

גמרא סדורה

מסכת

סנהדרין

פרק א' - "דיני ממונות"

מהדורה מנוקדת, מפוסקת,
מחולקת לסוגיות ולפסקאות

עם רש"י

יצא לאור על ידי עמותת
"וכל בניך לימודי ה'"

בהצלחה - יגעת ומצאת - תאמינ!!!

להארות והערות

דניאל ברק ווינט

טל' - 0526071122

דוא"ל vinetdb81@gmail.com

עתניאל ד.ד. הר חברון 9040700

כל הזכויות על הטקסט, ניקוד ופיסוק
שמורות למכון הישראלי לפרסומים תלמודיים.
כל הזכויות על החלוקה לסוגיות ופסקאות
שמורות לעמותת "זכר בנייך לימודי ה'" ולדניאל ברק ווינט.

מסכת סנהדרין פרק א' - "דיני ממונות"

1. ב, א - ג, א

רפ"י

מתני'

דיני ממונות בשלשה. בגמי' ילפינן להו: **גזילות**. כופר בפקדון דמששלח בו יד הוי גזלן וכן החוטף מיד חבירו הוי גזלן כגון ויגזול את החנית מיד המצרי (שמואל ב כג) אבל לוח ולא שילם לא מיקרי גזלן דמלוה להוצאה ניתנה: **וחבלות**. החובל בחבירו חייב בחמשה דברים כדאמרין בבבא קמא (דף פד.) ואיש כי יתן מום בעמיתו וגוי' כן יעשה לו בממון ובגמי' פריך היינו דיני ממונות: **נזק**. דשור המועד או אדם שהזיקו ובגמי' פריך היינו חבלות: **תשלומי כפל**. דגניבה שנמצא בידו דכתיב (שמות כב) אם המצא תמצא בידו וגוי': **ותשלומי ארבעה וחמשה**. דשור או שה שטבחו או מכרו: **האונס ומפתה**. נערה בתולה חמשים כסף: **מוציא שם רע**. לא מצאתי לבתך בתולים וגוי' וענשו אותו מאה כסף וגוי' (דברים כב): **דיני נפשות**. דאם אמת היה שזינתה תחתיו היא בסקילה ודיני נפשות בעינן כ"ג (לקמן בפירקין) (דף טו.): **מכות**. מלקות ארבעים טעמא דר' ישמעאל ורבנן מפרש בגמרא (דף י.) מקראי: **עיבור החדש**. בגמרא מפרש: **עיבור השנה**. שהיו ב"ד יושבין ורואין אם צריכין לעבר מפני האביב והתקופה כדאמרין בגמרא מילתיה דר' שמעון מיפרשא בגמרא בברייתא (דף י.): **סמיכת זקנים**. על ראש פר העלם דבר של צבור: **חליצה בשלשה**. ביבמות יליף לה בפרק מצות חליצה (דף קא.): **מיאונין**. יתומה קטנה שהשיאה אמה ואחיה לדעתה יוצאה בלא גט במיאון כל זמן שלא גדלה תחתיו ובשלשה בעינן דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ומיאונין דרבנן דמדאורייתא אפילו מיאון לא בעיא דאין קדושי קטנה כלום אלא אם כן קדשה אביה דכתיב (דברים כב) את בתי נתתי לאיש הזה: **נטע רבעי**. אם בא לחללו על המעות וכן מעשר שני: **שאין דמיהן ידועין**. כגון פירות והרקיבו שאין להם שער בשוק: **וההקדשות**. הבא לפדותן צריך שלשה לשומן: **הערכין המטלטלין**. בגמרא מפרש (דף יד.): **אחד מהם כהן**. דכתיב כהן בפרשה כערכך הכהן וגוי' (ויקרא כז): **והקרקעות**. של הקדש צריך ט' והעשירי כהן לשומן אם בא לפדותן בגמי' (דף טו.) מפרש ויליף להו מקראי: **ואדם**. הבא לפדות עצמו מיד הקדש צריך עשרה לשומו ובגמרא (שם) פריך אדם מי קדיש: **דיני נפשות**. בעשרים ושלשה לקמן יליף לה במתני': **הרובע והנרבע**. שור שרבע אשה ובהמה שנרבעת לאיש נידונית הבהמה לישקל: **בכ"ג**. כאדם הרובע דאיתקוש להדידי והרגת את האשה ואת הבהמה בהמה היינו רובע ואיתקוש בהמה לאשה מה אשה בכ"ג אף בהמה בכ"ג: **ואומר ואת הבהמה תהרוגו**. בנרבע כתיב: **שור הנסקל**. שנגח אדם ומת: **כמיתת בעלים**. אם היה נידון בחיוב מיתת בית דין דבעי עשרים ושלשה כן מיתת השור דהאי בעליו יומת קרא יתירא להך דרשה ולא דנתחייב קטלא כדמפרש טעמא בגמי' (שם): **הזאב והארי כו'**. שהמיתו אדם ונידונין בסקילה כשור דאמרין בב"ק אחד שור ואחד כו' בשור שנגח את הפרה (דף נד.):

מתני' יז -

בא

דיני ממונות - בשלשה גזילות וחבלות - בשלשה נזק,

וחצי נזק,

תשלומי כפל,

ותשלומי ארבעה וחמשה - בשלשה האונס,

והמפתה,

והמוציא שם רע - בשלשה,

דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים:

מוציא שם רע - בעשרים ושלשה,

מפני שיש בו דיני נפשות.

מכות - בשלשה,

משום רבי ישמעאל אומר:

בעשרים ושלשה.

עיבור החדש - בשלשה.

עיבור השנה - בשלשה,

דברי רבי מאיר.

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאין ונותנין, וגומדין בשבעה.

ואם גמרו בשלשה מעוברת.

סמיכת זקנים,

ועריפת עגלה - בשלשה,

דברי רבי שמעון.

רבי יהודה אומר:

בחמשה.

החליצה,

והמיאונים - בשלשה.

נטע רבעי,

ומעשר שני שאין דמיו ידועין - בשלשה.

ההקדשות - בשלשה,

הערכין המטלטלים - בשלשה.

רבי יהודה אומר:

אחד מהן כהן.

והקרקעות - תשעה וכהן.

ואדם כיוצא בזה.

דיני נפשות - בעשרים ושלשה.

הרובע,

והנרבע - בעשרים ושלשה,

שנאמר: "והרגת את האשה ואת הבהמה" (ויקרא כ, טז),

ואומר: "ואת הבהמה תהרגו" (ויקרא כ, טו).

שור הנסקל - בעשרים ושלשה,

שנאמר: "השור יסקל וגם בעליו יומת" (שמות כא, כט),

כמיתת בעלים כן מיתת השור.

הזאב,

והארי,

רש"י

ברדלס. חיה היא :
ואין דנין לא את השבט. רובו של שבט שעבדו ע"ז במזיד :
נביא השקר. בחנוק בגמי (דף טז). בעי מנלן דבעי שבעים ואחד :
במלחמת הרשות. כל מלחמה קרי רשות לבד ממלחמת יהושע שהיתה לכבוש את ארץ ישראל :
על העיר. ירושלים :
סנהדריות. שהיו מושיבים סנהדרי קטנה של כ"ג בכל עיר ועיר כדכתיב (דברים טז) תתן לך בכל שעריך וצריכין בית דין הגדול שבלשכת הגזית לצאת ולהושיבם וכ"י יליף בגמי (דף טז) :
בספר. כרך המבדיל בין ישראל לנכרים ובלע"ז מרק"א ובגמרא (בם) מפרש טעמא :
עדה שופטת. עשרה מחייבין :
ועדה מצלת. עשרה מזכין אשמעינן קרא דצריך עשרים שאם יחלקו יהיו עשרה מחייבין ועשרה מזכין :
לעדה הרעה. במרגלים כתיב :
לרעות. אם הרוב מחייבין לא תלך אחריהם להרוג :
שומע אני. דלטובה לזכות הלך אחריהן שאפי" מיעוט המזכים ורבים המחייבין כתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות משום זכות לא איצטריך ליה אלא אפילו לחייב הלך אחריהן :
לא כהטייתך. אחרי רבים לזכות אני אומר לך לנטות אחרי רבים לחובה אלא לזכות על פי אחד אפילו אין יתירין מזכין על המתחייבין אלא אחד זכה אבל לחובה עד שיהו מחייבין עודפין על המזכין שנים והכי קאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות על פי אחד אבל אחרי רבים בשנים אפי" לרעות הלכך על כרחך כ"ב בעינן דבציר מעשרה מזכין ליכא למימר דהא כתיב והצילו העדה ותו לא משכחת חובה בציר מ"ב :
ואין בית דין שקול. אין עושין ב"ד זוגות שאם יחלקו לחצאין הוי להו פלגא ופלגא ולא משכחת לה הטייתך לטובה ע"פ אחד הלכך מוסיפין עליהן עוד אחד ובגמרא (דף יז). פריך כיון דאין ב"ד שקול ומצרכת עשרים ושלושה הטייה לרעה על פי שנים לא משכחת לה :
מאה ועשרים. בגמי (שם) מפרש כנגד מי :
מאתים ושלושים. דהיינו כ"ג עשיריות שיהא כל אחד מבית דין שר על עשרה דבציר מעשרה לא אשכחן שררה :

הדוב,
 והנמר,
 והברדלס,
 והנחש - מיתתן בעשרים ושלושה.
רבי אליעזר אומר :
 כל הקודם להורגו זכה.
רבי עקיבא אומר :
 מיתתן בעשרים ושלושה.

אין דנין :
לא את השבט,
ולא את נביא השקר,
ולא את כהן גדול,
אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.
ואין מוציאין למלחמת הרשות,
אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.
אין מוסיפין על העיר,
ועל העזרות - אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

אין עושין סנהדריות לשבטים,
אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

אין עושין עיר הנדחת,
אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

אין עושין עיר הנדחת בספר,
ולא שלש,
אבל עושין אחת או שתים.

סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד,
וקטנה של עשרים ושלושה.
מנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד?
שנאמר: "אספה לי שבעים איש מוקני ישראל" (במדבר יא, טז),
ומשה על גביהן.
רבי יהודה אומר: שבעים.

ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלושה?
שנאמר: "ושפטו העדה" (במדבר לה, כד) **"והצילו העדה"** (במדבר לה, כה),
עדה שופטת, ועדה מצלת הרי כ"ג עשרים.
ומנין לעדה שהיא עשרה?
שנאמר: "עד מתי לעדה הרעה" (במדבר יד, כז),
יצאו יהושע וכלב.

ומנין להביא עוד שלשה?
ממשמע שנאמר: "לא תהיה אחרי רבים לרעות" (שמות כג, ב),
שומע אני שאהיה עמהם לטובה.
אם כן למה נאמר: "אחרי רבים להטות?"
לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה;
הטייתך לטובה על פי אחד.
הטייתך לרעה על פי שנים.

ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כ"ג עשרים ושלושה.

בב

וכמה יהא בעיר ותהא ראיה לסנהדרין?
מאה ועשרים.
רבי נחמיה אומר :
מאתים ושלושים, כנגד שרי עשרות.

גמרא

אטו "גזילות וחבלות" לאו "דיני ממונות" ינהו?!

אמר רבי אבהו:

"מה הן קתני,

"מה הן דיני ממונות? גזילות וחבלות",

אבל הודאות והלואות - לא.

וצריכא.

דאי תנא: "דיני ממונות" הוה אמינא דאפילו הודאות והלואות,

תנא: "גזילות וחבלות".

ואי תנא: "גזילות וחבלות", ולא קתני "דיני ממונות",

הוה אמינא: הוה הדין דאפילו הודאות והלואות.

והאי דקתני: "גזילות וחבלות" -

משום דעיקר שלשה דקתיבי, בגזילות וחבלות קתיבי.

גזילות - דקתיבי: "ונקרב בעל הבית אל האלהים" (שמות כב, ז),

חבלות - מה לי חבל בגופו, מה לי חבל במקומו.

תנא:

"מה הן דיני ממונות? גזילות וחבלות",

אבל הודאות והלואות - לא.

ולמאי?

אילימא דלא בעינן שלשה,

והאמר רבי אבהו:

שנים שדנו דיני ממונות לדברי הכל אין דיניהם דין!

אלא,

דלא בעינן מומחין.

מאי קסבר?

אי קסבר: עירוב פרשיות כתוב כאן, ליבעי נמי מומחין!
ואי קסבר: אין עירוב פרשיות כתוב כאן, שלשה למה ליה?

לעולם קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן,

ובדין הוא דליבעי נמי מומחין,

והאי דלא בעינן מומחין, משום דרבי חנינא.

דאמר רבי חנינא:

דבר תורה:

אחד דיני ממונות, ואחד דיני נפשות - בדרישה ובחקירה.

שנאמר: "משפט אחד יהיה לכם" (ויקרא כד, כב),

ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה?

כדי שלא תנעול דלת בפני לווין.

אלא מעתה: טעו לא ישלמו!

כל שכן אתה נועל דלת בפני לווין.

אי הכי,

תרתני קתני:

דיני ממונות בשלשה הדיוטות,

גזילות וחבלות בשלשה מומחין!

רש"י

גמ'

מה הן קתני. האי גזילות וחבלות פירושא דדיני ממונות הוא דלא תימא כל דיני ממונות במשמע ולמעוטי הלואות והודאות שהן באין על גמילות חסדים ואיכא נעילת דלת בפני לווין כדאמרינן לקמן הלכך מעטינהו ולקמן מפרש ממאי מעטינהו:

הודאות והלואות. שניהן על עסקי מלוה הן הודאות שבא לדון בעדי הודאה שמביא עדים שאומרים בפנינו הודה לו הלואות שבא לדון בעדי הלואה שמעידין בפנינו הלוהו והלה כופר בשתייהן וכי האי ליטנא טובא איכא בהך מכילתא הודאה אחר הודאה הלואה אחר הלואה מצטרפין בפרק ג' (לקמן דף ל.) גבי עדים זוממין ואית דמפרשי הודאות שמודה במקצת הלוואות שכופר הכל וראשון עיקר דמכדי שניהן על עסקי מלוה הם כדאוקימנא טעמא לקמן משום נעילת דלת בפני לווין מאי שנא דהא קרי הלוואה והא לא קרי הלוואה הודאות וכפירות איבעי ליה למיתני:

תנא גזילות וחבלות. לפירושא:

ונקרב בעל הבית אל האלהים. מדכתב בפרשה אלהים ג' זמני נפקא לן דבעינן שלשה והאי קרא כתיב בשומר חנם וזה טעמו ששלח יד בפקדונו דהיינו גזילות:

מה לי חבל בממונו. ממשמע שנאמר שלשה בחובל בממונו אף חובל בגופו בכלל הלכך בהא נמי כתיב ביה ואי לא תנא דיני ממונות הוה אמינא הך משום דבגווייהו כתב נקט להו ולעולם הוא הדין לדיני מלוה להכי תנא דיני ממונות ותנא ומה הן דיני ממונות גזילות וחבלות למעוטי הודאות והלואות דאם כן דכולן במשמע כיון דתנא דיני ממונות נישתק:

ולמאי. הלכתא שיירינהו תנא לדיני מלוה למעוטינהו מאי: **דברי הכל.** לקמן (דף ו.) קאי דפליגי בפרשה ואשמעינן ר' אבהו דבדין כולהו מודו דבעינן ג':

מומחין. סמוכין ונטלו רשות מנשיא לדון כדאמרינן לקמן בפירקין (דף ה.):. ומאי קסבר. תנא דידן דמעטינהו:

אי קסבר עירוב פרשיות כתיב כאן. דאיכא למאן דאמר בהגוזל עצים (ב"ק דף קז.) שהפרשיות הכתובות באלה המשפטים מעורבות הן שיש מקרא כתוב בפרשה זו שאינו יכול לעמוד בה אלא מפרשה אחרת הוא כגון אשר יאמר כי הוא זה (שמות כב) דילפינן מיניה מודה במקצת הטענה ישבע כו' שכתב בשומר חנם לאו אשומר חנם קאי דשומרינן אע"פ שלא הודו במקצת חייבין ליטע דהודאה מקצת הטענה אפרשת דאם כסף תלוה קאי (בס) דהתם הוא דבעינן הודאה במקצת ואי לא מודה כלום חזקה אם טענת התובע אמת לא היה יכול זה להעזי פניו וגדו ולומר לא הלוייתי הלכך אפי' שבועה לא בעי אבל בפיקדון דליכא גמילות חסדים מעיז פניו וכופר הכל ובעי שבועה והאי תנא דמתניתין אי סבירא ליה נמי דהאי אשר יאמר כי הוא זה בהלואה משתעי הרי נאמר אלהים בהאי קרא דמשמע מומחין לשון שררה ורבנות כדמתרגמינן ראה נתתיך אלהים לפרעה (שם ז) לשון רבנות וליבעי מומחין:

ואי קסבר. דהאי קרא לאו בהלואה משתעי:

שלשה מנלן. בהלואה הא מתלתא אלהים נפקא לן לקמן (דף נ:.) ואלהים בהלואה לא כתיב:

משום דר' חנינא. ותקנתא דרבנן הוא:

בדרישה וחקירה. צריך לבדוק את העדים באיזה יום באיזה שעה הלוהו:

שנאמר משפט אחד יהיה לכם. ממונות כנפשות וכיון דכתיב דרישה וחקירה בדיני נפשות דכתיב (דברים יג) ודרשת וחקרת הוא הדין לדיני ממונות:

שלא תנעול דלת. שימנעו מלהלוות שמא יכפור והעדים יטעו ולא תהא עדותן מכוונת ויפסיד והכא נמי שמא לא ימצא מומחין לכופו לדין:

אלא מעתה טעו. הדיוטות בדיני ממונות לא ישלמו דכיון דברשות רבנן קא נחתי הוו להו כמומחין וכל המומחה לב"ד אם טעה פטור מלשלם כדלקמן באחד דיני ממונות (דף לג.) הא שאינו מומחה חייב:

כל שכן שאתה נועל דלת. דסבר דלמא טעו בי דינא ופטרי ליה ומפסידנא:

אי הכי. דבהודאות והלואות שלשה בעינן למה ליה לרבי אבהו לאוקומה למתניתין במה הן קתני:

תרתני קתני. מצי למימר דיני ממונות דהיינו הודאות והלואות בשלשה כל דהו וגזילות וחבלות בג' מומחין ומשום דחלוקין בדיניהן לא כללינהו בחד כללא:

ועוד. אי חדא קתני למה לי למיתני תרי זמני שלשה הכי איבעי למיתני דיני ממונות שהן גזילות וחבלות בג':

תרתני קתני. דודאי ג' בעינן דעירוב פרשיות כתיב כאן ומיהו בהדיוטות סגי משום דרבי חנינא והכי קאמר דיני ממונות דהיינו הודאות והלואות בשלשה הדיוטות וגזילות וחבלות בשלשה מומחין:

גא

רפ"י

מדאורייתא חד נמי כשר. בהודאה והלואה דכתיב תשפוט לשון יחיד ואין עירוב פרשיות כאן ומתניתין ודאי תרתי קתני כדאמרן ומיהו שלשה בהודאות והלואות לאו מדאורייתא אלא מדרבנן:

גזירה משום יושבי קרנות. תגרין שאין בקיאים בטיב דינין ויזכה את החייב ויחייב את הזכאי:

דגמיר. ששמע מחכמים ומדיינין הלכות דין מלוה: טעו לא ישלמו. דהא ברשות נחתי אפי' מדאורייתא: כל שכן דנפיש יושבי קרנות. דלא איכפת להו למיגמר: לרבא. דאמר מדאורייתא תלתא בעינן לית ליה דשמואל דאמר דיניהן דין: בית דין חצוף. שעברו על תקנת חכמים:

ועוד "שלא" "שלא" למה לי?

אלא, אמר רבא: תרתי קתני משום דרב חנינא.

רב אחא בריה דרב איקא אמר: מדאורייתא חד נמי כשר, שנאמר: "בצדק תשפט עמיתך" (ויקרא יט, טו), אלא משום יושבי קרנות.

אטו בתלתא מי לא הוו יושבי קרנות?

אי אפשר דלית בהו חד דגמיר.

אלא מעתה, טעו לא ישלמו!

כל שכן דנפיש יושבי קרנות.

מאי איקא בין רבא לרב אחא בריה דרב איקא?

איכא ביניהו: דאמר שמואל: שנים שדנו דיניהן דין, אלא שנקראו בית דין חצוף. לרבא לית ליה דשמואל, לרב אחא בריה דרב איקא אית ליה דשמואל.

2. ג, א-ב

רש"י

היינו נזק היינו חבלות. מאי קרי נזק ומאי קרי חבלות הא נזק אחד מחמשה דברים של חבלות הוא וליתני חבלות ולא בעי נזק: חצי נזק נמי היינו חבלות. דשור תם שחבל אינו משלם אלא חצי נזק וכיון דתנא חבלות אף חצי נזק במשמע: חבלות ממונא הוא דאפחתייה לדמי'. חצי נזק קנסא הוא דסתם שוורים אינם נוגחים ולא היה לבעלים לשמרו כל זמן שלא הועד ולא בעי לשלומי מידי אלא קנסא הוא דקנסיה רחמנא כדי שירבה בשמירת שוורים: פלגא נזקא ממונא. בפרק ארבעה אבות (ב"ק דף טו.) פליגי בה דקסבר סתם שוורים נחנים הם ומדינא כולוהו בעי לשלומי דהוה ליה למינטריה ורחמנא הוא דחס עליה: שאינו משתלם בראש. שמשלם יותר מן הקרן וחצי נזק משלם פחות מן הקרן בראש היינו קרן דכתיב (ויקרא ה) ושלם אותו בראשו:

"נזק וחצי נזק [בשלישה]."

"נזק" היינו "חבלות"!

משום דקא בעי למיתנא "חצי נזק", תני נמי "נזק" שלם.

"חצי נזק" נמי היינו "חבלות"!

תנא ממונא, וקתני קנסא.

הניחא למאן דאמר 'פלגא נזקא קנסא',

אלא למאן דאמר 'פלגא נזקא ממונא', מאי איכא למימר?

אלא,

אידי דקא בעי למיתנא: "תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה",

דמזון שאינו משתלם בראש הוא,

תנא נמי: "חצי נזק", דמזון שאינו משתלם בראש הוא.

ואידי דקא בעי למיתנא "חצי נזק", תנא נמי "נזק".

ג, ב

3. ג, ב

כ"י

אין דורשין תחלות. למניין דלגופיה אתא דלבעי מומחין דאלהים לשון גדולה ורבנות: **ואין ב"ד שקול.** אין עושין ב"ד זוגות דצריך לקיים בו אחרי רבים להטות ואם יתחלקו לחצאין אין כאן רבים: **א"כ.** דלא למידרשיה אתא לכתוב אל השופט: **לגבי דיינא.** אצל דין הרגיל ולא אצל הדיוט: **ור' יאשיה.** דבעי קרא לאתויי שלישי מי לית ליה ב"ד נוטה שצריך שלא יהא בית דין שקול כדי שיתקיים בו הטייה אחרי רבים ולדידה ארבעה או ששה כשרין דאי בעי בית דין נוטה קרא לאיתויי שלישי למה לי: **והתניא כו'.** והא קרא דריש: **סבר לה.** רבי יאשיה כרבי יהודה דאמר סנהדרי גדולה שבעים דהווי להו זוגות וקרא מוקי לה לקמן לדרשה אחריתי: **דכתיבי קראי.** לקמן (דף יז:.) בשילהי פירקין: **סמיכת זקנים.** על ראש פר העדה: **ואין ב"ד שקול.** וסתם זקנים בית דינא משמע: עדיפא מדר' יהודה כלומר ר' יאשיה חיוק את דבריו יותר מדר' יהודה:

"שְׁלֹשָׁה" מְנַלְן?

דְתַנּוּ רַבָּנָן:

"וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים" (שמות כב, י) - הָרִי בָּאן אַחַד,

"עַד הָאֱלֹהִים יָבֵא דְבַר שְׁנֵיהֶם" (שמות כב, ח) - הָרִי בָּאן שְׁנַיִם,

"אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַ אֱלֹהִים" (שמות כב, ח) - הָרִי בָּאן שְׁלֹשָׁה,

דְּבָרֵי רַבֵּי יֵאשִׁיָּה.

רַבֵּי יוֹנָתָן אוֹמֵר:

רְאוּנוּ תַחֲלוֹת נְאֻמְךָ, וְאִין דוֹרְשִׁין תַחֲלוֹת,

אֲלֵא: "עַד הָאֱלֹהִים יָבֵא דְבַר שְׁנֵיהֶם" - הָרִי בָּאן אַחַד,

"אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַ אֱלֹהִים" - הָרִי בָּאן שְׁנַיִם,

וְאִין בֵּית דִּין שְׁקוּל מוֹסִיפִין עֲלֵיהוֹן עוֹד אַחַד, הָרִי בָּאן שְׁלֹשָׁה.

נִימָא בְּדוֹרְשִׁין תַחֲלוֹת קְמִיפְלָגִי,

דְּמַר סָבַר: 'דוֹרְשִׁין תַחֲלוֹת',

וְמַר סָבַר: 'אִין דוֹרְשִׁין תַחֲלוֹת'?

לֵא,

דְּכוּלֵי עֲלֵמָא 'אִין דוֹרְשִׁין תַחֲלוֹת'.

אֲמַר לָךְ רַבֵּי יֵאשִׁיָּה: אִם כֵּן, נִימָא קְרָא "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הַשּׁוֹפֵט",

מֵאִי "אֶל הָאֱלֹהִים" שְׁמַע מִינָהּ לְמַנְיָנָא.

וְרַבֵּי יוֹנָתָן?

לִישְׁנָא דְעֵלְמָא נְקֻט,

כְּדָאמְרִי אִינְשֵׁי: 'מֵאֵן דְּאִית לִיה דִּינָא לִיקְרַב לְגַבֵּי דֵינָא'.

וְרַבֵּי יֵאשִׁיָּה לִית לִיה בֵּית דִּין נוֹטָה!?

וְהֵתְנִיא:

"רַבֵּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבֵּי יוֹסִי הַגָּלִילִי אוֹמֵר:

מֵה תִלְמוּד לּוֹמֵר: "לְנֻטָּת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטָּה"? (שמות כג, ב)

הַתּוֹרָה אָמְרָה: עֲשֵׂה לָךְ בֵּית דִּין נוֹטָה!"

סָבַר לָהּ כְּרַבֵּי יְהוּדָה, דְּאָמַר: שְׁבַעִים.

דְתַנּוּ:

"סְנֵהדְרֵי גְדוּלָה הֵיטָה שֶׁל שְׁבַעִים וְאַחַד,

רַבֵּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁבַעִים",

אִימַר דְּשִׁמְעַת לִיה לְרַבֵּי יְהוּדָה בְּסְנֵהדְרֵי גְדוּלָה, דְּכִתְיָבִי קְרָאִי,

בְּשֶׁאֵר בֵּי דֵינָא - מִי שְׁמַעַת לִיה!?

וְכִי תִימָא:

לָא שְׁנָא,

וְהֵתְנִין:

"סְמִיכַת זְקִנִים וְעִרְיַת עֶגְלָה בְּשִׁלְשָׁה,

דְּבָרֵי רַבֵּי שְׁמַעוֹן.

רַבֵּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּחַמְשָׁה".

וְאָמְרִין מֵאִי טַעְמָא דְרַבֵּי יְהוּדָה?

"וְזִמְכוּ" (ויקרא ד, טו) - שְׁנַיִם,

"זְקִנֵי" (ויקרא ד, טו) - שְׁנַיִם

וְאִין בֵּית דִּין שְׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהוֹן עוֹד אַחַד הָרִי בָּאן חַמְשָׁה.

דְרַבֵּי יֵאשִׁיָּה עֲדִיפָא מְדַרְבֵּי יְהוּדָה.

דְּאִילוּ רַבֵּי יְהוּדָה בְּסְנֵהדְרֵי גְדוּלָה הוּא דְלִית לִיה,

רש"י

אלא האי לנטות מאי עביד ליה. בשלמא לר' יהודה מוקי לה בשאר בית דין: **בדיני נפשות**. שתתקיים בו הטייתך לטובה על פי אחד כדאמרה במתניתין ואי הוי זוגות ליכא הטייה בפחות משנים: **לימא דלא כר' יאשיה**. דאי כר' יאשיה כיון דשלישי מקראי יליף להו ולאו משום נוטה צריך שתהא דעת שלשתן שוה: **אפי' תימא ר' יאשיה**. מודה דהיכא דחלוקין אזלינן. בתר רובא:

הא בשאר בי דינא אית ליה. ורבי יאשיה בשאר בי דינא נמי לית ליה.

ואלא האי "לנטות" מאי עביד ליה?

מוקים לה, בדיני נפשות, אבל בדיני ממונות לא.

אלא הא דתנו:

"שנים אומרים 'זבאי' ואחד אומר 'חייב' זבאי, שנים אומרים 'חייב' ואחד אומר 'זבאי' חייב".
נימא דלא כרבי יאשיה?

אפילו תימא רבי יאשיה, מייתי לה בקל וחומר מדיני נפשות: ומה דיני נפשות דחמירי, אמר רחמנא: זיל בתר רובא, דיני ממונות, לא כל שכן?!

4. ג, ב

רש"י

כדי שיגמר הדין. אם יחלקו
 שיהא שלשה רוב ונלך
 אחריהם:
אטו. כי הוו תלתא מעיקרא מי
 לא גמיר דינא בתרי:
מפני גמר דין. שצריך שלשה
 בגמר דין:
אלא מעתה. דקראי בגמר דין
 קימי:
תהא סנהדרי גדולה כו'. אלא
 מאי טעמא לא אמרת הכי:
דאספה לי כו'. ר' אבהו קאמר
 לה לכולה מילתא ובלשון
 קושיא:
ושפטו העדה. וילפינן מיניה
 במתניתין כ"ג לסנהדרי קטנה:
ונקרב בעל הבית אל האלהים.
 דילפינן מיניה משעת קריבה
 קאמר:
ירשיעון. לשון רבים:
למטה. ירשיעון אלהים:
למעלה. עד האלהים יבא וההוא
 דונקרב לא קחשיב דקסבר אין
 דורשין תחילות:

תנו רבנן:

"דיני ממונות בשלשה,

רבי אומר:

בחמשה,

כדי שיגמר הדין בשלשה".

אטו בתלתא מי לא גמר דינא בתרי?

הכי קאמר: מפני שגמר דין בשלשה.

אלמא קסבר: תלתא פי כתיבי, בגמר דינא כתיבי.

מגדף בה רבי אבהו:

אלא מעתה, תהא סנהדרי גדולה צריכה מאה וארבעים ואחד,

כדי שיגמר הדין בשבעים ואחד!?

תהא סנהדרי קטנה צריכה ארבעים וחמשה,

כדי שיגמר הדין בשלשה ועשרים!?

אלא "אספה לי שבעים איש" (במדבר יא, טז).

אמר ר' חמנא: משעת אסיפה שבעים.

"ושפטו העדה" "והצילו העדה" נמי משעת שפיטת העדה,

הכי נמי "ונקרב בעל הבית אל האלהים" (שמות כב, ז),

משעת קריבה שלשה.

אלא היינו טעמא דרבי:

"אשר ירשיעון אלהים" (שמות כב, ז ח) - תרי,

נאמר: "אלהים" למטה ונאמר "אלהים" למעלה (שמות כב, ז ח),

מה למטה ושנים, אף למעלה ושנים,

ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד,

הרי כאן חמשה.

ד, א ורבנן?

"ירשיעון" כתיב.

5. ד,א-ב

ר"י

יש אם למקרא. בתר קרייה
 אזלינן דהיא עיקר:
הא דאמרן. ירשיעון קרינן:
אקרא אני. יכולני לקרות
 וטמאה שבעים כנדתה (ויקרא
 יב) דהא לא כתיב שבועיים
 מלא:
טמא בזכר. שבעת ימים:
וטיהר. שלשים ושלשת ימים:
וטימא בנקבה. לשבועיים:
וטיהר. ששים יום וששת ימים:
כפלים. וטמאה דיולדת זכר
 שבעה הלכך דנקבה שבועיים:
כל הניתנין. עולה ושלמים
 ואשם הטענין שתי מתנות שהן
 ד' שנתנם במתנה אחת:
כיפר. דכתיב ודס זבחיך ישפך
 שפיכה אחת במשמע:
קרנות קרנת קרנת. (ויקרא ד)
 בחטאת. של מזבח החיצון
 כתיב בשעיר דנשיא כתיב קרנת
 חסר ובכבשה דיחיד כתיב (שם)
 קרנות מלא ובשעיר דיחיד
 כתיב (שם) קרנת חסר אבל הנך
 דפר כהן משיח והעלם דבר
 במזבח הפנימי כתיב (שם)
 והתם כולהו מודו דמתנה אחת
 מעכבת בהן וב"ש אזלי בתר
 קרייה:
ואימא. לבי"ה כולהו למצוה
 דהא כולהו צריכי למכתב
 למצוה ועיכוב דחדא מנא להו
 אימא אע"פ שלא נתן כלום
 כיפר:
בכדי. בלא כלום:
שתיים. דפנות של סוכה:
כהלכתן. שלמות:
אפילו טפח. ברום י" טפחים:
למסורת. שנמסרה כתיבתו
 לכתבו חסירה:
אתאי הלכתא. דאמרין התם
 מחיצות הלמ"מ ומוקמינן לה
 לגרוע לדופן אתיא:

אמר רבי יצחק בר יוסי אמר רבי יוחנן:
 רבי, ורבי יהודה בן רועץ, ובית שמאי, ורבי שמעון, ורבי עקיבא,
 כוליהו סבירא להו: יש אם למקרא.

רבי - הא דאמרן.

ורבי יהודה בן רועץ:

דתניא:

"שאלו תלמידים את רבי יהודה בן רועץ:

אקרא אני "שבועיים" (ויקרא יב, ה) יכול תהא יולדת נקבה טמאה שבועיים?

אמר להו: טימא וטיהר בזכר, וטימא וטיהר בנקבה.

מה נשטיהר בזכר בנקבה בפלים, אף נשטימא בזכר בנקבה בפלים.

לאחר שניצאו וצא ומחזיר אחריהם,

אמר להו: אי אתם זקוקים לכו "שבועיים" קרינו.

יש אם למקרא.

בית שמאי:

דתנן:

"בית שמאי אומרים:

כל הניתנין על מזבח החיצון, שנתנו במתנה אחת - כיפר.

שנאמר: "ודם זבחיך ישפך" (דברים יב, נז),

ובחטאת - שתי מתנות.

ובית הלל אומרים:

אף בחטאת, שנתנו במתנה אחת כיפר."

ואמר רב הונא:

מאי טעמא דבית שמאי?

"קרנות" "קרנות" "קרנות" (ויקרא ד, כה, ל, ד),

הרי כאן יש.

ארבע למצוה, ושתיים לעכב.

ובית הלל אומרים:

"קרנות", "קרנות" "קרנות" הרי כאן ארבע.

שליש למצוה, ואחת לעכב.

ואימא כולהו למצוה?

כפרה בכדי לא אשכחן.

רבי שמעון:

דתניא:

"שתיים בהלכתן, ושלישית אפילו טפח.

רבי שמעון אומר:

שליש בהלכתן, ורביעית אפילו טפח."

במאי קמיפלגי?

רבנן סברי: יש אם למסורת.

ורבי שמעון סבר: יש אם למקרא.

רבנן סברי: יש אם למסורת,

"בסמת" "בסמת" "בסמות" (ויקרא כג, מב-מו) הרי כאן ארבע,

דל חד קרא לגופיה - פשו להו תלת,

אתאי הלכתא גרעתא לשלישית ואוקימתא אטפח.

כ"י

נפשות. היינו דם דאיקרי נפש:
רביעית. היא שיעור חיותו של אדם
ובלא"ה לא איקרי מת עד שיהא בו
שיעור מיתה:

שתי נפשות. משמע משני ב"א וכתב
מת כדי מיתה היינו רביעית: ורבנן
פליגי עליה ואמרי עד שיהא השיעור
מאדם אחד דנפשת חסר כתיב:

בחלב אמו. יכול בחלב אמו אבל
בחלב מותר לבשל:

אמרת יש אם למקרא. וליכא מאן
דפליגי דאי פליגי בשר בחלב מנא לן
דאסור:

ירשיעון אלהים אחריני. לבד
מאלהים האמור למעלה בעינא
תרתי ולמעלה דומיא דלמטה הרי
ד':

היאך והאי. ירשיעון אלהים
האמור למעלה ואלהים האמור כאן
ולעולם לשון רבים משמע:

וכפר וכפר וכפר. בשעיר נשיא
ובשעירה דיחיד ובכבשה דיחיד
כתיב (ויקרא ד) ומשמע דסגי
בכפרה אחת כדמפרש:

מפני הדין. הוצרכו ליכתב כולן דאי
לא הוו כתיבי הוו מייטנא מדינא
דכולהו מתנות מעכבי שיכול לא
גרסינן:

והלא דין הוא. דלא ליעכבו למה לי
לרבוויי דבכפרה אחת סגי:

נאמרו דמים. בפרשה למטה גבי
חטאת העוף דשמיעת הקול דכתיב
(ויקרא ה) והזה מדם החטאת על
קיר המזבח:

ונאמרו דמים למעלה. בחטאת
בהמה:

שנתנו במתנה אחת כיפר. דהא לא
כתיב קרנות. לשון אחר נאמרו
דמים למטה למטה מחוט הסיקרא
בעולה ושלמים ואשם ונאמר דמים
למעלה למעלה מחוט הסיקרא

דהיינו חטאת בהמה דכתיבי בה
קרנות (ויקרא ד) מה דמים
האמורים למטה שנתנן במתנה
אחת כיפר דהא אפי' ב"ש מודו

בשאר קרבנות דכתיב (דברים יב)
ודם זבחך ישפך. לשון אחר למטה
בפרשה תחתונה דויקרא באשמות
כתיבי לשון אמצעי עיקר:

בפנים. חטאות הפנימיות דפר כהן
משיח והעלם דבר הטעונין שבע
הזיות על הפרוכת ועל מזבח הזהב
ותנן בהו מתנה אחת מהן מעכבת

באיזהו מקומן (זבחים מז). ונפקא
לן מקראי בהקומץ רבה (מנחות דף
ז). ועשה כאשר עשה מה ת"ל
לכפול בהזאות מלמד שאם חסר

אחת מכל המתנות לא עשה כלום:
דיני חטאת. ונאמרו בה קרנות
מחטאות הפנימיות שהן חטאות
ונאמרו בה (ויקרא ד) קרנות המזבח
קטורת הסמים:

ואל יוכיח זה. דם האשם שאינו
חטאות ולא נאמרו בה קרנות אלא
סביב וללישנא דחטאת העוף נמי
אינו חטאת וארבע קרנות כלומר
אע"פ ששמן חטאות לא נאמרו בו

קרנות וכולן שמעתייה ודחטאת
העוף לא סלקא לו:

ור"ש ורבנן. כולהו יש אם למקרא
סבירא להו וכי מדלית חד בסוכות
לגופיה פשו להו ארבעה אבל רבנן
סברי סככא בעי קרא פשו להו ג'

דפנות וגרעתא הלכתא לשלישית
ור"ש סבר סככא לא בעי קרא
דמקרא דמדלינן לגופיה נפקא דהא
בלא סככא לא מיקרי' סוכה:

ורבי שמעון סבר: **"בסמות" "בסמות" "בסמות"**, הרי כאן שש,
דל חד קרא לגופיה, פשו להו ארבע,
אתאי הלכתא גרעתא לרביעית ואוקמיה אטפח.

רבי עקיבא:

דתניא:

"רבי עקיבא אומר:

**ומניין לרביעית דם שיצאה משני מתים שמטמא באהל?
שנאמר: "ועל כל נפשות מת לא יבא" (ויקרא, כא יא),
שתי נפשות ושיעור אחד."**

ורבנן?

"נפשת" כתיב.

מתקיף לה רב אחא בר יעקב:

מי איכא דלית ליה יש אם למקרא!?

והתניא:

**"בחלב אמו" (שמות כג, יט) יכול "בחלב" ?
אמרת יש אם למקרא!"**

דב,

אלא,

דכולי עלמא יש אם למקרא.

ורבי ורבנן בהא קמיפליגי:

רבי סבר **"ירשיעון אלהים" - אחריני,**

ורבנן סברי: **"ירשיעון" - דהאיך והאי.**

ורבי יהודה בן רועץ:

לא פליגי רבנן עליה.

בית הלל:

דתניא:

"זכפר" "זכפר" "זכפר" (ויקרא ד, כו; ד, לא; ד, לה) - **מפני הדין.**

והלא דין הוא: נאמר "דמים" (ויקרא ה, ט) למטה,

ונאמר "דמים" (ויקרא ד) למעלה.

מה "דמים" האמורים למטה שנתנן במתנה אחת - ניפר,

אף "דמים" האמורים למעלה שנתנן במתנה אחת - ניפר.

או בלד לדרך זו: נאמר "דמים" בחוץ ונאמר "דמים" בפנים

מה "דמים" האמורים בפנים, חיסר אחת ממתנות - לא עשה ולא כלום.

אף "דמים" האמורים בחוץ חיסר אחת ממתנות - לא עשה כלום.

נראה למי דומה?

דיני חוץ מחוץ, ואין דיני חוץ מפנים.

או בלד לדרך זו:

דיני חטאת, וארבע קרנות, מחטאת וארבע קרנות,

ואל יוכיח זה, שאין חטאת וארבע קרנות?

תלמוד לומר: "זכפר" "זכפר" "זכפר" מפני הדין.

"כיפר" - אף על פי שלא נתן אלא שלשה,

"כיפר" - אף על פי שלא נתן אלא שתיים,

"כיפר" - אף על פי שלא נתן אלא אחת.

ורבי שמעון ורבנן:

בהא פליגי:

רבי שמעון סבר: סככא לא בעי קרא.

ורבנן סברי: סככא בעי קרא.

רש"י

נפשות דעלמא. ולעולם חדא משמע אלא הכי קאמר על אחת מכל נפשות מת שבעולם לא יבא: בפרשת שמע ובפרשת כי יביאך כתיב לטטפת חסר וי"ו אבל בפרשת והיה אם שמוע כתיב לטוטפות מלא הרי כאן ד' בתים לתפילין של ראש אבל של יד אינה אלא אחת:
כתפי. שם מקום כשרוצים לומר שתים אומר טט:
ואפריקי. נמי מקום וקורין לשתים פת:
דשני קרא ממסורת. באותיות הקריה יתירות על המסורת כמו לטוטפות בסוכות קרנות דאיכא למימר מדשני ודאי תרווייהו דרשינן:
אבל חלב וחלב דכי הדדי נינהו. כולי עלמא מודו דיש אם למקרא:
יראה כל זכורך כתיב. וקרינא יראה תרווייהו דרשינן יראה כל זכורך שיראו פני השכינה יראה משמע שיתראו לפניו שהוא בא לראותו היקיש ראייתך לראיתו כדרך שהקב"ה בא לראותך כך בא ליראות לו מה הוא רואה אותך כשהוא שלם שנאמר (דברים יא) עיני ה' אלהיך בה מראשית אף אתה רואה אותו בשתי עיניך אלמא אע"ג דכי הדדי נינהו דרשינן מסורת וגבי חלב אמו מאן לימא דלא לידרש חלב אמו בתר מסורת:
דרך בישול. חלב צלול כמים ואיכא בישול אבל. חלב אינו בישול אלא טגון:

ורבי עקיבא ורבנן:
 בקא פליגי:
 רבי עקיבא סבר: **"נפשית"** תרתמי משמע.
 ורבנן סברי: **"נפשית"** דעלמא משמע.
 ודכולי עלמא יש אם למקרא!?
 והתניא:
"לטטפות" (שמות יג, טז), **"לטטפות"** (דברים ו, ח), **"לטוטפות"** (דברים יא, יח),
הרי כאן ארבע,
דברי רבי ישמעאל.
רבי עקיבא אומר:
אינו צריך, "טט" בבתפי - שתים, "פת" באפריקי - שתים.
 אלא לעולם פליגי.
 והני מילי פי פליגי: היכא דשני קרא ממסורת
 אבל האי **"חלב"** ו**"חלב"** דכי הדדי נינהו יש אם למקרא.
 והרי **"יראה"** (שמות כג, יט) **"יראה"** דכי הדדי נינהו ופליגי.
 דתניא:
"יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה בן תימא:
הסומא באחת מעיניו פטור מן היראה,
שנאמר: "יראה" "יראה" - בדרך שבא לראות כן בא לראות."
מה לראות בשתי עיניו, אף לראות בשתי עיניו!
 אלא אומר רב אחא בריה דרב איקא:
 אומר קרא: **"לא תבשל גדי"** (שמות כג, יט),
 דרך בישול אסרה תורה.

6. ד, ב - ה, א

רס"י

דן אפילו ביחיד. דכתיב (ויקרא יט) בצדק תשפוט וקסבר אין כאן עירוב פרשיות:
דגמירנא. שמועות דינן מרבתי:
וסבירנא. יודע אני להוסיף וליישב טעמים מדעתי:
ונקיטנא רשותא. מריש גלותא דיננא דיני ממונות ביחיד:
דיניה לאו דינא. והדר דינא לגמרי:
דן דינא ביחיד:
אי קבלוך עליהו. לגמרי לילך אחרך אם לדין אם לטעות ולא יתבעוך לא תשלם:
ואי לא זיל שלים. ואי לא קבלו טעותך עליהם דאמרו לך דיינת לן דין תורה זיל שלים ומיהו מיהדר דינא לא אלמא גמיר וסביר וכי לא נקיט רשותא דיניה דינא ולא מהדר:

תנו רבנן:

"דיני ממונות - בשלשה,

ואם היה מומחה לרבים - דן אפילו יחידי".

הא,

אמר רב נחמן:

כגון אנא דן דיני ממונות ביחיד.

וכן אמר רבי חייא:

כגון אנא דן דיני ממונות ביחיד.

איבעיא להו:

"כגון אנא" - דגמירנא וסבירנא ונקיטנא רשותא,

אכל לא נקיט רשותא - דיניה לא דינא.

או דילמא:

אף על גב דלא נקיט רשותא - דיניה דינא?

תא שמע:

"דמור זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא וטעה,

אתא לקמיה דרב יוסף.

אמר ליה: אם קבלוך עליהו - לא תשלם,

ואי לא - זיל שלים".

שמע מינה:

כי לא נקיט רשותא דיניה דינא.

שמע מינה.

7. ה,א

רש"י

לישקול רשותא. דכיון דברשות נחת לא משלם: **מהבא להכא**. מריש גלותא לבבל למידן דינא בבבל: **ומהתם להתם**. מנשיא דארץ ישראל לדון בארץ ישראל: **שבט**. לשון שררה ויש להן רשות להפקיר דהפקר ב"ד הפקר דכתיב (עזרא ז) וכל אשר לא יבא וגוי ביבמות בהאשה רבה (דף פט): **מחוקק**. שררה מועטת: **שרודים את העם**. שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס: **בני בניו של הלל**. הלל נשיא היה כדאמר בפסחים באלו דברים (דף סו.) הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם: **דן דינא**. בבבל וטעה: **אתא**. לא"י לקמיה דרבי חייא: **ש"מ מהתם להכא לא מהני**. דהא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט מרבי דנשיא דא"י היה כדאמרן לקמן בשמעתין בן אחי יורד לבבל וכו': **לא מינייכו נקיטנא רשותא**. ואיני כפוף לכם: **על הגבולין**. הנמשכות אחר ארץ ישראל:

אמר רב:

האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעה מיבעי למיפטר, לישקול רשותא מבי ריש גלותא.

וכן אמר שמואל:

לישקול רשותא מבי ריש גלותא.

פשיטא מהכא להכא, ומהתם להתם - מהני,

ומהכא להתם - נמי מהני.

דקא "שבט", והתם "מחוקק".

כדתניא:

"לא יסור שבט מיהודה" (בראשית מט, י) - אלו ראשי גליות שבבבל,

שרודין את ישראל בשבט.

"ומחוקק מבין גליו" - אלו בני בניו של הלל, שמלמדו תורה ברבים."

מהתם להכא מאי?

תא שמע:

"רבה בר חנה דן דינא וטעה,

אתא לקמיה דרבי חייא.

אמר ליה: אי קיבלוך עליהו - לא תשלם,

ואי לא - זיל שלים".

והא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט.

שמע מינה:

מהתם להכא - לא מהני.

שמע מינה.

ולא מהני?!

והא רבה בר רב הונא כי הוה מינצי בהדי דבי ריש גלותא,

אמר: לאו מינייכו נקיטנא רשותא, נקיטנא רשותא מאבא מרי,

ואבא מרי מרב, ורב מרבי חייא, ורבי חייא מרבי!

במילתא דעלמא הוא דאוקים להו.

וכי מאחר דלא מהני, רבה בר חנה רשותא דנקט למה לי?

לעירות העומדים על הגבולין.

8. ה, א-ב

רש"י

מאי רשותא. דרבה בר חנה: **יורה.** איסור והיתר אמר להם רבי יורה ולקמן פריך אי גמיר למה ליה רשותא בהוראה: **ידין.** ברשות ויפטר מלשם: **יתיר בכורות.** יראה במומין ואם קבוע הוא יתירנו לשוחטו דביומיה דרבי אין לבכור תקנה עד שיפול בו מום דאחר חורבן היה: **אל יתיר.** לקמן מפרש טעמא: **איבו.** אבוה דרב הוה כדאמרין באור לארבעה עשר (פסחים דף ד.) אי"ל אייבו קיים כו': **וחנה.** אבוה דרבה: **מכפרי.** מקום: **על שם חכמתו.** שהיה רב חכם ביותר קרי ליה בן אחותו: **הא קאמר דחכים טובא.** דהא תרצת דעל שם חכמתו קריה בן אחותו: **לחלק כבוד לרבה.** כדי שינהגו בו בניי בבל כבוד שבק ליה האי חשיבותא דאילו לרב הוו נהגי ביה יקר בלאו הכי: **אי בעית אימא.** הא דקאמר אל יתיר: **משום היא גופא.** משום הא מילתא דקאמר שמונה עשר חדשים גדלתי וכו': **דלא ידעי אינשי.** אינו ניכר לרבים שהוא מום:

מאי רשותא?

כי הוה נחית רבה בר חנה לבבל, אמר ליה רבי חייא לרבי: בן אחי יורד לבבל, יורה? יורה!
ידין? ידין!
יתיר בכורות? יתיר!

כי הוה נחית רב לבבל, אמר ליה רבי חייא לרבי: בן אחותי יורד לבבל, יורה? יורה!
ידין? ידין!
יתיר בכורות? אל יתיר!

מאי שנא למר דקא קרי 'בן אחי', ומאי שנא למר דקא קרי 'בן אחותי'?

וכי תימא הכי הוה מעשה, והאמר מר:

איבו, וחנה, ושלילא, ומרתא, ורבי חייא, כולוהו בניי אבא בר אחא פרסלא מפפרי הוו!

רב בר אחוה דהוה בר אחתיה, רבה בר חנה בר אחוה דלאו בר אחתיה.

ואי בעית אימא:

על שם חכמתו.

ה,ב

דכתיב: "אמר להכמה אחותי אתי" (משלי ז, ד).

"יתיר בכורות? אל יתיר."

מאי טעמא?

אילימא משום דלא חכים, הא קא אמרינן דחכים טובא, אלא משום דלא בקיע במומי, והאמר רב:

שמונה עשר חדשים גדלתי, אצל רועה בהמה, לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר!

אלא לחלק לו כבוד לרבה בר חנה.

ואיבעית אימא:

משום הא גופיה דרב בקיע במומי טפי, ושרי מומי דלא ידעי אינשי, ואמרי: כי האי גוונא שרא רב, ואתו למשרי מום עובר.

9. ה, ב

רס"י

בטומאה. לא הוּוּ מקפידין לטהר כליהם:
מי בצעים. אגם מרישיק בלעיו:
אין מכשירין. וממימי בצעים אנו לשין הלכך לא מקבלה עיסה טומאה:
מי ביצים. הלש עיסה בביצים של תרנגולת ואווז:
קרמיון ופיגה. נהרות של אגמים:
פסולין. למי חטאת מפני שהן מי בצעים ואנו מים חיים אל כלי בעינין:
נוטל רשות מרבו. וכי יהיב ליה רבו רשותא מידק דייק ביה שיהא לשונו פתוח ולא יטעו השומעין את דבריו:
לחתר. מקום:
מותר ללתות. לשרות מעט במים ולכותשן במכתשת ולא חיישינן לחינוץ הואיל וכותשן מיד:
כנגד מחנה ישראל. דכל מאן דבעי מילתא אזיל לגבי משה דכתיב (שמות לג) והיה כל מבקש ה' וגו' אע"ג שהמחנה ג' פרסאות ואתו לגבי משה רבותא דמשה שאני מחנה ישראל ג' פרסאות דכתיב (במדבר לג) ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא והוה תלתא פרסי בעירובין (דף נה:) וביומא (דף עה:):
רבי חייא חזייה כו'. לא איתפרש לן מאי בעיא הכא ונראה בעיני דהא אתא לאשמעינן אף על גב דרבי חייא תלמידו דרבי הוה ובמקומו דרי הוה לא חלק לו כבוד לרבי מלהפריש זה מן האיסור דלענין אפרושי מאיסורא אין כאן מורה הלכה לפני רבו כדאמרין פרק הדר עם הנכרי (עירובין סג.) ובמס' שביעית ירושלמי בפרק שלש ארצות מצאתי בההוא עובדא דההוא דקאי בבית הקברות דלא גרסינן ביה רבי חייא אלא רבי הוה ושני דברים הללו ראה רבי בעכו דמי ביצים אין מכשירין והאי ולא גרסינן דהוה קאי בבית הקברות אלא בעכו שבה ארץ ישראל ויש בה ארץ העמים וראה אותן העומדים בגבול ארץ ישראל שהיו מגבלין עיסותיהן בטומאה ותמה עד שאמרו לו תלמיד אחד בא לכאן כו' וחזר וראה אותו כהן עומד בקצת העיר שחוץ לגבול ארץ ישראל אמר לו והרי הוא זה ארץ העמים שגזרו עליה טומאה בבית הקברות ואמר ליה לאו בן איש כהן פלוני אתה כו' ולכך נשנו מעשים הללו זה אצל זה:
גבה עינים. הלך אחר עיניו:
נתן עיניו בגרושה. ונשאה וממנה נולדתי והריני חלל:
לפלגא. כגון רב דיהיבי להו רשותא למידן ולא להתיר בכורות:
על תנאי. כגון עד שנה או עד שנתים ולא יותר: מאי: מהני בתוך הזמן או לא:
לרב שמן. כשהיה פורש ממנו וירד לבבל:
ברשותינו. רשות נתונה לך לדון:

"יורה? יורה!"

אי גמיר, רשותא למה לי למישקל?

משום מעשה שהיה.

דתניא:

"פעם אחת הלך רבי למקום אחד,

וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה,

אמר להם: מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה?

אמרו לו: תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו מי בצעים אין מכשירין."

הוא, מי ביצים, דרש להו,

ואינהו סבור: "מי בצעים" קאמר.

וטעו נמי בהא:

"מי קרמיון ומי פיגה פסולין, מפני שהן מי בצעים" (פרה ח,ז).

ואינהו סבור: מדלגבי חטאת פסילי אכשורי נמי לא מכשרי,

ולא היא,

התם לענין חטאת בעיני מים חיים,

הכא אכשורי כל דהו מכשרי.

תנא:

"באותה שעה גזרו:

תלמיד אל יורה אלא אם בן נוטל רשות מרבו,"

תנחום בריה דרבי אמי איקלע לחתר,

דרש להו: מותר ללתות חישין בפסח,

אמרו לו: לאו רבי מני דמן צור איכא הקא?

ותניא:

"תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו,

אלא אם בן היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל."

אמר להו:

לאו אדעתאי.

רבי חייא חזייה לההוא גברא דהוה קאי בבית הקברות,

אמר ליה: לאו בן איש פלוני כהן אתה?

אמר ליה: אין, אבוה דההוא גברא גבה עינים הוה,

נתן עיניו בגרושה וחללו.

פשיטא לפלגא הא קאמר דמהני.

על תנאי מאי?

תא שמע:

"דאמר ליה רבי יוחנן לרב שמן:

הרי אתה ברשותנו, עד שתבוא אצלנו."

10. ה, ב

רס"י

אפילו שנים מזכין כו'. משנה
 היא [בוה בורר] (לקמן דף כט.) :
יוסיפו הדיינין. דהוה ליה כמאן
 דלא הוה התם ואישתכח דתרי
 הוא דהוי ואנן בעינן מעיקרא
 תלתא דאי נמי גמר דינא בתרי
 דהוי רובא שפיר דמי :
שנים שעשו פשרה אין בעלי
דינין יכולין לחזור בהן. שהרי
 נתרצו ועל פיהן עשו :
גברא אגברא. רבי אבהו
 אדשמואל שמואל סבר פליגי
 רבנן עליה דרבנן שמעון בן
 גמליאל :

גופא:

"אמר שמואל:

שנים שדנו דיניהם דין, אלא שנקרא בית דין חצוף".

יתיב רב נחמן וקאמר להא שמעתא.

איתיביה רבא לרב נחמן:

"אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין,

ואחד אומר 'איני יודע' יוסיפו הדיינין".

ואי איתא, לָהּוּ כְּשָׁנִים שְׁדָּנוּ!

שאני התם דמעיקרא אדעתא דתלתא יתיבי,

הכא לאו אדעתא דתלתא יתיבי.

איתיביה:

"רבן שמעון בן גמליאל אומר:

הדין בשלשה, ופשרה בשנים. ויפה נח פשרה מנח הדין,

ששנים שדנו - בעלי דינין יכולין לחזור בהן.

שנים שעשו פשרה - אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן".

וכי תימא פליגי רבנן עליה דרבן שמעון בן גמליאל,

והאמר רבי אבהו: שנים שדנו לדברי הכל אין דיניהם דין!

וא

גברא אגברא קא רמית?!

11. ו, א

רפ"י

דן את הדין. במומחה ליכא
 למימר מדקתני סיפא אם היה
 מומחה לב"ד :
 דן את הדין. יחידי משמע:
ומשלם מביתו. בפירקין דלקמן
 (דף לג.) מוקי לה שנשא ונתן
 ביד מדקתני מה שעשה עשוי
 אלמא דיניה דינא דאי לא דינא
 ליהדר :
דין תורה. וכיון דטעה לאו דין
 תורה דן :

גופא:

"אמר רבי אבהו:

שנים שדנו דיני ממונות - לדברי הכל אין דיניהם דין".

איתיביה רבי אבא לרבי אבהו:

"דן את הדיו, וזיבה את החייב, חייב את הזבאי,

טימא את השזור, טיהר את הטמא - מה שעשה עשוי, ומשלם מביתו".

הכא במאי עסקינן:

דקיבלוהו עלייהו.

אי הכי,

אמאי "משלם מביתו"?

דאמרו ליה:

דיינת לן דין תורה.

12. ו, א

רפ"י

בדבר משנה. שמשנה מפורשת שטעה בה:
חוזר. מחזיר את הדין ואינו משלם מביתו דכיון דדבר מפורש הוא אין דינו דין:
וסוגיא דעלמא. הילוך דינא כחד מינייהו ואזל איהו ועבד כאידך הלכך דיניה לא הדר וכיון דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר האי בעל דין דנקט לא בעי לשלומי דאמר ליה פסקת לי לדינאי ומיהו איהו בעי שלומי כיון דסוגיין דעלמא כאידך:

אָמַר לִיה רַב סְפָרָא לְרַבִּי אָבָא:
 דְּטָעָה בְּמַאי?
 אֵילֵמָא דְּטָעָה בְּדַבְרֵי מוֹשֶׁנָּה,
 וְהָאֵמַר רַב שֵׁשֶׁת אָמַר רַבִּי אָמִי:
 טָעָה בְּדַבְרֵי מִתְנִיתִין חוֹזֵר,
 אֶלָּא דְּטָעָה בְּשִׁיקוּל הַדְּעַת.

הֵיכִי דְּמִי "בְּשִׁיקוּל הַדְּעַת"?

אָמַר רַב פִּפְא:
 כְּגוֹן תְּרֵי תַנָּאי וְתֵרֵי אָמוּרָאי דְּפִלְיָגִי אֶהְדְּדִי,
 וְלֹא אֵיתְמַר הַלְכְתָּא לֹא כְּמַר וְלֹא כְּמַר,
 וְסוּגִיין דְּעֵלְמָא אֵלִיבָא דְּחַד מִיִּנְיָהוּ,
 וְאֶזְל אֵיהוּ וְעַבְד כְּאִידָךְ,
 הֵינֵנו "שִׁיקוּל הַדְּעַת".

13. ו, א

רס"י

לימא כתנאי. הא דאמרינן דשמואל ור' אבהו פליגי: **ביצוע.** פשרה: **סברוה.** רבנן אמוראי בני הישיבה ובעו למימר מהכא דבדשמואל ורבי אבהו פליגי: **דכולי עלמא.** רבנן ורבי מאיר: **מקשינן פשרה לדין.** דכתיב (שמואל ב ח) משפט וצדקה ואמרינן לקמן דזהו ביצוע אלמא דאיתקוש למשפט:

["אמר שמואל:]

שנים שדנו - דיניהם דין, אלא שנקרא בית דין חצוף.

...

אמר רבי אבהו:

שנים שדנו דיני ממונות - לדברי הכל אין דיניהם דין"].

לימא כתנאי

"ביצוע בשלשה

דברי רבי מאיר,

וחכמים אומרים:

פשרה ביחיד".

סברוה: לכולי עלמא מקשינן פשרה לדין,

מאי לאו בהא קמיפלגי:

דמר סבר דין בשלשה,

ומר סבר דין בשנים.

לא!

דכולי עלמא דין בשלשה,

והכא בהא קמיפלגי:

דמר סבר: מקשינן פשרה לדין,

ומר סבר: לא מקשינן פשרה לדין.

14. ו, א

רס"י

תלתא תנאי. פליגי בפשרה ר"מ סבר בשלשה רבן שמעון בן גמליאל סבר לעיל (דף ה:): בשנים ורבנן דפליגי אדרבי מאיר סברי ביחיד:
מאן דאמר תרי אפילו בחד. מכשר דכיון דלא מקשינן ליה לדין מה לי תרי מה לי חד:
תיסגי בתרי וליקני מיניה. דכיון דקנו מיניה למה לי בית דין לא תהא אלא מתנה בעלמא ומדעתו והיא מתקיימת אלא להכי בעינן תלתא לייפות כח בית דין דאף על גב דלא קנו מיניה לא ניהדרו:
והלכתא פשרה צריכה קנין. ואפילו נעשית בשלשה:

["דבן שמעון בן גמליאל אומר:

הדין בשלשה, ופשרה בשנים. ויפה נח פשרה מנח הדין, ששנים שדנו - בעלי דינין יכולין לחזור בהן. שנים שעשו פשרה - אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן"]

...

"ביצוע בשלשה

דברי רבי מאיר,

וחקמים אומרים:

פשרה ביחיד"]

לימא תלתא תנאי בפשרה,

דמור סבר: בשלשה,

ומר סבר: בשנים,

ומר סבר ביחיד!

אמר רב אחא בר ריה דרב איקא, ואיתימא רבי יימר בר שלמיא:

מאן דאמר תרי - אפילו חד נמי,

והאי דקאמר תרי כי היכי דליהוו עליה סהדי.

אמר רב אשי:

שמע מינה: פשרה אינה צריכה קנין,

דאי סלקא דעתך צריכה קנין,

למאן דאמר צריכה תלתא למה לי, תסגי בתרי וליקני מיניה.

והלכתא:

פשרה צריכה קנין.

15. ו, א - ז, א

רפ"י

נגמר הדין. שאמרו איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב:
אסור לבצוע. משבאו לדין אסור לדיינים לבצוע:
המברך. המשבח:
אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום. וכיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם קודם שיבואו לפניו לדין היה רודף אחריהן ומטיל שלום ביניהן:
תורת אמת וגו'. משתעי באהרן כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו' (מלאכי ב):
הרי שגזל כו'. ובוצע לשון גזילה דכתיב (משלי א) כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח:
כנגד יהודה. שהיה לו לומר נחזירנו לאבינו אחרי שהיו דבריו נשמעין לאחיו:
אתאן לתנא קמא. תנא קמא דאמר אסור לבצוע דריש ליה להאי משפט וצדקה שהיה דוד דן את הדין וחייב את החייב וראה שהיה עני מחויב ממון והיה משלם לבעל דינו מתוך ביתו:

תנו רבנן:

"נשם שהדין בשלשה כך ביצוע בשלשה.
 נגמר הדין - אי אתה רשאי לבצוע."

ו,ב

(סרמ"ש בנק"ש סימן)

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר:
אסור לבצוע,

וכל הבוצע הרי זה חוטא.

וכל המברך את הבוצע הרי זה מנאץ.

ועל זה נאמר: "ובצע ברך נאץ ה'" (תהלים י, ג),

אלא יקוב הדין את ההר,

שנאמר: "מי המשפט לאלהים הוא" (דברים א, יז),

וכן משה היה אומר: יקוב הדין את ההר,

אבל אהרן: אוהב שלום ורודף שלום, ומשים שלום בין אדם לחבירו,

שנאמר: "תורת אמת היתה פיהו ועולה לא נמצא בשפתיו,

בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון" (מלאכי ב, 1).

רבי אליעזר אומר:

הרי שגזל סאה של חטים, וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה, ביצד מברך?

אין זה מברך אלא מנאץ,

ועל זה נאמר: "ובצע ברך נאץ ה'."

רבי מאיר אומר:

לא נאמר "ובצע" אלא כנגד יהודה,

שנאמר: "ויאמר יהודה אל אחיו:

מה בצע מי נהרג את אחינו" (בראשית לו כו-ז),

וכל המברך את יהודה, הרי זה מנאץ,

ועל זה נאמר: "ובצע ברך נאץ ה'."

רבי יהושע בן קרחה אומר:

מצוה לבצוע,

שנאמר: "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם" (זכריה ח, טז).

והלא במקום שיש משפט אין שלום, ובמקום שיש שלום אין משפט,

אלא איהו משפט שיש בו שלום? - הוי אומר: זה ביצוע.

וכן בדרך הוא אומר: "ויהי דוד עושה משפט וצדקה" (שמואל ב' ח, טו),

והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה, צדקה אין משפט.

אלא איהו משפט שיש בו צדקה? - הוי אומר: זה ביצוע.

אתאן לתנא קמא:

דן את הדין, זיבה את הזכאי וחייב את החייב,

וראה שנתחייב עני ממון ושלם לו מתוך ביתו זה משפט וצדקה,

משפט לזה וצדקה לזה.

משפט לזה שהחזיר לו ממון,

וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו.

וכן בדרך הוא אומר: "ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו",

משפט לזה שהחזיר לו את ממונו, וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו.

קשיא ליה לרבי:

האי "לכל עמו" לעניים מיבעי ליה!

אלא,

¹ הגמרא העירה הערה בתוך הברייתא, שהפסקה הבאה אינם המשך דברי רבי יהושע בן קרחה אלא לת"ק (ר"א בן רבי יוסי הגלילי). ע"פ תוספות יומא זו. ד"ה כמאן אזלא.

רַשִׁי

פּוֹטֵר מִים רֵאשִׁית מְדוֹן. אם באת לפטור ולהשליך המריבה המשולה כמים כדלקמן ולשום שלום ביניהן:
רֵאשִׁית מְדוֹן. קודם שתשא ותתן בדין פטור אותה:
נִטְשָׁהוּ. ורודף אחר השלום:
קִשָּׁה. בעל מריבה מטריח דיינין:
ה"ג שְׂמָא יִתְחַיֵּב חֹזֵק וְנִמְצָא רֹדֵפוֹ. רודף את הדיין להפך את הדין:
שְׂיוֹשֵׁב לִפְנֵי רֵבּוֹ. ובא דין לפני רבו ולא לפני וראה התלמיד זכות לעני וחובה לעשיר ורבו טועה בדין מניין שלא יחלוק כבוד לרבו וישתוק תלמוד כו' ולקמן (דף יז.) מפרש מאי משמע דלא תגורו לשון כינוס הוא:
אֵת מִי הֵן מַעֲיָדִין. כאילו הן מעידין בהקב"ה כדאמר לקמן (דף ח.) שמטריחין אותו להחזיר ממון לבעליו:
וְעִמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֵהֵן הָרֵיב. ואוקמינן במסכ' שבועות (דף ל.) בעדים הכתוב מדבר:
מֵה לֵי לַעֲצֵר הַזֶּה. שאם אטעה איענש:

רַבִּי אֹמֵר:

אָפְּ עַל פִּי שְׂלָא שִׁילָם מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, זֶהוּ "מִשְׁפָּט וְצִדְקָה",
 מִשְׁפָּט לְזֶה, וְצִדְקָה לְזֶה.
 "מִשְׁפָּט" לְזֶה שֶׁהַחֲזִיר לוֹ מְמוֹנוֹ,
 "וְצִדְקָה" לְזֶה שֶׁהוֹצִיא גְזִילָה מִתַּחַת יָדוֹ.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מִנְסִיא אֹמֵר:

שְׁנַיִם שָׂבְאוּ לִפְנֵי לַדִּין,
 עַד שְׂלָא תִשְׁמַע דְּבַרְיָהּ, אוֹ מִשְׁתַּשְׁמַע דְּבַרְיָהּ וְאִי אַתָּה יוֹדַע לְהִיכּוֹ הַדִּין נוֹטָה,
 אַתָּה רִשְׁאֵי לֹמֵר לָהּ: צֵאוּ וּבְצַעּוּ.
 מִשְׁתַּשְׁמַע דְּבַרְיָהּ וְאַתָּה יוֹדַע לְהִיכּוֹ הַדִּין נוֹטָה,
 אִי אַתָּה רִשְׁאֵי לֹמֵר לָהּ: צֵאוּ וּבְצַעּוּ.
 שְׁנֵאמֵר: "פּוֹטֵר מִים רֵאשִׁית מְדוֹן וְלִפְנֵי הַתְּגַלְעָה הָרֵיב נִטְוֵשׁ" (משלי יז, יד),
 קוֹדֵם שְׁנִתְגַלְעָה הָרֵיב אַתָּה יוֹכֵל לִנְטֹשׁוּ.
 מִשְׁנִתְגַלְעָה הָרֵיב אִי אַתָּה יוֹכֵל לִנְטֹשׁוּ.

וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן לֵקִישׁ אֹמֵר:

שְׁנַיִם שָׂבְאוּ לַדִּין, אֶחָד רָדַף, וְאֶחָד קִשָּׁה,
 עַד שְׂלָא תִשְׁמַע דְּבַרְיָהּ, אוֹ מִשְׁתַּשְׁמַע דְּבַרְיָהּ,
 וְאִין אַתָּה יוֹדַע לְהִיכּוֹ דִין נוֹטָה,
 אַתָּה רִשְׁאֵי לֹמֵר לָהֶם: אִין אֲנִי נִזְקָה לָכֶם, שְׂמָא נִתְחַיֵּב חֹזֵק, וְנִמְצָא חֹזֵק רֹדֵפוֹ.
 מִשְׁתַּשְׁמַע דְּבַרְיָהּ, וְאַתָּה יוֹדַע לְהִיכּוֹ הַדִּין נוֹטָה,
 אִי אַתָּה יוֹכֵל לֹמֵר לָהּ: אֲנִי נִזְקָה לָכֶם.
 שְׁנֵאמֵר: "לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי אִישׁ" (דברים א, יז).

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה אֹמֵר:

מְנַיִן לְתַלְמִיד שְׂיוֹשֵׁב לִפְנֵי רֵבּוֹ וְרָאָה זְכוּת לַעֲנִי וְחֻבָּה לַעֲשִׂיר,
 מְנַיִן שְׂלָא יִשְׁתַּקֵּה?
 שְׁנֵאמֵר: "לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי אִישׁ".

רַבִּי חֲנִין אֹמֵר:

לֹא תִכְנִיס דְּבַרְיָהּ מִפְּנֵי אִישׁ,
 וְיִהְיֶה עֲדִים יוֹדְעִים אֶת מִי הֵן מַעֲיָדִין, וְלִפְנֵי מִי הֵן מַעֲיָדִין, וּמִי עֲתִיד לִיפְרַע מֵהֶן.
 שְׁנֵאמֵר: "וְעִמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרֵיב לִפְנֵי ה'" (דברים יט, יז),
 יְהוּ הַדִּינִין יוֹדְעִין אֶת מִי הֵן דְּנִין, וְלִפְנֵי מִי הֵן דְּנִין, וּמִי עֲתִיד לִיפְרַע מֵהֶן,
 שְׁנֵאמֵר: "אֱלֹהִים נֹצֵב בְּעֵדֵת אֵל" (תהלים פב, א),
 וְכֵן בִּיהוֹשֻׁפֵט הוּא אֹמֵר: "וַיֹּאמֶר אֵל הַשְּׁפֹטִים רְאוּ מֵה אַתֶּם עֹשִׂים,
 כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפֹטוּ מִי אִם לֵה" (דברי הימים ב יט, ו),
 שְׂמָא יֹאמֵר הַדִּין מֵה לֵי בְצַעֵר הַזֶּה?
 תִּלְמוּד לֹמֵר: "עִמְכֶם בְּדַבַּר מִשְׁפָּט"
 אִין לוֹ לַדִּין אֶלֶּא מֵה שְׁעִינִיו רֹאוֹת".

הִיכִי דְמִי "גְּמֹר דִּין"?

אָמַר רַב יְהוּדָה אֹמֵר רַב:

אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיִּיב, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זְכָאִי.

אָמַר רַב:

הַלְלָהּ כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה.

אִינִי!

וְהָא רַב הוֹנָא תַלְמִידֵיהּ דְּרַב הָוָה,
 כִּי הָוָה אֶתוֹ לְקַמְיָה דְּרַב הוֹנָא,

² בדפוס ריש לקיש ומסורת הש"ס גורס רבי יהושע בן לקיש וכך גם בכת"י ערפורט, אך בתוספתא ובהרבה ראשונים ובירושלמי - רבי יהודה בן לקיש.

רפ"י

מצוה למימר להו. ברישא אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו דפתחינן להו בפשרה:
היינו ת"ק. דאמר נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע הא מקודם גמר דין רשאי לבצוע וה"נ רשות הוא:

איכא בינייהו מצוה. להזכיר פשרה לת"ק ליכא מצוה:

איכא בינייהו משתשמע דבריהם. לת"ק אפילו שמע דבריהם רשאי לבצוע עד שיגמר הדין ויאמר זה זכאי וזה חייב לר"ש בן מנסיא משתשמע את דבריהם וידעת להיכן נוטה אע"ג דלא נגמר אין רשאי לבצוע:

אמר להו: אי דינא בעיתו, אי פשרה בעיתו!

מאי "מצוה" נמי דקאמר רבי יהושע בן קרחה?
 מצוה למימרא להו: 'אי דינא בעיתו, אי פשרה בעיתו'.

היינו תנא קמא!

איכא בינייהו
 מצוה.

רבי יהושע בן קרחה סבר: מצוה,
 תנא קמא סבר: רשות.

היינו רבי שמעון בן מנסיא!

איכא בינייהו
 "משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה,
 אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו".

16. ז, א

רס"י

מקרא זה. ובוצע ברך :
 אלא כנגד מעשה העגל. שעשה
 אהרן פשרה בינו לבין עצמו
 והורה היתר לעצמו לעשות להם
 את העגל :
ויבן מזבח. הבין מהזבוח לפניו
 שהרגו את חור על שלא עשה
 להם :
 אהרן. כהן ונביא היה :
ולא הויא להו תקנתא. דהא
 סופן לעשות כן בזכריה בן
 יהוידע ויחרב בית המקדש על
 כך :
והני תנאי. דלית להו משתשמע
 דבריהם אי אתה רשאי לבצוע :

["רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר:

אסור לבצוע,

וכל הבוצע הרי זה חוטא.

וכל המברך את הבוצע הרי זה מנאץ.

ועל זה נאמר: "ובצע ברך נאין ה'" (תהלים י, ג),

אלא יקוב הדין את ההר,

שנאמר: "מי המשפט לאלהים הוא" (דברים א, יז),

וכן משה היה אומר: "יקוב הדין את ההר",

אבל אהרן: אוהב שלום ורודף שלום, ומשים שלום בין אדם לחבירו,

שנאמר: "תורת אמת היתה בפייה ועולה לא נמצא בשפתיו,

בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון" (מלאכי ב, 1).

רבי אליעזר אומר:

הרי שגזל סאה של חטים, וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה, ביצד מברך?

אין זה מברך אלא מנאץ.

ועל זה נאמר: "ובצע ברך נאין ה'".

רבי מאיר אומר:

לא נאמר "ובצע" אלא כנגד יהודה,

שנאמר: "ויאמר יהודה אל אחיו:

מה בצע פי נהרג את אחינו" (בראשית לו כו-כז),

וכל המברך את יהודה, הרי זה מנאץ

ועל זה נאמר: "ובצע ברך נאין ה'".

ופליגא דרבי תנחום בר חנילאי,

דאמר רבי תנחום בר חנילאי:

לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל,

שנאמר: "ויבן אהרן ויבן מזבח לפניו" (שמות לב, ה).

מה ראה?

אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר:

ראה חור שזבוח לפניו.

אמר: אי לא שמענא להו השתא, עבדו לי כדעבדו בחור,

ומיקיים בי, "אם יהרג במקדש ה' בהן ונביא" (איכה ב, ט),

ולא הויא להו תקנתא לעולם.

מוטב דליעבדו לעגל, אפשר הויא להו תקנתא בתשובה.

17. ז, א

רפ"י

האי פוטר מים מאי דרשי ביה :
 תחילת דינו. לעתיד לבא :
 על דברי תורה. שלא עסק
 בתורה :
פוטר מים. שפוטר התורה
 מעליו הוא ראשית מדונו תורה
 נמשלה למים דכתיב (ישעיה נה)
 הוי כל צמא לכו למים :
לצינורא. דבידקא. כשהנהר גדל
 פעמים שהוא יוצא לשדות שעל
 אגפיו כעין ניגרים וצינורות
 קטנים ואם אינו סותמו מיד
 הולך ומרחיב ושוב אינו יכול
 לסותמו והיינו דקאמר קרא
 פוטר מים ראשית מדון כלומר
 ראשית מדון ומריבה דומה
 לפוטר מים פוטר פותח כמו
 פטר רחם (שמות יג) :
לגודא דגמלא. דפין של גשר
 בתחילה כשדורסין עליהם
 מנענעות וסוף מתחזקות
 ונקבעות במקומן והכי נמי
 כשאדם מרבה בקטטה
 מתחזקת ובאה ולא מקרא
 נפקא :

והני תנאי,

"פוטר מים ראשית מדון" (משלי יז, יד),
 מאי דרשי ביה?

כרב המנונא.

דאמר רב המנונא:

אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה,
 שנאמר: **"פוטר מים ראשית מדון"**.

אמר רב הונא:

האי תיגרא דמיא לצינורא דבידקא דמיא,
 כיון דרווח רוח.

אביי קשישא אמר:

דמי לגודא דגמלא, כיון דקם קם.

18. ז, א

רָשׁ"י

טוביה דשמע ואדיש. אשריו ששומע חרפתו ושותק ומרגיל בכך ואדיש כמו דדש דש (גיטין דף נ"י):

חלפון בישתיה מאה. הלכו להם בשתיקתו מאה רעות שהיו באות עליו על ידי התגר: **פוטרי מים.** המתחיל (מדון) ופותח ביקטטה הוא תחילת מאה דיני:

מדון. נוטריקון מאה דני ל"א מדון בגימטריא מאה:

אתרי תלת גנבא לא מיקטיל. כלומר אם עובר אדם עבירה פעמים ושלש ולא באה עליו פורענות אל יתמה דאתרי תלת גנבא לא מיקטיל וסופו ללקות באחרונה:

שב בירי לשלמנא. שבע בורות כרויות לרגלי איש שלום ומכולם ינצל:

וחד בירא לעביד ביש. לעושה רשעה:

יפול. בתקלה ראשונה הבאה לו:

דמבי דינא שלקוה גלימי. מי שנטלו ב"ד טליתו לפרועה לאחר. לזמר וליזל. הואיל ודין אמת דנו לא הפסיד כלום אלא גזילה הוציאו מידו:

כל העם הזה. ביתרו כתיב ומשמע לא שנה זכאי ולא שנה חייב כולן במשמע:

היא ניימא ודיקולא שפיל. כשהאשה מנממת הסל שעל ראשה שהיא נותנת בו פילכה ומלאכת ידיה בו שפיל כלומר מתוך שהיא עצילה אין מלאכתה ניכרת וכולן משלות הן:

אדייה לגזייה וקם. הרים אגרופו עלי ועמד לנגדי:

רחימתין הוה עזיזא. כשהבתניו היתה עזה ביני לאשתי:

אפותיא דספסירא שכיבן. על רוחב הסיף היינו שוכבים שנינו:

לא סגי לן. לא די לנו:

הרי כאן עשרה. גובה מן הקרקע הרי שהקב"ה משרה שכינתו בעשרה טפחים סמוך לקרקע ועוד באורך הכפורת באמתה וחצי: ולבסוף בבהמ"ק היה גבוה שלשים אמה ואורכו ששים וכשחטאו נאמר להם איזה בית אשר תבנו לי שתוכל שכינתי להיות מצומצמת בתוכו:

(שְׁמַעֲי וְשִׁתִּי יִשָּׁב עִמִּירוֹ"ת הו"א ס'מ'ן).

ההוא דהוה קאמר ואזיל: טוביה דשמע ואדיש - חלפון בישתיה מאה.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב: **"פוטרי מים ראשית מדון"** - ריש מאה דיני.

ההוא דהוה קאמר ואזיל: אתרתי תלת - גנבא לא מיקטיל.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב: **"פה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו"** (עמוס ב, ו).

ההוא דהוה קאמר ואזיל: שב בירי לשלמנא, וחדא לעביד ביש.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב:

"כי שבע יפול צדיק וקם" (משלי כד, טז).

ההוא דהוה קאמר ואזיל: דאזיל מבי דינא שקל גלימא - ליזמר זמר וליזיל באורחא.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב: **"וגם כל העם הזה על מקמו יבא בשלום"** (שמות יח, כג).

ההוא דהוה קאמר ואזיל: היא ניימא, ודיקולא שפיל.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב: **"בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלי הבית"** (קהלת י, יח).

ההוא דהוה קאמר ואזיל: גברא דרחיצנא עליה - אדייה לגזייה וקם.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב: **"גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי, הגדיל עלי עקב"** (תהילים מא, י).

ההוא דהוה קאמר ואזיל: כי רחימתין הוה עזיזא - אפותיא דספסירא שכיבן, השתא דלא עזיזא רחימתין - פוריא בר שיתין גרמדי לא סגי לן.

אמר רב הונא: קראי כתיבי:

מעיקרא כתיב: **"ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת"** (שמות כה, כב). ותניא: **"ארון - תשעה, ונפורת - טפח, הרי נאן עשרה"**.

וקתיב: **"והבית אשר בנה המלך שלמה לה'**, **ששים אמה ארמו, ועשרים רחבו, ושלשים אמה קומתו"** (מלכים א' ו, ב), ולבסוף כתיב: **"פה אמר ה':**

השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו לי"⁵ (ישעיה סו, א).

³ מסורת הש"ס מחק את ההמשך, משום שאין זה המשך הפסוק: **"וְרָשַׁע יִפּוֹל בְּאֶחָת"**.

⁴ ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות

⁵ פה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי

רפ"י

19. ז, א

[**רבי יהושע בן קרחה** אומר: מניין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר, מניין שלא ישתוק? שפאמר: **"לא תגורו מפני איש"**.

רבי חנין אומר: לא תכניס דבריה מפני איש].

מאי משמע דהאי **"לא תגורו"** לישנא דכנושי הוא?

אמר רב נחמן: אמר קרא: **"ויון לא תשימה ולא תאגוד"** (דברים כח, לט).

רב אחא בר יעקב אמר: מהכא: **"תכין בקוץ לחמה אגדה בקציר מאכלה"** (משלי ו, ח).

רב אחא בריה דרב איקא אמר: מהכא: **"אגור בקוץ בן משפיל"** (משלי י, ה).

20. ז, א-ב

רס"ו

ע**תה** א**קום**. א**סתלק** מ**שער**
 ב"ד :
 מ**סתו** ש**לשלמה**. ש**כנו** ש**ל**
 מ**קום** :
 ש**שים** ג**בורים**. ת**למידי** ח**כמים**
 ו**ששים** ל**או** ד**וקא** :
 מ**לומדי** מ**לחמה**. מ**לחמתה** ש**ל**
 ת**ורה** : א**ם** ב**רוך** ל**ך** : ה**דין** כ**בקר**
 ש**הוא** מ**איר** :
 א**ומר** ה**ו**. ו**הכי** מ**שמע** ד**ינו** ל**בקר**
 ה**וציאו** ל**אור** מ**שפט** :
 ק**ולר** ת**לוי**. ע**ונשה** ש**ל** ה**טייה** :
 ל**תלמיד** ה**יושב** ל**פני** ר**בו**. ו**בא**
 ד**ין** ל**פני** ר**בו** ו**הוא** ל**א** נ**זקק**
 ל**דבר**. נ**ענש** א**ם** ש**תק** ו**הוא** מ**בין**
 ב**רבו** ש**טועה** :
 ד**נמטיין** ש**יבא** מ**כשורא**.
 ש**יגיענו** נ**סורת** ק**טנה** מ**ן** ה**קורה**
 כ**לומר** ש**אם** נ**טעה** י**שתלש**
 ה**עונש** ב**ין** כ**ולנו** ו**יקלו** מ**עלי** :
 ש**יבא**. נ**סורת** כ**מו** (ה**ושע** ח) כ**י**
 ש**בבים** י**היה** ע**גל** ש**ומרון**
 ו**מתרגמינן** ל**ניסרי** ל**ווחין** :
 ט**בחי**. ב**קיאין** ב**טריפות** :

[רבי חנין אומר:

...
 יהו הדינין יודעין את מי הו דניו, ולפני מי הו דניו, ומי עתיד ליפרע מהו,
 שְׁנֵאמַר: "אֱלֹהִים נֹצֵב בְּעֵדֵת אֵל" (תהלים פב, א).]

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:
 כל דיין שדון דין אמת לאמיתו - משורה ושכינה ביישראל,
 שְׁנֵאמַר: "אֱלֹהִים נֹצֵב בְּעֵדֵת אֵל בְּקִרְבֵּי אֱלֹהִים וְשֹׁפֵט" (תהלים פב, א).
 וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמיתו - גורם לשכינה שתסתלק מיישראל,
 שְׁנֵאמַר: "מִשֵּׁד עֲנִיִּים מֵאַנְקַת אֲבִיוֹנִים עֵתָּה אָקוּם יֹאמַר ה'" (תהלים יב, ו).

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:
 כל דיין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין - הקדוש ברוך הוא נוטל ממנו נפשו,
 שְׁנֵאמַר: "אֵל תִּגּוֹל דָּל מִי דַל הוּא, וְאֵל תִּדְמָא עֵינֵי בְּשַׁעַר."
 מי ה' יריב ריבם, וקבע את קבעיהם נפש" (משלי כב, כב-כג).

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:
 לעולם יראה דיין עצמו:
 כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו,
 וגיהנם פתוחה לו מתחתיו.
 שְׁנֵאמַר: "הנה מטתו של שלמה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל.
 כלם אחוזי הרב, מלמדי מלחמה,
 איש הרבו על ירכו מפחד בלילות" (שיר השירים ג, ז-ח).
 מפחדה של גיהנם שדומה ללילה.

ז, ב

דרש רבי יאשיה ואיתימא רב נחמן בר יצחק:
 מאי דכתיב "בית דוד בה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק" (ירמיה כא, יב)?
 וכי ב"בקר" דנין וכל היום אין דנין?!

אלא: אם ברור לך הדבר בבקר - אמרהו,
 ואם לאו - אל תאמרהו.

רבי חייא בר אבא אמר רבי יונתן:
 מהכא: "אמר להכמה אחתי את" (משלי ז, ד),
 אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך - אמרהו,
 ואם לאו - אל תאמרהו.

אמר רבי יהושע בן לוי:
 עשרה שיושבין בדין קולר - תלוי בצואר כולן.

פשיטא!

לא צריכא אלא לתלמיד היושב לפני רבו.

רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה, מכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב.
 אמר: כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא.

רב אשי, כי הוה אתי טריפתא לקמיה, מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מחסיא,
 אמר: כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא.

כי אתא רב דימי אמר:

דרש רב נחמן בר כהן:

רש"י

אם דומה הדיין למלך. שבקי בטיב דיניו ומלא חכמה כמלך זה שהוא עשיר:
שמחור על הגרנות. לשאול תרומותיו ואף זה צריך לחזר לשאול ב"ד:
קום עליה באמורא. להשמיע דרשה לציבור מה שילחוש לך:
וה' בהיכל קדשו. סמוך להאי קרא דהוי אומר לעץ הקיצה עורה לאבן וגוי הוא יורה הנה הוא תפוש וגוי כתב הס מפניו כל הארץ יכלה על עון הזה את כל הארץ:
כל עץ. משמע דיין דכתיב (דברים כג) כי האדם עץ השדה ומוקמינן ליה בתלמיד:
אצל מזבח. ות"ח מכפרין ומגינין כמזבח:
אלוה הבא בשביל כסף. דיין שהעמידוהו ע"י שנתן ממון למלך על כך:
לדינא. לדון:
לקטלא. לישא עליו חטא ועל עצמו היה אומר:
וצבי ביתיה לית הוא עביד. צרכי ביתו אינו עושה כאן:
וריקן לביתיה עייל. שאינו משתכר כאן כלום:
ולואי שתהא ביאה. שאחזור לביתי כיצאה שיצאתי מביתי בלא חטא שלא אטעה ואענש:
אמבוהא. סיעת אנשים:
אם יעלה לשמים וגו'. כדי שלא תזוח דעתו עליו היה אומר כך:
נגללו. גלל רעי:
מכתפי להו. נושאין אותן על הכתף שהיו זקינים ואינם יכולין לרוץ ומטריחין את הציבור לעמוד בפניהם לפיכך היו עבדיהם נושאין אותם מהר:
בשבתא דרגלא. שבת ששואלין בו בהלכות הרגל והיינו שלשים יום קודם הרגל:
מתונים. רגילין בהמתנה כדי לעיין בה יפה קודם שתחתכוהו:
במעלות. בחזקה ובמרוצה:
על ראשי עם קדש. שכשהיה המתורגמן דורש היו הציבור יושבין לארץ והמפסיע בנייהן לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשן:
וסמיך ליה ואלה המשפטים. כלומר אף לשופטים אני מזהיר:

מאי דכתיב: **"מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה"** (משלי כט, ד)?

אם דיין דומה למלך, שאינו צריך לכלום - יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן שמחור בגרנות - יהרסנה.

דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר.

אמרו ליה ליהודה פר נחמני, מתורגמניה דריש לקיש:

קום עליה באמורא.

קום, גחין עליה, ולא אמר ליה ולא מידי.

פתח ואמר: **"הוי אמר לעץ: הקיצה! עורי! לאבן דומם."**

הוא יורה? הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו" (חבקוק ב, ט).

ועתיד הקדוש ברוך הוא ליפרע ממצמידין,

שנאמר: **"וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ"** (חבקוק ב, כ).

אמר ריש לקיש:

כל המעמיד דיין על הציבור שאינו הגון - כאילו נטע אשירה בישראל.

שנאמר: **"שפטים ושטרים תתן לך"** (דברים טז, יח),

וסמיך ליה: **"לא תטע לך אשירה כל עץ"**⁶ (דברים טז, כא).

אמר רב אשי:

ובמקום שיש בו תלמידי חכמים, כאילו נטעו אצל מזבח,

שנאמר: **"אצל מזבח ה' אלהיך"**.

כתיב: **"לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב"**⁷ (שמות כ, כ).

"אלהי כסף ואלהי זהב" הוא דלא עבדי,

הא דעץ שרי?

אמר רב אשי:

אלוה הבא בשביל כסף, ואלוה הבא בשביל זהב.

רב פי הוה אתי לבי דינא,

אמר הכי: ברעות נפשיה לקטלא נפיק, וצבי ביתיה לית הוא עביד וריקן לביתיה עייל,

ולואי שתהא ביאה כיצאה.

כי הוי חזי אמבוהא דספרי אבתריה,

אמר: **"אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע."**

נגללו לנצח יאבד רואיו יאמרו איו" (איוב כ, ו-ז).

מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא,

אמר הכי: **"פי לא לעולם חסן ואם נזר לדור ודור"** (משלי כו, כד).

דרש בר קפרא:

מנא הא מילתא דאמרו רבנן: **"הו מתונין בדין?"**

דכתיב: **"ולא תעלה במעלת"**⁸ (שמות כ, כו).

וסמיך ליה: **"ואלה המשפטים"**⁹ (שמות כא, א).

אמר רבי אלעזר:

מניין לדיין שלא יפסע על ראשי עם קודש?

שנאמר: **"לא תעלה במעלת"**,

וסמיך ליה: **"ואלה המשפטים"**.

⁶ לא תטע לך אשירה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך אשר תעשה לך

⁷ לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם

⁸ ולא תעלה במעלת על מזבחי

⁹ ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם

21. ז, ב - ח, א

רש"י

כלי הדיינים. דשייכא בהו שימה דבר המטלטל:
רצועה. למלקות:
מקל. למכת מרדות עד שיחזור בו:
שופר. לשמתא ונידוי:
סנדל. לחליצה:
ואצוה. כל צואה לשון זירוה הוא דתניא (קדושין דף כט:). כל מקום שנאמר צו אינו אלא לשון זירוה ועל מה זירוה על המקל ועל הרצועה שיהו מטילין אימה על הציבור לשם שמים:
שמעו בין אחיכם. כשיהיו שניהם יחד שמעו דבריהם ולא תשמעו דברי זה בלא זה שמשדר דברי שקר כדברי אמת לפי שאין מכחישן ומכיון שלב הדיין נוטה לו לזכות שוב אין לבו מהפך בזכות השני כל כך:
שמעו. דברין בין אחיכם כשתהיו שניכם יחד משמע:
לא תשא. לא תקבל שמע שוא אזהרה לדיין וקרי ביה נמי לא תשיא אזהרה לבעל דין:
בין איש ובין אחיו. שנפלה להם בית בירושה אל תאמר טול אתה בית ואחייך עליה ומה בכך הרי לכל אחד יש לו דירה אלא העלה אותן בדמים והשווה חלוקתן ע"י מעות:
בין גרו. לשון מגור תשמישי דירה אל תאמר יטול זה תנור וזה כירה שהרי תנור עודף על הכירה וצריך להוסיף דמים:
לא תכירהו. אם הוא אוהבך:
לא תנכרהו. אם הוא שונאך לא תעשה לו כנכרי לחייבו:
אמר ליה. ההוא גברא לרב:
ולאו אושפיזכני את. כלומר אין אתה זכור שעשיתי עמך חסד:
א"ל. רב אין:
אמר ליה ההוא גברא דינא אית לי. ורוצה אני שתהא דיין:
פסילנא לך. שהזכרתני טובתך:
חזייה. רב כהנא לההוא גברא:
דהוה גאים ביה. ברב סומך ובוטח עליו ומדבר גבוהות:
מפיקנא לך רב מאונך. אודיעך שאין רב יכול לסייעך דמשמתינא לך:

["ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא, א).]

"אשר תשים" אשר תלמדם' מיבעי ליה!

אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא: אלו פלי הדיינין.

רב הונא, פי הוה נפק לדינא,

אמר הכי: אפיקו לי מאני חנותאי, מקל ורצועה, ושופרא, וסנדלא.

"ואצוה את שפטיכם בעת ההיא"¹⁰ (דברים א, טו).

אמר רבי יוחנן:

כנגד מקל ורצועה תהא זריז.

"שמעו בין אחיכם ושפטתם".

אמר רבי חנינא:

אזהרה לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו.

ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו.

קרי ביה נמי: "שמעו בין אחיכם".

רב פהנא אמר:

מקבא: "לא תשיא"¹¹ (שמות כג, א) - לא תשיא".

"ושפטתם צדק" (דברים א, טו).

אמר ריש לקיש:

צדק את הדיון, ואחר כך תתכהו.

"בין איש ובין אחיו ובין גרו".

אמר רב יהודה:

אפילו בין בית לעליה.

"ובין גרו",

אמר רב יהודה:

אפילו בין תנור לכירים.

"לא תמירו פנים במשפט"¹² (דברים א, יז).

רבי יהודה אומר:

לא תפירהו.

רבי אלעזר אומר:

לא תנברהו".

אושפיזכניה דרב אתא לקמיה לדינא.

אמר ליה: לאו אושפיזכני את?

אמר ליה: אין.

אמר ליה: דינא אית לי.

אמר ליה: אפסילנא לך לדינא.

אמר ליה רב לרב פהנא: פוק דייניה.

חזייה דהוה קא גאים ביה, אמר ליה: אי צייתא - צייתא, ואי לא - מפיקנא לך רב מאונך.

"פקטן מגדל תשמעון" (דברים א, יז).

אמר ריש לקיש:

¹⁰ ואצוה את שפטיכם בעת ההיא לאמר שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו

¹¹ לא תשיא שמע שוא

¹² לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול תשמעון לא תגורו מפני איש, כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם

תקריבון אלי ושמעתיו

רפ"י

אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה.
 לאמיתו:
לאקדומיה. אם בא לפניך דין של פרוטה וחזר ובא דין אחר של מנה הקודם לפניך הקדם לחתוך:
כי המשפט לאלהים הוא. כאילו אתה דן ומוציא ממון מיד הקב"ה שהרי עליו להחזיר ממון לבעליו:
על דבר זה. שנטל שררה לעצמו לומר תקריבון אלי (דברים א) שהיה לו לומר תקריבון לפני השכינה:
נענש משה. שלא זכה שלא נאמר לו פרשת נחלות עד שבא מעשה לפניו ולא ידע מה להשיב:
כתיב ואצוה את שופטיכם. משמע את חכמיהם הזהיר להדריך ציבור במשפט והחקים על כרחם:
וכתיב ואצוה אתכם. דציבור עצמם הזהיר ומה הוצרך להזהירן:
כי אתה תבוא את העם. משמע גם אתה כאחד מהן:
כי אתה תביא. משמע (לשון) שררה נוהג עליהן:
משה אמר לו זקנים שבדור עמהם. על פיהם עשה מעשה ולא תשתרר עליהם דההוא קרא דכי אתה תבוא משה אמרו כדכתיב ביה אל הארץ אשר נשבע ה' וגו' ובמקרא דכי אתה תביא כתיב אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם וגו' אלמא דהקב"ה בעצמו אמרו:
דבר אחד. מנהיג אחד:

שִׁיהָא חָבִיב עֲלֵיךְ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה כְּדִין שֶׁל מָאָה מְנָה.

לְמַאי הִלְכְתָּא?
 אִילִימָא לְעִיּוּנֵי בֵּיהּ וּמִיפְסָקִיהּ - פְּשִׁיטָא!

אַלָּא לְאַקְדוּמִיָּהּ.

"לא תגורו מפני איש".

אָמַר רַבִּי חֲנַן:

אַל תִּכְנִים דְּבַרְיָךְ מִפְּנֵי אִישׁ.

"כי המשפט לאלהים הוא" (דברים א, יז).

אָמַר רַבִּי הֵמָּא בְּרַבִּי חֲנִינָא:

אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: לֹא דִּיין לְרַשְׁעִים שְׁנוּטְלִין מְזָה מְמוֹן וְנוֹתְנִים לְזָה שְׁלֹא כְּדִין, אַלָּא שְׁמַטְרִיחִין אוֹתֵיהּ לְהַחְזִיר מְמוֹן לְבַעְלֵיהּ.

"והדבר אשר יקשה מכם"¹³ (דברים א, יז).

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא וְאִיתִימָא רַבִּי יֵאֱשִׁיָּהּ:

עַל דְּבַר זֶה נֶעְנַשׁ מֹשֶׁה,

שְׁנֵאמַר: **"ויקרב משה את משפטן לפני ה'"** (במדבר כו, ה).

מִתְקִיף לַהּ רַב נַחְמָן בַּר יֶזְעָק:

מִי כְּתִיב וְאִשְׁמִיעֶכֶם?! **"ושמעתינו"** כְּתִיב!

אִי גְמִירְנָא - גְּמִירְנָא,

וְאִי לֹא - אֲזִלִּינָא וְגְמִירְנָא.

אַלָּא כְּדַתְנִינָא:

"ראויה פרשת נחלות" (במדבר כז, א-יא) **שתיבתב על ידי משה רבינו,**

אַלָּא שְׂזָנוּ בְּנוֹת צַלְפָּחֵד וְנִכְתַּב עַל יָדוֹ.

ראויה היתה פרשת מקושש (במדבר טו, לב-לג) **שתיבתב על ידי משה רבינו,**

אַלָּא שְׁנַתְחִיב מִקוּשֵׁשׁ וְנִכְתְּבָה עַל יָדוֹ,

לְלַמֶּדֶד שְׁמַגְלָלִין חוֹבָה עַל יְדֵי חֲטִיב, וְזָכוּת עַל יְדֵי זַפְאִי".

כְּתִיב: **"ואצוה את שפטיכם בעת ההיא"** (דברים א, טז),

וְכְתִיב: **"ואצוה אתכם בעת ההוא"**¹⁴ (דברים א, יח).

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי שְׁמֵלָא:

אֲזַהֲרָה לְצִיבוּר - שְׁתֵּהָא אִימַת דִּיין עֲלֵיהֶן,

וְאֲזַהֲרָה לְדִיין - שְׁיִסְבּוּל אֶת הַצִּיבוּר.

עד כמה?

אָמַר רַבִּי חֲנַן וְאִיתִימָא רַבִּי שְׁבִתָּאִי:

"כאשר ישא האמן את הינק" (במדבר יא, יב).

כְּתִיב: **"כי אתה תבוא"**¹⁵ (דברים לא, ז),

וְכְתִיב: **"כי אתה תביא"**¹⁶ (דברים לא, כג)!

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:

אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לִּיהוֹשֻׁעַ: אַתָּה וְהַזְּקֵנִים שְׁבִדוּר עִמָּךְ.

אָמַר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: טוֹל מִקַּל וְהָדַע עַל קַדְקָדָם,

דְּבַר אַחַד לְדוֹר, וְאִין שְׁנֵי דְבָרִין לְדוֹר.

¹³ וְהַדְּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרִיבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו

¹⁴ וְאֲצִוְהָ אֶתְכֶם בְּעֵת הַהוּא אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן

¹⁵ כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאֲבוֹתֶם לְתֵת לָהֶם

¹⁶ כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֵהְיֶה עִמָּךְ

22. ח, א

רפ"י

יומא דדינא. שני וחמישי תקנת.
 עזרא היא בב"ק (דף פב.):
אזמוני לדינא. ב"ד ששולחין
 שלוחם לבעל דין שצועקים עליו
 לבא ולדון לפניהם צריך השליח
 להזמינו בשם שלשתן:
ואמר משמיה דחד. פלוני דיין
 מזמינך לא אמר כלום ואי לא
 אזיל לא משמתין ליה:

["דיני ממונות - בשלשה"].

תנא:

"זימון בשלשה".

מאי "זימון"?

אילימא: ברכת זימון,

והתניא:

"זימון וברכת זימון בשלשה!"

וכי תימא: פרושי קמפרש, מאי "זימון"? ברכת זימון,

והתניא:

"זימון בשלשה, ברכת זימון בשלשה!"

אלא, מאי "זימון"?

אזמוני לדין.

כי הא דאמר רבא:

הני בי תלתא דייני דיתבי, ואזיל שליחא דבי דינא,

ואמר מפומא דחד - לא אמר כלום,

עד דאמר משמיה דכולהו.

הני מילי בלא יומא דדינא,

אבל ביומא דדינא - לית לן בה.

רש"י

דיני קנסות. זה שמשלם יותר
מדינו:

23. ח, א

"תשלומי כפל [ותשלומי ארבעה וחמשה - בשלשה]".

שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב:
ילמדנו רבינו,
דיני קנסות בכמה?

מאי קמיבעיא ליה?
הא אנו תנו: "בשלשה!"

אלא יחיד מומחה קמיבעיא ליה, דאין דיני קנסות, או לא?

אמר ליה:

תניתיה:

"תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה בשלשה".

מאי "שלשה"?

אילימא שלשה הדיוטות -

האמר אבוה דאבוה דאבוה משמיה דרב: אפילו עשרה והוה הדיוטות פסולין לדיני קנסות!

אלא, מומחין,

וקאמר "שלשה".

24. ח,א - ט,ב

ר"פ

המוציא שם רע. לא מצאתי לבתך בתולים ובה להפסידה כתובתה ולא להרגה שאינו מביא עדים שזינתה תחתיו דאי אנפשות קאתי לא אמר ר"מ בשלשה:

וחכמים אומרים כו'. מפני שיש בו דיני נפשות קסייד דהכי קאמרי משום דאיכא מוציא שם רע דשייך ביה דיני נפשות וכגון שמביא עדים ובגמרא פרכינן וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי השתא מיהא לאו דיני נפשות הוא דליכא עדים:

ור"מ סבר אין חוששין ללעז. אין חוששין שמא כשיבואו לבי"ד ויצא הקול ישמעו עדים ויבואו ויעידו שזינתה תחתיו ועכשיו אין הבעל יודע בהן ותבעי כ"ג דשמה יבא לידי דיני נפשות ורבנן סברי חוששין:

דכ"ע לא חיישינן ללעז. ואם תחילת תביעתו של בעל לא בא לידון על פי עדים אלא על ידי עצמו ולהפסידה כתובתה מודו רבנן דבשלשה:

והכא כגון דאיכניף עשרים ושלשה. שאמר הבעל להביא עדים שזינתה תחתיו ולא מצא:

ואיבדור. הדיינין והלכו להם: **ואמר.** הואיל ואין לי עדים דנו לי מיהת בשלשה דיני ממונות להפסידה כתובתה עיי עצמו דקיי"ל (כתובות דף י.) חכמים תיקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאמנה מנה והם האמיניהו להפסידה על פיו חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה רבי מאיר סבר בשלשה דאין חוששין לכבוד הראשונים ודנין אפילו בשלשה ורבנן סברי חוששין לכבוד הראשונים ובעי כולו:

וחכ"א תבעו ממון כו'. ברייתא היא:

תבעו ממון תחילה. דלא בא לידון בעדים אלא על פיו ולהפסידה כתובתה מודינן דבשלשה:

תבעו נפשות תחילה. דאמר להביא עדים:

אפילו ממון. כגון אם לא מצא עדים ואמר דונו לי מיהא להפסידה כתובה אעפ"כ בעינן עשרים ושלשה משום כבוד ראשונים:

אלא לעולא. דאמר רבנן ללעז חיישי שמא ישמעו עדים ויבואו תבעו ממון בשלשה היכי משכחת לה לעולם עשרים ושלשה לרבנן בעינן משום דחוששין ללעז:

והזימום. דתו ליכא למיחש ללעז דאיגיל מילתא דאהני סהדי סמיך והני סהדי שקרי נינהו ואפילו להפסידה כתובתה לא מהימני דהשתא בתר סהדי שקרי קא מהדר ושקרי קמשקר ובעי למיתב מאה סלע לאב ולו תהיה אלשה ותבעו ממון דקאמרי רבנן אתביעת מאה סלע שהאב תובע קאי והכי קאמר בא האב לגבות ממון מבעל שנמצא כבר שקרן בשלשה דהזמנה אחריתי היא ואפילו כבוד ראשונים ליכא למימר הא דדינא אחריתא הוא דמעיקרא בעל הוה תובע והשתא אב קא תבע:

ובמקום דאיכא דיני נפשות. כלומר וכל היכא דאיכא למיחש לנפשות כגון בתחילת הדין אפילו אין לו עדים יש לחוש שמא ישמעו ויבואו עדים עשרים ושלשה בעי ואית דמפרשי כל תביעת ממון דהא שמעתתא אמאה כסף דאב תבע לבעל ואי אפשר לומר כן דהא לא מחייב בעל מאה סלעים אא"כ הביא עדים והוזמו דכל זמן שלא הביא עדים נאמן אף להפסידה כתובה כדפרישית לעיל ואי בשהוזמו עדי מיירי מתניתין תו ליכא למימר חוששין ללעז ועוד מדגרסינן בתירוצא דרב חייה בר אבין בא לגבות ממון מבעל דפריש דרבי חייה להאי תבעו ממון אמאה סלע מכלל דעד השתא הוה שמעינן תבעו ממון אבעל ואיהו תבע להפסיד כתובה:

אביי אמר. אי בשלא הביא עדים דכולי עלמא חוששין ללעז ובעינן עשרים ושלשה דילמא שמעי סהדי ואתו ומדבעינן עשרים ושלשה ברישא אפילו ממון בעשרים ושלשה דחוששין לכבודן של ראשונים והכא בפלוגתא דמתניתין כגון שהביא עדים בתחילת הזמנתו לדין דתו ליכא למיחש סהדי אחריתי והני אמרי באפי תלתא דהתרו בה מיתה סתם ולא הזכירו לה סקילה כדין נערה המאורסה רבי מאיר סבר תו ליכא הכא דיני נפשות ובהני שלשה סגי למידן דיני ממונות דכתובה דכי יוזמו ישלם מאה כסף ורבנן סברי כיון דאתרו ביה מיתה דיני נפשות איכא ומיקטלא והאי תנא הוא וכי וברייתא דקתני לרבנן תבעו ממון בשלשה כדתרצה רב חייה בר אבין:

ושאר כל חייבי מיתות כו'. גבי מסית קאי דרחמנא אמר (דברים יג) לא תחמול ולא תכסה ונהרג בלי התראה על ידי הכמנת עדים:

עדה. כ"ג: **ועד שיודיעוהו.** עדיו בשעת התראה שהוא חייב מיתה בבית דין אם יעבור עבירה זו ומיהו אע"ג דלא מזכיר ליה איזו מיתה התראה היא ומחייב כרבנן:

["האונס והמפתה והמוציא שם רע - בשלשה"]

דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים:

מוציא שם רע בעשרים ושלשה,

[מפני שיש בו דיני נפשות].

וכי יש בו "דיני נפשות" מאי הוי?

אמר עולא:

בחוששין ללעז קמיפלגי,

רבי מאיר סבר: אין חוששין ללעז,

ורבנן סברי: חוששין ללעז.

רבא אמר:

כולי עלמא ללעז לא חיישינן,

והכא בחוששין לכבודן של ראשונים קמיפלגי,

והכא במאי עסקינן:

כגון דאיכניף בי עשרין ותלתא למידן דיני נפשות, ואיבדור,

ואמר להו: דינו לי מיהא דיני ממונות.

מיתבי

ה,ב

"וחכמים אומרים:

תבעו ממון - בשלשה,

תבעו נפשות - בעשרים ושלשה."

בשלמא לרבא,

תבעו ממון תחלה בשלשה,

תבעו נפשות תחלה,

אפילו ממון בעשרים ושלשה,

אלא לעולא קשיא!

אמר רבא:

אני וארי שבחבורה תרגימנא,

ומנו?

רב חייה בר אבין.

הכא במאי עסקינן:

שהביא הבעל עדים שזינתה,

והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל,

בא לגבות ממון מבעל בשלשה,

ובמקום נפשות בעשרים ושלשה.

אביי אמר:

דכולי עלמא חיישינן ללעז,

ומשום כבודן של ראשונים,

הכא במאי עסקינן:

כגון דאתרו בה סתם,

והאי תנא הוא,

דתניא:

"ושאר כל חייבי מיתות שבתורה,

אין ממיתין אותם אלא בעדה ועדים, והתראה,

ועד שיודיעוהו שהוא חייב מיתה בבית דין.

רבי יהודה אומר:

עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג."

ר"י

רב פפא. כדאביי נמי סבירא ליה דחוששין ללעז ולכבודן של ראשונים והכא דאמר רבי מאיר בגין כגון שהביא עדים עמו בתחלת הזמנתו לדין ואמרו שלא התרו בה לפי שהאשה חבירה היא ולא הוצרכו להתרות בה רבי מאיר סבר אף על גב דחבירה היא לא מיקטלא הלכך לא צריכין לאיכנופי תו עשרים ושלושה אלא שלשה לדון דיני ממונות דכתובה ורבנן סברי כרבי יוסי ברי יהודה:

אלא להבחין. שלא יכול לומר סבור הייתי שמותר:

דאתרו ביה מלקות ולא אתרו ביה קטלא. דהא ודאי לא מיקטלא אלא לוקה דאין לך מיתת בית דין שלא נאמר בה לאו וקסבר לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין לוקין עליו כי אתרו בה מלקות ולא קטלא:

משום ר' ישמעאל אמרו בעשרים ושלושה. טעמא מפרש לקמן (דף י.):

אחד מן העדים. והיו שם שלשה או ארבעה שיכולה עדות להתקיים בשאר:

הא דרבי עקיבא. במסכת מכות:

לא בא שלישי כו'. דממשמע שנאמר (דברים יט) על פי שנים עדים (יקום) כל שכן שלשה למה נאמר או שלשה עדים אלא להחמיר עליו ליתן חומר בעדי שקר ששלישי זה אע"פ שלא היה זה נידון על פיו למיתה שהרי בשנים שהעידו תחלה נמי היה נידון אפילו הכי עשה הכתוב את דינו כיוצא באלו שאם הוזמו יהרג אף השלישי מפני שניטפל לעוברי עבירה:

קל וחומר שישלם שכר וכו'. דקיימא לן מדה טובה מרובה ממדת פורענות הלכך קל וחומר הוא:

במה דברים אמורים. דעדותן בטלה:

בדיני נפשות. דרחמנא אמר (במדבר לה) והצילו העדה דמהדרינן בתר זכותא לבטל העדות ולא יהרג לא הוא ולא הם:

רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות. שוין בכך דעדותן בטלה:

ואימתי. בדיני נפשות עדותן בטלה:

בזמן שהתרו. הקרוב או הפסול בעוברי עבירה שגילו דעתם שאף הם נעשים עדים והרי הכתוב הקיש שלשה לבטל העדות אם יש קרוב או פסול אבל לא התרו הקרוב והפסול בעוברי עבירה אלא שתקו והכשרים התרו בהן אין אלו נעשים עדים ותתקיים העדות בשאר:

דא"כ מה יעשו שני אחין ואחד. כשר עמהם:

שראו באחד שהרג את הנפש. ופלוגתא דרי מאיר ורבנן נמי כגון שנמצא אחד מן השלשה קרוב או פסול וראה ושתק ולא התרה ר' מאיר סבר לה כרי יוסי דאמר בדיני נפשות לא שנא התרה ולא שנא שתק עדותן בטלה ורבנן סברי כרבי דהיכא דשתק תתקיים העדות בשאר ומיקטלא:

בבדיקות. זה אומר כליו של בועל שחורים וזה אומר לבנים:

חקירות. איזה יום ואיזו שעה וכיוצא בהם שהעדים באים על ידיהם לידי הזמה ורבי מאיר סבר הכחשת בדיקות שמה הכחשה ולא מיקטלא ורבנן סברי כיון דבחקירה נמצאו מכוונים הכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא דלא רמו סהדי אדעתיהו למיבדק כולי האי:

בעוקצי תאנים. שאמרו העדים תחת תאנה נעשה מעשה אמר לו תאנה זו עוקציה דקין או עוקציה גסין עוקצין זנבות תאנים כמו (סוכה דף לד:) ניטל עוקצו:

רב פפא אומר:

הכא באשה חבירה עסקינן,

וקמפילגי בפלוגתא דרבי יוסי בר יהודה ורבנן.

דתנן:

"רבי יוסי בר יהודה אומר:

חבר - אין צריך התראה,

לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד."

רב אשי אומר:

כגון אדאתרו ביה מלקות,

ולא אתרו ביה קטלא.

וקמפילגי בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן.

דתנן:

"מכות בשלשה,

משום רבי ישמעאל אמרו: בעשרים ושלושה."

רבינא אומר:

כגון שנמצא אחד מן העדים קרוב או פסול,

וקמפילגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבי אליבא דרבי עקיבא.

דתנן:

"רבי עקיבא אומר:

לא בא השלישי אלא להחמיר עליו, לעשות את דינו כיוצא באלו,

אם כך ענש הכתוב את הניטפל לעוברי עבירה בעוברי עבירה,

על אחת כמה וכמה שישלם שכר את הניטפל לעושה מצוה בעושה מצוה.

ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה,

אף שלשה, נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה,

ומניין שאפילו מאה?

תלמוד לומר: "עדים".

אמר רבי יוסי:

במה דברים אמורים: בדיני נפשות,

אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר.

רבי אומר:

אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות,

ואימתי?

בזמן שהתרו בהן,

אבל בזמן שלא התרו בהן:

מה יעשו שני אחים ואחד, שראו באחד שהרג את הנפש?"

טא

טב

ואיבעית אימא:

כגון שהתרו בה אחרים ולא התרו בה עדים.

וקמפילגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבנן.

דתנן:

"רבי יוסי אומר:

לעולם אינו נהרג עד שיהו פי שני עדים מתרין בו,

שנאמר: "על פי שנים עדים" (דברים יז, ו),

ואיבעית אימא:

כגון דאיתפחוש בבדיקות ולא איתפחוש בחקירות

וקמפילגי בפלוגתא דבן זכאי ורבנן.

דתנן:

"מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים".

25. ט, ב - י, א

רפ"י

עדי הבעל נהרגין. שבאו להורגה:
ואין משלמין ממון. אע"פ שהיו מפסידין אותה כתובה אין משלמין טובת הנאת כתובתה כדין שאר זוממי כתובה במסכת מכות (דף נ:.) דכיון דבשבילה הן נהרגין אין משלמין לה ממון דמתחייב בנפשו פטור מן התשלומין דכתיב (שמות כא) לא יהיה אסון ענוש יענש ואי משום מאה סלע דהוה בעו לאפסודיה לאב והוה ליה מיתה לזה לאשה ותשלומין לזה לאב לאו עליהו רמו לשלומי אלא על הבעל שהרי על ידן הבעל בא לשלם לאב דכל זמן שלא הביא הבעל עדים שזינתה תחתיו אינו מתחייב לשלם מאה סלע על ידי עצמו כדאמרינן בכתובות (דף מו.) דלא קרינא ביה ואם אמת היה וגוי דבלאו עדים לא מיקטלא הלכך איהו נמי לא מיחייב אלא אם כן הביא עדים שזינתה והוזמו:
והזימום לעדי האב. היאך אתם מזימים את אלו לומר שעמכם היו במקום פלוני והלא אתם עמנו הייתם במקום פלוני:

עדי האב נהרגין. שרצו להרוג עדי הבעל:
ומשלמין ממון. מאה כסף לבעל שבאו לחייבו כשהזימו את עדיו:
ממון לזה. לבעל:

ונפשות לזה. ונהרגין בשביל העדים דקסבר רב יוסף כי פטר רחמנא מתחייב בנפשו מן התשלומין היכא דמיתה וממון משום חד קאתו עליה:

פלוני רבעו. במשכב זכור:
לאונסו. על כרחו:

הוא ואחר. הנרבע הזה כשר להעיד עליו ואם יש אחר עמו נהרג הרובע על פיהם:
אל תשת רשע עד. דכתיב (שמות כג) אל תשת ידך וגו':

רבא אמר. אין אדם נפסל לעדות בהודאת פיו דאדם קרוב אצל עצמו הלכך אין אדם יכול לשום עצמו רשע כלומר על עדות עצמו אינו נעשה רשע שהרי תורה פסלה קרוב לעדות ונהרג הרובע דפליגין דיבורא ומהימנין ליה לגבי חבריה ולא מהימנין ליה לגבי דידיה לפסול לעדות:

פלוני בא על אשתי אבל לא להורגה. לפי שקרוב הוא אצלה ואע"ג דמהימנין ליה בהאי סהדותא לגבי חבריה לא מהימנין ליה לגבי אשתו והיינו פליגין דיבורא דהא חד דיבורא הוא ולגבי האי מהימן ולא מהימן לגבי האי:

אצל אשתו לא אמרינן. אדם קרוב לענין פליגין דיבורא והואיל ומהימן אהוא דיבורא למיקטליה לחבריה ליקטלוה נמי לדידה קמ"ל נהרגין. משום פלוני:

ואין משלמין ממון. טובת הנאת כתובתה שרצו להפסידה מאי טעמא שהרי לא הזכירו שם האשה ולמאן מפסדי:

בא על בתו של פלוני נהרגין. משום שניהם שבאו להרוג אותו ואותה:

ומשלמין ממון. שבאו להפסידה כתובתה מן האירוסין ומשלמין טובת הנאת כתובה כדין כל זוממי כתובה ולא פליגא דרבא אדרב יוסף דאמר לעיל עדי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון דהתם כיון דניסת הנך תשלומין דכתובה דידה בעו מיהוי וכיון דעלה מקטלי לא משלמי לה ממון אבל היכא דלא ניסת הנך תשלומין דהזמה דאב ניהוה דכל שבח נעוריה לאביה והוה ליה ממון לזה לאב ונפשות לזה משום דבועל ונערה מיקטלי:

רבע השור. ולא הזכירו שור של מי:

ואין משלמין. דמי השור דלא ידעינן מנו:

ממון לזה. לבעל השור:

ונפשות. בשביל פלוני הרובע:

פלוני רבע שורי. הוא ואחר מצטרף עמו:

מהו. פלוני ודאי מיקטיל אלא שור מי מיקטיל:

מי אמרינן אדם קרוב אצל ממון. ופליגין דבורא להימוני אחבריה ולא אשור או דילמא לא אמרינן לענין פליגי דיבורא אדם קרוב אצל

ממונו אע"פ דפליגין ליה לעיל אצל עצמו:

אמר רב יוסף:

הביא הבעל עדים שזינתה,

והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל,

עדי הבעל - נהרגין, ואין משלמין ממון.

חזר והביא הבעל עדים והזימום לעדי האב,

עדי האב - נהרגין, ומשלמין ממון,

ממון לזה, ונפשות לזה.

ואמר רב יוסף:

'פלוני רבעו לאונסו' - הוא ואחר מצטרפין להרגו.

לרצונו - רשע הוא,

והתורה אקרה: "אל תשת... רשע... עד" (שמות כג, א).

רבא אמר:

אדם קרוב אצל עצמו,

ואין אדם משים עצמו רשע.

אמר רבא:

'פלוני בא על אשתי',

הוא ואחר מצטרפין להורגו, אבל לא להורגה.

מאי קא משמע לן?

המפליגין בדיבורא.

היינו הך!

מהו דתימא אדם קרוב אצל עצמו אמרינן,

אצל אשתו לא אמרינן,

קא משמע לן.

ואמר רבא:

'פלוני בא על נערה המאורסה',

והוזמו - נהרגין, ואין משלמין ממון,

'בתו של פלוני',

והוזמו - נהרגין, ומשלמין ממון,

ממון לזה, ונפשות לזה.

ואמר רבא:

'פלוני רבע השור',

והוזמו - נהרגין, ואין משלמין ממון,

'שורו של פלוני', והוזמו - נהרגין ומשלמין ממון,

ממון לזה, ונפשות לזה.

הא תו למה לי? היינו הך!

משום דקא בעי בעיא עילוייה

דבעי רבא:

'פלוני רבע שורי' מהו?

מי אמרינן אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם קרוב אצל ממונו,

רפ"י

הדר פשטה. לא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו לענין פלגי דיבורא והשור יסקל וכי אמרינן בתמורה (דף כח.) רובע או נרבע על פי הבעלים אסור לגבוה ומותר להדיוט דאינו נסקל הני מילי היכא דלא העידו הבעלים על הרובע מי הוא או העידו ולא היה עד שני עמהם אבל הכא דגברא מיקטיל על פי בעל השור לא פלגינן דיבורא משום ממון :

או דילמא אמרינן: אדם קרוב אצל ממונו?

בתר דבעיא הדר פשטה:
אדם קרוב אצל עצמו,
ואין אדם קרוב אצל ממונו.

26. יא

רס"י

ושפטום. גבי מלקות כתיב:

רמז לעדים זוממין שלוקין.
היכא דאין הזמה יכולה להתקיים בהם כגון מעידין או באיש פלוני שהוא בן גרושה ונמצאו זוממין והרי הם כהנים אין אומרים יעשה זה בן גרושה תחתיו אלא סופג את הארבעים מנלן:

משום. דבי"ד הצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות את הרשע צדקת צדיק למה הוזכרה כאן וכי משום צדקת צדיק מתחייב רשע מלקות אלא ודאי עדים (זוממין) רמיזי הכא דאעדים קאי האי והיה אם בן הכות והכי קאמר עדים שהרשיעו צדיק והזמו והצדיקו עדים אחרונים את הצדיק והרי נעשו רשעים אלו העדים הראשונים וילקו ואם אינו ענין לעדות ממון דהא אין לוקין ומשלמין תניהו ענין לבן גרושה וכיוצא בו:

לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. מאם לא תשמור לעשות וגוי והפלא ה' את מכותך וגוי באלו הן הלוקין (מכות דף יג):

"מכות בשלשה".

מנהגי מילי?

אמר רב הונא:

אמר קרא: **"ושפטום"** (דברים כה, א-ב) - שנים, ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהם עוד אחד - הרי כאן שלשה.

אלא מעתה, **"והצדיקו"** - שנים,

"והרשיעו" - שנים,

הרי כאן שבועה!

ההוא מיבעי ליה, כדעולא.

דאמר עולא:

רמז לעדים זוממין מן התורה מניין?

"רמז לעדים זוממין"?

והא כתיב: **"כאשר זמם"** (דברים יט, ט).

אלא:

רמז לעדים זוממין שלוקין מניין?

דכתיב: **"והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע"** (דברים כה א-ב),

משום ד"הצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע" -

"והיה אם בן הכות הרשע"!

אלא,

עדים שהרשיעו את הצדיק,

ואתו עדי אחרני **"והצדיקו את הצדיק"** דמעיקרא,

ושוינהו להנד רשעים - **"והיה אם בן הכות הרשע".**

ויתפוק ליה מ"לא תענה" (שמות כ, יג)!

משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה,

וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו.

27. י, א-ב

רס"י

מלקות במקום מיתה עומדת. דכיון דעבר על אזהרת בוראו ראוי הוא למות ומיתה זו קנס עליו הכתוב והרי הוא כאחת מן המיתות וכי היכי דסקילה בפני עצמה ושריפה בפני עצמה והרג בפני עצמה הוי נמי מלקות כאחת מן המיתות:

אי הכי. דהוא גופיה מיתה הוא: **אומדנא למה לי.** דקתני באלו הן הלוקין (שם דף כב.) דאומדין אותו אם אינו יכול לקבל ארבעים מלקין אותו לפי מה שיכול לקבל:

ונקלה. בשעת שלוקה יהא אחיך שיכה את החי ולא את המת וכיון דמית ליה בפלגא כי מחי על אידך פלגא לאו על החי הוא: **אמזוהו לקבל עשרים.** וראו שאין יכול לקבל עשרים ואחת ואם יכוהו עשרים ואחת ימות בה:

אין מכין אותו אלא. שמונה עשרה דמכות הראויות להשתלש לשלשה חלקים בעינין שמכה שתי ידות מאחוריו ושליש מלפניו ומקרא נפקא לן באלו הן הלוקין (שם דף כג.): **למחייה עשרים וחדא.** דהא אכתי חי הוא ואגבא דחיי מחי:

"משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה"

מאי טעמא דרבי ישמעאל?

אמר אביי:

אתיא **"רשע" "רשע"** מחייבי מיתות.

קתיב הַכֹּא: **"וְהָיָה אִם בֶּן הַמּוֹת הַרְשָׁעִי"** (דברים כה, ב), וקתיב הַתָּם: **"אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לְמוֹת"** (במדבר לה, לא), מִה לְהִלֵּךְ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה אִף כָּאֵן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה.

רבא אמר:

מלקות במקום מיתה עומדת.

אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי:

אי הכי, אומדנא למה לי?

למחייה, ואי מאית לימות!

אמר ליה:

אמר קרא: **"וְנִקְלָה אַחִיר לְעֵינֶיךָ"** (דברים כה, ג),

כי מחית אגבא דחיי מחית!

אלא הא דתניא:

"אמזוהו לקבל עשרים,

אין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש, ופמה הן?

תמני סרי."

למחייה עשרים וחדא, וכי מיית בהך חדא לימות!

דהא כי מחית, אגבא דחייא קא מחית!

אמר ליה:

אמר קרא: **"וְנִקְלָה אַחִיר לְעֵינֶיךָ"**,

אחר שלקה **"אחיר" בעינא, וליכא.**

יב

28. י, ב

רס"ז

חישוב לא קתני. דנימא שצריך שלשה לחשב אם יעברו את החודש דבחושבנא תליא אע"פ שצריך לעברו כגון משום ירקיא ומשום מתיא אפילו הכי חושבנא בעי כדתנן במסכת ערכין (דף ח:): אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברין בשנה ולא נראה לעבר יותר על שמנה אבל תשעה מעוברין לא עבדינן דאם כן קדים ואתי סיהרא תלתא יומי ומחזי שיקרא הלכך צריך לחשב תולדות הלבנה אם תקדום שלשה ימים או שנים לקביעות החדש לא מעברין ליה דתמהי בה אינשי:

קידוש לא קתני. דנימא דצריך ג' לקבל עדות החדש מפני העדים ולומר מקודש החדש: **אלא עיבור החדש.** משמע שצריך שלשה לומר מעובר החדש אמירה זו למה:

לא ליקדשיה ביום שלשים. וממילא כי מקדשין ליה למחר מייעבר החדש שעבר דיום שלשים בתריה שדית ליה: **תני קידוש.** ועל כל חדשי השנה קאי:

והא עיבור קתני. דרך תנא טועה בגירסא לחרס תיבה על ידי שכחה אבל אין נחלף לתנא בין גירסת קידוש לגירסת עיבור:

ביום עיבור. יום עיבור הוא יום שלשים שממנו נעשה החדש מעובר כשרוצין לעברו: **קידוש ביום עיבור.** כגון בחדש חסר שעבר צריך שלשה לקדש ראש חדש הבא ביום ל' לחדש שעבר:

לאחר עיבור. אם עשו חודש שעבר מלא וקבעו ר"ח ביום ל' ואחד אין אומרין בו מקודש מקודש:

בזמנו. ביום ל' דתולדתו ביום ל' הוא דאין חדש לבנה פחות מכ"ט יום ומחצה ותשצי"ג חלקים:

שכבר קידשוהו בשמים. ב"ד שלמעלה מאתמול:

פלימו אומר בזמנו אין מקדשין אותו. שא"צ לעשות חיזוק לדבר שהרי בזמנו בא:

חישוב דעבור. לחשב אם יעברוהו דאילו קידוש סבר תנא דידן דלא צריך לקדושי לא מלא ולא חסר וכר"א בר' שמעון לקמן ואידי דתני עיבור השנה דהוי נמי חישוב דעיבור השנה והתם לא סגי דלא תני עיבור דאמירה בעי שיקדשו אדר השני לשם אדר דאי שתקי ממילא לשם ניסן מיקבע תנא נמי גבי חדש עיבור החדש וקרייה נמי לחישוב עיבור ואשמעינן דחישוב בעינן אבל קידוש לא בעינן לא למלא ולא לחסר כר"א:

"עיבור החדש בשלשה".

'חישוב' - לא קתני,

'קידוש' - לא קתני,

אלא - "עיבור".

לא ליקדשא וממילא לעבר!

אמר אביי:

תני "קידוש החדש"

תניא נמי הכי:

"קידוש החדש ועיבור השנה בשלשה,

דברי רבי מאיר".

אמר רבא:

והא "עיבור" קתני!

אלא אמר רבא:

"קידוש ביום עיבור - בשלשה",

אחר עיבור ליכא קידוש.

ומני?

רבי אלעזר בן צדוק היא.

דתניא:

"דבי אלעזר בן צדוק אומר:

אם לא נראה בזמנו, אין מקדשין אותו,

שכבר קידשוהו בשמים.

רב נחמן אמר:

"קידוש אחר עיבור - שלשה", ביום עיבור ליכא קידוש.

ומני?

פלימו היא.

דתניא:

"פלימו אומר:

בזמנו, אין מקדשין אותו,

שלא בזמנו מקדשין אותו".

רב אשי אמר:

לעולם "חישוב" קתני,

ומאי "עיבור"?

חישוב דעיבור,

ואידי דקבעי למיתני "עבור שנה",

תנא נמי "עיבור חודש".

חישוב חודש - אין,

קידוש חודש - לא.

מני?

רש"י

שנים אתה מקדש. שנת של כל
יובל ויובל מקדשין ב"ד לשם
יובל:

רבי אליעזר היא,

דתנא:

"רבי אליעזר אומר:

בין בזמנו, בין שלא בזמנו - אין מקדשין אותו,

שנאמר: "וקדשתם את שנת החמשים שנה" (ויקרא כה, י),

שנים אתה מקדש, ואי אתה מקדש חדשים.

29. י, ב

רס"י

א' אומר לישב. א' מן השלשה אומר צריך לישב ולעייין אם צריכה לעבר שנה זו מפני האביב או התקופות או פירות האילנות כדלקמן (דף יא):

ושנים אומרים. אינו צריך להושיב ב"ד על כך שאין כאן ספק דודאי אינה צריכה לעבר: **בטל יחיד במיעוטו.** ולא ישבו החמשה עוד לעייין בדבר:

שנים אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב. הולכין אחר השנים ויושבין לישא וליתן אם צריכה לעבר אם לאו ומשא ומתן של עיבור צריך חמשה לפיכך מוסיפין עוד שנים ולקמן מפרש שלשה וחמשה ושבעה כנגד מי:

שנים אומרים צריכה. לעבר ושלשה אומרים אין צריכה בטלו שנים במיעוטן ועומדין והולכין להם:

שנים אומרים אינה צריכה ושלשה אומרים צריכה. הולכין אחר הרוב ומוסיפין עוד שנים להשלמת המנין ומעברין:

כנגד ברכת כהנים. בפסוק ראשון ג' תיבות והשני ה' ושלישי ז' תיבות:

שלשה כנגד שומרי הסף כו'. כלומר אשכחנא דמלכותא דארעא שלשה ממונין וחמשה ממונין ושבעה ממונין ג' כנגד שומרי הסף בצדקיהו (מלבים ב כד): גבי גלות נבזראדן והתם נמי משכחת חמשה מרואי פני המלך ובאחשורוש (אסתר א) אשכחן שבעה שרי פרס ומדי ועיבור שנה מטכסיסי מלכות שמים הוא ליישב סדר השנים על מכוון:

"רְבֵן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בְּשִׁלְשָׁה."

תנא:

"כיצד?"

אמר רבן שמעון בן גמליאל:

בשלושה מתחילין ובחמשה נושאים ונותנין, וגומרין בשבעה? אַחַד אוֹמֵר לִישֵׁב, וְשְׁנַיִם אוֹמְרִים שְׁלֹא לִישֵׁב - בְּטוֹל יַחִיד בְּמִיעוּטוֹ, שְׁנַיִם אוֹמְרִים לִישֵׁב, וְאַחַד אוֹמֵר שְׁלֹא לִישֵׁב - מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד שְׁנַיִם, וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּדַבָּר. שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'צְרִיכָה' וְשִׁלְשָׁה אוֹמְרִים 'אֵינָה צְרִיכָה' - בְּטָלוּ שְׁנַיִם בְּמִיעוּטָן. שִׁלְשָׁה אוֹמְרִים 'צְרִיכָה' וְשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'אֵינָה צְרִיכָה' - מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד שְׁנַיִם, שְׂאִין הַמְּנִין פְּחוֹת מִשְׁבְּעָה.

הני: **"שלשה חמשה ושבעה"** כנגד מי?

פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעימיה, ומנו? **רבי שמעון בן פזי.**

ואמרי לה:

רבי שמעון בן פזי וחד דעימיה,

ומנו? **רבי יצחק בר נחמני.**

חד אמר: **כנגד ברכת כהנים,**

וחד אמר: **"שלשה" כנגד "שומרי הסף"** (מלכים ב, כה),

"חמשה": "מרואי פני המלך" (מלכים ב' כה, יט),

"שבעה": "רואי פני המלך" (אסתר א)

תני רב יוסף:

הני שלשה וחמשה ושבעה:

שלשה כנגד "שומרי הסף" (מלכים ב, כה),

חמשה: "מרואי פני המלך" (מלכים ב' כה, יט),

שבעה: "רואי פני המלך" (אסתר א, יד).

אמר ליה אב"י לרב יוסף:

עד האידנא מאי טעמא לא פריש לן מר הכי?

אמר להו: לא הוה ידענא דצריכיתו.

מי בעיתו מנאי מילתא ולא אמרי לכו?!

30. י, ב - יא, א

רש"י

במזומנין לה. שהזמינן הנשיא מבערב:
השכימו לי. מחר ז' לעלייה המיוחדת לישב בה בית דין:
ולא לעבר שנה עליתי. להצטרף עמכם עכשיו:
אלא ללמוד. תורה מכס היאך תעשו:
מחמת כיסופא הוא דעבד. שלא יכירו מי היה העולה שלא ברשות וילבינו פניו:
שציערת. לאבא. שאכלת השום ונדף הריח:
חס ושלום. שאוכל השום בבואו לבית מדרשו אלא כדי שלא להלבין פניו של אוכל השום יצאתי כדי שיצאו כולם ולא יבינו מי הוא:
משמואל הקטן. כדאמרן:
אנחנו מעלנו. והוא לא נשא נכרית והכניס עצמו בכלל שלא להלבין פניהם:
מיהושע. ממעשה דיהושע שלא רצה הקדוש ברוך הוא לגלות לו מי הוא החוטא והכניס את כולן בכלל שנאמר חטא ישראל במעשה דעכן:
דילטור. רכיל:
מאנתם. כולן בכלל והרי כולן לא יצאו ללקוט אלא מקצת דכתיב (שמות טז) יצאו מן העם ללקוט וגו':

(זמן, נשיא, צריה, גדי סימן)

תנו רבנן:

יא, א "אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה."

מעשה ברבן גמליאל שאמר:

השבימו לי שבעה לעלייה,

השנים ומצא שמונה.

אמר: מי הוא שעלה שלא ברשות ירד!

עמד שמואל הקטן ואמר: אני הוא שעליתי שלא ברשות,

ולא לעבר השנה עליתי, אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי.

אמר לו: שב בני, שב. ראיות כל השנים נולדו להתעבר על ידך,

אלא אמרו חכמים: אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה."

ולא שמואל הקטן הוה,

אלא איניש אחרין, ומחמת כיסופא הוא דעבד.

כי הא דיתיב רבי יקא דריש, והריח ריח שום,

אמר: מי שאכל שום יצא.

עמד רבי חייא ויצא, עמדו כולן ויצאו.

בשחר מצאו רבי שמעון ברבי לרבי חייא,

אמר ליה: אתה הוא שציערת לאבא?

אמר לו: לא תהא כזאת בישראל!

ורבי חייא מהיכא גמיר לה?

מרבי מאיר.

דתניא:

"מעשה באשה אחת שבאתה לבית מדרשו של רבי מאיר.

אמרה לו: רבי, אחד מכם קדשני בביאה,

עמד רבי מאיר וכתב לה גט בריתות, ונתן לה,

עמדו כתבו כולם ונתנו לה."

ורבי מאיר מהיכא גמיר לה?

משמואל הקטן.

ושמואל הקטן מהיכא גמיר לה?

משכניה בן יחיאל,

דכתיב: "וישן שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר לעזרא:

אנחנו מעלנו באלהינו ונשב נשים נכריות מעמי הארץ,

ועתה יש מקוה לישראל על זאת" (עזרא י, ב),

ושכניה בן יחיאל מהיכא גמיר לה?

מיהושע,

דכתיב: "ויאמר ה' אל יהושע:

קם לך למה זה אתה נפל על פניך, קטא ישראל" (יהושע ז, י-יא),

אמר לפניו: רבוננו של עולם, מי חטא?

אמר לו: וכי דילטור אני לך?

הטל גורלות.

ואיבעית אימא:

ממשה, דכתיב: "עד אנה מאנתם" (שמות טז, כח).

31. יא, א

רס"י

משמתו נביאים כו'. משום שמואל הקטן נקט לה הכא: אף הוא. הוכיח סופו ששרתה עליו שכינה שנתנבא בשעת מיתתו: שמעון וישמעאל לחרבא. רשב"ג הנשיא ורבי ישמעאל בן אלישע כ"ג יהרגו בחרב: וחביריו. כגון ר"ע ורבי חנניא בן תרדיון: לקטלא. לשאר מיתות ר"ע במסרקות של ברזל בפרק הרואה (ברכות דף סא:): ר' חנניא בשריפה במסכת ע"ז (דף יח:): לומר כן. אותו הספד: אלא שאין מספידין על הרוגי מלכות. מפני יראת המלך מיהרו לקוברן:

תנו רבנן:

"משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי - נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואף על פי כן היו משתמשין בבת קול. פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריה ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים: יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה במשה רבינו, אלא שאין דורו זכאי לכך. נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן, וכשמת אמרו עליו: הי חסיד, הי עניו, תלמידו של עזרא!

שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה, ונתנה עליהם בת קול מן השמים: יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה, אלא שאין דורו זכאי לכך, נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן, וכשמת אמרו עליו: הי חסיד, הי עניו, תלמידו של הלל. אף הוא אמר בשעת מיתתו: שמעון וישמעאל - לחרבא וחברוהי - לקטלא ושאר עמא - לביזא, ועקו סגיאן עתידן למיתי על עלמא. ועל רבי¹⁷ יהודה בן בבא בקשו לומר בן, אלא שנטרפה שעה, שאין מספידין על הרוגי מלכות".

¹⁷ ע"פ כתב"י, תוספתא ומקבילות.

32. יא, א-ב

רס"י

ליטול רשות. לדבר על עסקי ציבור:
מפני הדרכים. שנתקלקלו בימות החורף ומפני הגשמים ועדיין לא נתקנו ולא יוכלו עולי רגל לבא:
תנורי פסחים. שצולין בהם פסחיהם ונמוקו בגשמי החורף וצריכין חמה להתייבש:
ומפני גליות ישראל. בני הגולה הרחוקים ונשמע לבית דין שנעקרו ממקומן לעלות לרגל לעשות פסחיהם ועדיין לא הגיעו שאם לא יעברו לא ירגילו לבא בפסח:
לא מפני השלג. שלא יחדלו בכך מלבוא:
גדיים וטלאין. שהן דקין אין מעברין עליהן כדי שיגדלו ויעשו מהם פסחים שהרי יכול להקריב קטנים:
גוזלות. שצריכין לקיני יולדות שבכל א"י וכן זבין וזבות שכולן משהין קיניהם עד עלותן לרגל אעפ"כ אין מעברין על כך שיכולין להביא בני יונה שכשרים כשהם קטנים:
אבל עושין אותן סעד. סייג וסמך לדבריהם לעבר את השנה אם צריכה לעבר מפני אי מן הדברים שמעברין עליהן כגון על האביב ועל פירות האילן ואמריי לקמן על שתיים מהן מעברין ועל אי מהן אין מעברין הללו גדיים וטלאים וגוזלות נעשו סעד ומצטרפין לאחד מהן ומעברין:
וזימנא דאביבא לא מטא. הוא אחד מן הסימנים שמעברין עליהם כדלקמן:
חדש. כ"ט ימים:
תקיפי קמאי. רבן גמליאל שהיה נוהג שררה וזורק מורא בתלמידיים כדאשכחן בבכורות (דף לו.) ובברכות (דף כז.):
 ובראש השנה (דף כה.) דצעריה לרי יהושע ואפי"ה קתני ביה ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חבראי ורבן שמעון בריה דהוה מעינוותני בתראי כדאמרין בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פה.) לא אמר באנפי חבראי:
דזמן ביעורא מטא. שנה שלישית או ששית לשמיטה כל מי ששיחה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה חייב לבערן עכשיו תרומה ניתן לכהן ומעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעני ומעשר שני מתבער בכ"מ שהוא שאם לא העלהו לירושלים קודם פסח היה מבערו ערב פסח ומתודה בערתי הקודש:
ממעטני זיתא. מקום קיבוץ הזיתים להתחמם זה על זה בגליל הוי זיתים מרובין ובדרום חטים מרובין גליל ודרום מא"י הן ואין צריך להודיען על העיבור שקרובים הן לבי"ד אבל לבני גולה שרחוקים מא"י צריך להודיעם על העיבור שלא יאכלו חמץ בפסח:
דילמא בתר דעברוהו. לרבן גמליאל מנשיאותו נעשה עניו:

תנו רבנן:

"אין מעברין את השנה אלא אם כן ירצה נשיא. ומעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות אצל הגמון אחד שבסודיא, ושהה לבוא, ועיברו את השנה, על מנת שירצה רבן גמליאל. וכשבא רבן גמליאל ואמר: "רוצה אני" נמצאת שנה מעוברת."

תנו רבנן:

"אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה צריכה: מפני הדרכים, ומפני הגשמים, ומפני תנורי פסחים, ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו. אבל לא מפני השלג, ולא מפני הצינה, ולא מפני גליות ישראל שלא עקרו ממקומן."

תנו רבנן:

"אין מעברין את השנה לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים, ולא מפני הגוזלות שלא פירחו, אבל עושין אותן סעד לשנה".

כיצד?

רבי ינאי אומר משום **רבן שמעון בן גמליאל**:

מהודעין אנחנא לכוון דגוזלייא רפיכין ואימריא דעדקין, וזימנא דאביבא, לא מטא, ושפרת מילתא באנפאי, ואוסיפית על שתא דא תלתין יומין.

מיתיבי:

"כמה עיבוד השנה?

שלושים יום.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: חדש!"

אמר רב פפא:

רצו חדש, רצו שלושים יום.

יא, ב

תא חזי מאי איכא בין תקיפאי קדמאי לעינוותני בתראי. דתנאי:

"מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית,

והיה יוחנן סופר הלך עומד לפניו, ושלש איגרות חתוכות לפניו מונחות.

אמר לו: טול איגרתא חדא וכתוב:

לאחנא בני גלילאה עילאה, ולאחנא בני גלילאה תתאה, שלומכון יסגא!

מהודעין אנחנא לכוון דזמן ביעורא מטא,

לאפרושי מעשרא ממעטנא דזיתא.

וטול איגרתא חדא וכתוב:

לאחנא בני דרומא, שלומכון יסגא!

מהודעין אנחנא לכוון דזמן ביעורא מטא, לאפרושי מעשרא מעומרי שיבליא

וטול איגרתא חדא וכתוב:

לאחנא בני גלוותא בבבל, ולאחנא דבמדי, ולשאר כל גלוותא דישראל,

שלומכון יסגא לעלם!

מהודעין אנחנא לכוון דגוזלייא רפיכין, וזימנא דאביבא לא מטא,

ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חבירי, ואוסיפית על שתא דא יומין תלתין."

דילמא בתר דעברוהו.

רָס"י

על האביב. אם לא בישלה התבואה מעברין דקרא כתיב (שמות יג) בחדש האביב ואית דמפרשים לפי שאין להם מהיכן להקריב העומר וקשה לי דאמרין לקמן על שלש ארצות מעברין את השנה על שתים מהן מעברין ואם בישלה תבואה ביהודה ולא בישלה בעבר הירדן ובגליל מעברין השנה ואי טעמא משום עומר הוא הרי בישלה התבואה ביהודה:

ועל פירות האילן. אם מתאחר בישולם יותר מזמן העצרת מעברין שעצרת זמן הבאת ביכורים דכתיב (במדבר כח) וביום הביכורים ואם לא יביאם בבואו לרגל צריך לטרוח ולעלות פעם אחרת:

ועל התקופה. בין על תקופת תמוז שמתעכבת ונמשכת שאין תקופת תשרי נופלת עד עבור החג מעברין דנפקא לן לקמן מקרא בין על תקופת טבת שנמשך זמנה עד ט"ז בניסן שהבאת העומר דילה בתוך תקופת טבת מעברין לדחות את המועדות כדלקמן (דף יג.):

ובזמן שאביב אחד. מן השנים שמתעברת שנה עליהן הכל שמחין שאין חוששין בדחיית הפסח לפי שאין התבואה ראויה ואין איסור חדש נארך עליהם אבל כשאביב ראוי ליקצר והשנה מתעברת על הפירות והתקופות עציבין שזמן איסור חדש נארך עליהן: ה"ג רשב"ג אומר על התקופה ולי"ג אף:

איבעיא להו על התקופה שמחין. שאם התקופה נופלת כתיקונה בתחלת תשרי והם מעברין השנה בשביל דברים אחרים ודוחין את החג בתוך ימות החורף חודש נמצאו עולי רגלים מצטערין בגשמים לפי שהעיתים הולכין אחר תקופת החמה לפיכך כשהיא צריכה לעבר על פירות האילן וזה מצטרף עמו היו שמחין או דילמא על התקופה לחודה מעברין ומפני שעיבורה מן התורה אתא רשב"ג למיפלג:

על שלש ארצות. שלא הגיע אביב שלהן או שרואין ב"ד שמתאחר בהן זמן בישול פירות האילן מעברין שלשתן מא"י הם:

על שתיים מהן. אפילו על עבר הירדן והגליל מעברין דהואיל וברובא דא"י לא מטא אביב לא קרינן ביה חדש האביב ועל אחת מהן אין מעברין אפילו לא הגיע ביהודה והגיע בעבר הירדן והגליל אין מעברין דהואיל ומביאין עומר מעבר הירדן או מגליל דתנן במנחות (דף סד:) כרמל רך ומלא בעיני מיכא אמרו אין מביאין עומר אלא מן הקרוב לירושלים דהיינו יהודה לא ביכר הקרוב לירושלים מביאין אותו ממקום רחוק ומעשה שבא עומר מגנות צריפין כו' ושתי הלחם מבקעת עין סוכר:

ובזמן שיהודה אחד. מן המאוחרות הכל שמחין לפי שאין עומר בא להיות מצוה מן המובחר אלא מיהודה הלכך אם בישל ביהודה ועיבורה בשביל השתים כשמגיע זמן העומר כבר יבשו תבואות שביהודה ואנו רך ומלא בעיני וצריך להביאו משאר ארצות ועוד שאם ביכר יהודה ורואין ציבור שראוי להביא העומר ובי"ד מעברין בשביל השתים מאריכין עליהם זמן איסור חדש קשה להם הדבר אבל בשלא ביכר יהודה ובאחת מהשתים אין קשה להם אע"פ שראוי להביא מהגי לפי שמצותו להביא מיהודה:

אין מעברין את השנה אלא. בב"ד הקבוע ביהודה:

שכנו של מקום. ירושלים והוא ביהודה: **שהחדש מתכסה בו.** שהלבה אינה נראית בעליל לכל העולם דכתיב חדש בכסה: **הוי אומר זה ראש השנה.** שחגה בראש חדש הוא אבל שאר חגים באמצע החדש הם וכתוב כי חק כלומר חק שישאל עושין באותו חג דהיינו קידוש החדש הרי הוא כמשפט ומשפט ביום דכתיב ביום הנחילו את בניו כדדרשין באחד דיני ממונות (לקמן דף ל:):

תנו רבנן:

"על שלשה דברים מעברין את השנה: על האביב, ועל פירות האילן, ועל התקופה. על שנים מהן - מעברין, ועל אחד מהן - אין מעברין, ובזמן שאביב אחד מהן הכל שמחין, רבן שמעון בן גמליאל אומר: על התקופה."

איבעיא להו:

על התקופה שמחין, או על התקופה מעברין?

תיקו.

תנו רבנן:

"על שלשה ארצות מעברין את השנה: יהודה, ועבר הירדן, והגליל. על שתיים מהן מעברין, ועל אחת מהן אין מעברין, ובזמן שיהודה אחת מהן הכל שמחין, שאין עומר בא אלא מיהודה."

תנו רבנן:

"אין מעברין את השנים אלא ביהודה, ואם עיבורה בגליל מעוברת, העיד חנניה איש אונו: אם עיבורה בגליל אינה מעוברת."

אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי:

מאי טעמא דחנניה איש אונו?

אמר קרא: **"לשכנו תדרשו ובאת שמה"** (דברים יב, ה), כל דרישה שאתה דורש, לא יהיו אלא בשכנו של מקום.

תנו רבנן:

"אין מעברין את השנה אלא ביום, ואם עיבורה בלילה אינה מעוברת, ואין מקדשיו את החדש אלא ביום, ואם קידשוהו בלילה אינו מקודש."

אמר רבי אבא:

מאי קרא?

"תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו" (תהלים פא, ד),

איזהו חג שהחדש, מתכסה בו?

הוי אומר: זה ראש השנה,

וכתיב: **"כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב"** (תהלים פא, ה), מה משפט ביום, אף קידוש החדש ביום.

33. יא, ב - יב, א

רפ"י

בשני רעבון. לפי שכלה התבואה וצריכין לאכול מן החדש:
לחם ביכורים. לחם אביב משמע שעכשיו היה מבכר:
ושמא תאמר חיטין היו. שהן אפילות לכך נתאחרו לבשל עד אחר הפסח תלמוד לומר לחם שעורים:
ושמא תאמר לפני העומר היה. ובזמן ביכר תלמוד לומר תן לעם ויאכלו מלמד שקרב העומר והותר החדש:
אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה להתעבר. על האביב שכשהגיע ניסן עדיין לא היה רוב אביב דהא לאחר ששה עשר בניסן לא ביכרו אלא שעורין ולא קרינא ביה חדש האביב:
ששנת בצורת היתה. בקראי משכחת לה:
אין מעברין. אין יושבין ב"ד קודם ראש השנה לעיין ולומר תתעבר שנה זו בשני אדרים מפני שיש שכחה בדבר קודם שיגיע ומזולזלי בחמץ:
אבל מפני הדחק. שמא לא יהא שם ב"ד מופלא סמוך לאדר או שמא יבא המלך אדומי ויעכב על ידן מעברין אותה ומודיעין לגולה אחר ר"ה מיד שעוברנה:
ואעפ"כ אין מעברין. אותה בשני חדשים אחרים אלא כשיגיע אדר יעשו שני אדרים:
זוג. שני תלמידי חכמים:
בא מרקת. טבריא:
ותפשו נשר. חיל פרסיים:
דברים הנעשים בלז. תכלת בלז עושין אותה כדאמרינן בסוטה (דף מו:) היא לז שצובעין בה תכלת:
עמוסי יריכי נחשון. נשיא שבארץ ישראל שהוא מזרע נחשון בן עמינדב ראשון לנשיאים:
בקשו לקבוע נציב אחד. בקשו להוסיף חדש אחד על השנה לעברה:
ולא הניחן אדומי הלז. מלכות הרשעה גזרה עליהן:
בירח שמת בו אהרן. באב אלמא מפני הדחק מעיינין בעיבור שנה לפני ראש השנה:
גלויי לא מגלו. עד לאחר ראש השנה שלא ישכחו בני הגולה:
נציבים. ממונים:
חדש בשנה. יהיה על כל אחד לכלכל:
כנגד חדש העיבור. בשנה מעוברת היה אותו נציב מכלכל באדר השני:

תנו רבנן:

יבא, "אין מעברין את השנה בשני רעבון".

תניא:

רבי אומר:

"ואיש בא מפעל שלישה,

ויבא לאיש האלהים לחם בכורים עשירים לחם שעורים" (מלכים ב' ד, מב),

ואין לה קלה בכל ארץ ישראל לבשל פירותיה יותר מפעל שלישה, ואף על פי כן לא בנרה אלא מין אחד.

שמא תאמר: חטים, תלמוד לומר: "שעורים".

שמא תאמר: לפני העומר, תלמוד לומר: "תן לעם ויאכלו", - אחר העומר היה".

אמור מעתה: ראויה היתה אותה שנה שתתעבר,

ומפני מה לא עיברה אלישע?

ששנת בצורת היתה, והיו הכל רצין לבית הגרנות".

תנו רבנן:

"אין מעברין את השנה לפני ראש השנה,

ואם עיברה אינה מעוברת,

אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ראש השנה מיד,

ואף על פי כן אין מעברין אלא אדר".

איני? והא שלחו ליה לרבא:

זוג בא מרקת, ותפשו נשר, ובקדם דברים הנעשה בלז.

ומאי ניהו?

תכלת,

בזכות הרחמים, ובזכותם, יצאו בשלום.

ועמוסי יריכי נחשון, בקשו לקבוע נציב אחד,

ולא הניחן אדומי הלז.

אבל בעלי אסופות, נאספו, וקבעו לו נציב אחד בירח שמת בו אהרן הפהן!

חשובי מחשבי, גלויי לא מגלו.

מאי משמע דהאי 'נציב' לישנא דירחא הוא?

דכתיב: "ולשלמה שנים עשר נציבים על כל ישראל,

ומלכלו את המלך ואת אנשיו חדש בשנה" (מלכים א' ד, ז),

והכתיב: "ונציב אחד אשר בארץ"! (מלכים א' ד, יט)

רב יהודה ורב נחמן:

חד אמר: אחד ממונה על כולם,

וחד אמר: כנגד חדש העיבור.

34. יב, א

רס"י

משנה לחברתה. אם שנה הבאה צריכה לעבר אין מעברין שנה זו מפני צורכי שנה הבאה אלא הצריכה תתעבר:

ולא שלש שנים זו אחר זו. שא"כ משתנות השנים מתיקונם ובא לו ניסן השלישי באמצע הקיץ:

ב"ד ישובו וקבעו כל אחת ואחת בזמנה. ולא עיברו ג' שנים רצופות ולא זו אחר זו היו אלא מפני שר"ע חכם גדול היה ובקי בעיבור השנה והוא עומד ליהרג באו ב"ד וישבו עמו ועיינו בעיבור ג' שנים ולא רצופות אלא כל אחת בזמנה דהא אמרינן מפני הדחק חשובי מחשבינן גלויי לא מגלינן לישנא אחרינא ולא ג' שנים זו אחר זו תנא קמא נמי בהא קאסר שלא יעיינו בעיבור שלש שנים זו אחר זו בשיבה אחת ואפילו לעברו בזמנן:

משם ראייה בית דין ישובו אחרי כן בכל שנת עיבור ועיבור וקבעוה ולא סמכו על אותו מנין אלא לפי שהיה רבי עקיבא חכם גדול עיינו בשלשתם בימיו:

לא בשביעית. לפי שמאריכין עליהן איסור עבודת קרקע: **ולא במוצאי שביעית.** בשמינית לפי שכלה הישן מאריכין עליהן איסור החדש:

בערב שביעית. להוסיף להם חדש לעבודת קרקע:

של בית רבן (שמעון) מעברין במוצאי שביעית. ואין חוששין אם כילה הישן דקסבר מביאין ירק ותבואה מחוצה לארץ לארץ ישראל מאותה שחרשו וזרעו בשביעית והתירם עומר של שביעית:

מאי בנייהו. במאי פליגי:

חוששין לגושייהו. שמא יביא עמה מגוש ארץ העמים שמטמא באהל ויטמא טהרות של ארץ ישראל:

תנו רבנן:

"אין מעברין את השנה לא משנה לחברתה, ולא שלש שנים זו אחר זו.

אמר רבי שמעון מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים, ועיבר שלש שנים זו אחר זו! אמרו לו: משם דאיה? בית דין ישובו וקבעו אחת אחת בזמנה."

תנו רבנן:

"אין מעברין את השנה לא בשביעית, ולא במוצאי שביעית.

אימתי רגילין לעבר?

ערב שביעית,

של בית רבן גמליאל היו מעברין במוצאי שביעית."

בפלוגתא דהני תנאי,

דתנאי:

"אין מביאין ירק מחוצה לארץ,

ורבותיהו התירו."

מאי בנייהו?

אמר רבי ירמיה:

חוששין לגושייהו איכא בנייהו.

35. יב, א-ב

ר"י

מפני הטומאה. כגון שהיה נשיא חולה ואמדוהו למות ערב הפסח או (שני) ימים קודם ויהיו טמאים או שהיה רובן טמאים בסוף אדר וכלתה אפר הפרה ואינן יכולין למצוא עכשיו פרה אדומה אין מעברין בכך אלא יעשו בטומאה:

שעיבר את השנה מפני הטומאה. שנטמאו בימי אחז אביו מעבודה זרה שלא חששו לתורה והיה חזקיהו מחזירן למוטב וידע שלא יספיקו כולן לבא ולטיהר עד הפסח ועיבר השנה:

ובקש רחמים על עצמו. שימחל לו העון ולקמן פריך הואיל ואמר רבי יהודה מעברין למה ביקש רחמים על עצמו:

כי אכלו את הפסח בלא ככתוב. שעיבר את השנה מפני הטומאה שלא כדת:

ניסן בניסן. לאחר שקידשו לשם ניסן חזר ונמלך ועשאו אדר השני:

ר"ש בן יהודה אומר. לא עיברה אלא השיאן לפסח שני שלא כדין לפיכך ביקש רחמים על עצמו:

דחוייה בציבור. כלומר בקושי הותרה טומאה בציבור וכל כמה דאפשר להדורי לעשותו בטהרה מהדרין ולכך מעברין כדי שיעשו בטהרה: ציץ מרצה על טומאת זבחים לעלות לרצון:

בין שישנו על מצח. כהן גדול בשעת טומאה בין שאינו על מצחו מרצה:

כהן גדול. בבואו לפני לפנים ביום הכיפורים יוכיח שאינו לובש בגדי זהב ואם אירעי טומאה בקדשים מרצה הציץ:

אמר לו. הנח ליום הכיפורים שכולו עבודת ציבור הוא וטומאה הותרה בקרבן ציבור כטהרה גמורה ואין צריך ציץ לרצות אלמא היתר גמור הוא:

רבי יהודה אומר אינה מעוברת. לפי שהטומאה היתר היא בציבור ושלא לצורך עיברוה:

לכתחילה איכא בינייהו. דת"ק קאמר אין מעברין לכתחילה ולרבי שמעון מעברין לכתחילה ואידי דקאמר רבי יהודה אינה מעוברת אמר איהו מעוברת והוא הדין לכתחילה:

תנו רבנן:

"אין מעברין את השנה מפני הטומאה.

רבי יהודה אומר:

מעברין.

אמר רבי יהודה:

מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה,

ובקש רחמים על עצמו,

דכתיב: "מי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון לא הטהרו,

כי אכלו את הפסח בלא ככתוב,

כי התפלל חזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב וכפר בעד" (דברי הימים ב' ל, יח).

רבי שמעון אומר:

אם מפני הטומאה עיברוה - מעוברת.

אלא מפני מה "ביקש רחמים על עצמו"?

שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן.

רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון:

מפני שהשיא את ישךאל לעשות פסח שני.

אמר מר:

"**רבי יהודה אומר:** מעברין".

אלמא אית ליה לרבי יהודה 'טומאה דחוייה היא בציבור'.

והא תניא:

"ציץ בין שישנו על מצחו ובין שאינו על מצחו - מרצה,

דברי רבי שמעון.

רבי יהודה אומר:

עודו על מצחו - מרצה,

אין עודו על מצחו - אינו מרצה.

אמר לו רבי שמעון:

כהן גדול ביום הכיפורים יוכיח, שאינו על מצחו, ומרצה!

אמר לו רבי יהודה:

הנח ליום הכיפורים שטומאה הותרה בציבור!

ולישעמיה תיקשי לך היא גופה:

"**רבי יהודה אומר:** מעברין,

ואמר רבי יהודה:

מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה,

וביקש רחמים על עצמו"?

אלא, חסורי מחסרא והכי קתני:

"אין מעברין את השנה מפני הטומאה, ואם עיברוה - מעוברת.

רבי יהודה אומר: אינה מעוברת.

ואמר רבי יהודה וכו'.

אי הכי,

"**רבי שמעון אומר:** אם מפני הטומאה עיברוה מעוברת",

היינו תנא קמא!

אמר רבא:

לכתחילה איכא בינייהו.

תניא נמי הכי:

"אין מעברין את השנה מפני הטומאה לכתחילה,

רבי שמעון אומר: מעברין.

אלא מפני מה בקש רחמים על עצמו?

שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן."

36. יב, ב

כ"י

ואין אחר ניסן. משקבעתו זה
 ניסן אין אתה יכול לעשות זה
 אדר והאחר ניסן:
ביום שלשים של אדר. אם לא
 ישבו עד הנה בעיבור שנה לא
 יעברו עוד הואיל והיום ראוי
 לקבוע ניסן אם היה אדר חסר:
ואיהו. מעיקרא סבר הואיל
 וראוי לא אמרינן ועיברה
 ולבסוף הודה לשמואל וביקש
 רחמים על עצמו:

אמר מר:

"שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבד ניסן בניסן."

ולית ליה לחזקיה: **"החדש הזה לכם"** (שמות יב, ב),
 זה ניסן, ואין אחר ניסן!?

טעה בדשמואל.

דאמר שמואל:

'אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר,
 הואיל וראוי לקבוע ניסן.'

ואיהו סבר: 'הואיל וראוי' לא אמרינן.

תניא נמי הכי:

**"אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר,
 הואיל וראוי לקבוע ניסן."**

37. יב, ב

רש"י

היכי דמי. דמעיקרא השיא ולבסוף חזר בו: מחצה. לאו דווקא אלא כדמפרש ואזיל שהזכרים היו טמאים יותר מן הטהורים ונשים היו רובן טהורות עד שהנשים טהורות משלימות את מחצה טהורים ועודפות עליהן שכשאתה מונה אנשים ונשים כאחת בטמאים ובטהורים נמצאו טהורים יתירים ופלוגתא בפרק האשה (פסחים דף צא:). דאיכא למאן דאמר נשים חובה בהבאת הפסח ראשון ואיכא למאן דאמר נשים רשות וחזיקה מעיקרא סבר נשים בפסח ראשון חובה ומיצטרפו הלכך היו טמאים מיעוטא ומידחו ולבסוף סבר נשים בפסח ראשון רשות ולא מיצטרפי והווי להו טמאים רובא ואיש נחה לפסח שני ואין ציבור נידחין:

"רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני".

היכי דמי?

אמר רב אשי:

כגון שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים, ונשים משלימות לטהורים ועודפות עליהם, מעיקרא סבר: נשים בראשון חובה, דהווי מיעוטן טמאים, ומיעוטן מידחו לפסח שני, לבסוף סבר נשים בראשון רשות, דהווי להו טמאים רובא, ורובא לא מידחו לפסח שני.

38. יב, ב

רס"י

אין מקדשין את החדש. לומר מקודש הוא לאדר השני דכיון דראוי לקבוע ניסן קרינא ביה זה ניסן ואין אחר ניסן אלא שתקי וכי מטי ריש ירחא אחרנא מקדשי ליה לניסן:

ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח. וכיון דלא עיברוה קודם הפורים ושמעו דרשה של הלכות הפסח כי הדר מעברי בית דין לשתא ומודעי לעלמא לא מהימני להו לשלוחי ב"ד ומזלזלי בחמץ:

בחושבנא תליא מילתא. שהקיץ והחורף לפי חשבון תקופת החמה הם מתגלגלין וכשרבין ימי שנות החמה על שנות הלבנה יותר מדאי מתאחר האביב אחר הפסח שהמועדות אנו קובעין אחר תולדות הלבנה:

גופא:

"אמר שמואל:

אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר, הואיל וראוי לקבוע ניסן".

עיברוה - מאי?

אמר עולא:

אין מקדשין את החדש,

קידשו - מאי?

אמר רבא:

בטל העיבור.

רב נחמן אמר:

מעובר ומקודש

אמר ליה רבא לרב נחמן:

מכדי מפוריא לפיסחא תלתין יומין הו,

ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח,

דתניא:

"שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום,

רבן שמעון בן גמליאל אומר: שתי שבתות"

וכי מטי ריש ירחא מרחקין ליה, אתי לזולתי בחמץ!

אמר ליה:

מידע ידיעי דשתא מעברתא בחושבנא תליא מילתא.

אמרי: חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד השתא.

39. יב, ב - יג, א

לפ"י

אין מעברין את השנה. על התקופה אח"כ חישבו ומצאו שתקופת תמוז חסירה מהשלמת תשעים וא' יום שלה רובו של חדש תשרי:

ששה עשר יום. ותקופת תשרי נופלת ב"ז אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת בששה עשר אין מעברין ולקמיה ילפי טעמא:

רבי יוסי אומר אחד ועשרים יום. אם צריך להשלים כ"א יום מחודש תשרי על תקופת תמוז שתקופת תשרי נופלת בכ"ב מעברין ומוסיפין חודש אחד ודוחין את המועדות כדי שתקדים תקופת תשרי לחג אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת בכ"א דהיינו יום אחד בתוך חולו של מועד אין מעברין:

חג האסיף. זמן האסיף שבחג דהיינו חולו של חג שיכול לאסוף בו דבר האבד השמר שיהא בתקופת שנה הנכנסת ולא בתוך תקופת תמוז שהיא משנה שעברה ר' יהודה סבר כולו חג בעינן כלומר כל חולו של מועד בעינן בתקופה חדשה הלכך כשתקופת תמוז חסירה ששה עשר הרי יום אחד מחולו של מועד נמשך לתוכה דחמשה עשר יום טוב ויום ששה עשר חולו של מועד אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת ביום ט"ז הרי כל חולו של מועד בתקופה חדשה ואין מעברין ר' יוסי אומר מקצת חולו של מועד בעינן בתקופה חדשה הלכך כשתקופת תשרי נופלת ביום כ"ב שהוא יום טוב האחרון מעברין את השנה ודוחין את המועדות כדי להקדים תקופה לחג אבל אם רואין בית דין באדר שתפול תקופת תשרי ביום כ"א שהוא שביעי של ערבה דאיכא מקצת חולו של מועד בתקופה חדשה אין מעברין ולמעבריה לאלול ולדחייה למועד חד יומא ואיכא לר' יהודה כוליה חג ולרבי יוסי מקצת חג כדפרכין לקמן גבי תקופת ניסן ליעברו לאדר לא אפשר משום דלא מיקלע לן תשרי ביומא דחזינא אי מעברין לאלול דהא מעיקרא מסדרין לירחא דסיתוא כי היכי דלא ליקלע תשרי באד"ו משום דאתו תרי שבי בהדדי ומשום שביעי של ערבה דלא ליקלע בשבת וכדאמרין התם (ר"ת דף יט.) מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר דלא איצטריך דמעיקרא סדרין לירחי דלא ליקלע באד"ו ואי ניצטריך לעבורי מיקלקלא ראש השנה כדאמרין בראש השנה (שם ובמסכת סוכה (דף מג.): נמי גבי שביעי של ערבה אמרין לא מיקלע אלול בשבת אלמא אן הוא דמעיינין במילתא מעיקרא ומסדרין לירחי כי היכי דלא מיקלע באד"ו הלכך כיון דיום שלשים של אלול מיקלע בשלשה או בה' או ב' אי דחית ליה חד יומא בין על ידי עיבור אלול בין על ידי עיבור אחר מיקלע ראש השנה באד"ו ואי מיקלע בשני בשבת דאפשר למידיחיה למחר הואיל וברוב השנים לא שכיח לא פרכין ליה ולעבורי תרי ירחי ולדחייה תרי יומי לא אפשר דקיימא לן במס' ערכין (דף ר.): דלא נראה לחכמים לעבר שמנה חדשים בשנה אלא אם כן היתה שנה שלפניה מעוברת וכיון דבסדר החדשים אחד מלא ואחד חסר מיקלע לן תקופה ביום י"ז לרבי יהודה או בכ"ב לרבי יוסי אי מעברין עוד תרי ירחי הוו להו שמנה מעוברין הלכך מעברין את השנה:

אי קסברי יום תקופה גומר. יום שהתקופה נופלת בו הוא גמר תקופה שעברה ואינה מתקופה חדשה למה לי לרבי יהודה ששה עשר חסירה ולרבי יוסי כ"א בלאו הכי אפילו לא חסרה אלא חמשה עשר לר' יהודה ותפול חדשה בששה עשר או עשרים לרבי יוסי ותפול באחד ועשרים לא לר' יהודה איכא כוליה חג ולא לר' יוסי איכא מקצת חג דהא יום שביעי של ערבה שנופלת בו תקופה מאותה שעברה הוא ולר' יהודה נמי יום ט"ז מתקופה שעברה וליכא כוליה חג:

מתחיל. הוא ראשון לימי תקופה הבאה הלכך לר' יהודה אם תפול בששה עשר שהוא ראשון לחולו של מועד איכא כוליה חג ולר' יוסי אם תפול בשביעי של ערבה איכא מקצת:

מיתבי יום תקופה גומר דברי רבי יהודה. וכיון דיום תקופה גומר דברי רבי יהודה שנופלת בשבעה עשר:

ועוד תניא. לר' יהודה עשרים דשמעין מינה דר' יהודה מקצת חג הוא דבעי וקשיא לשמואל בתרתי:

ששה עשר. ונופלת בשבעה עשר:

עשרים. ונופלת בכ"א ואע"ג דהוא יום אחרון לחולו של מועד ליכא מקצת חג דלר' יהודה יום תקופה גומר ואינו מן החדשה:

ששה עשר לפני הפסח מעברין. אם תקופה שלפני הפסח דהיינו תקופת טבת חסירה ששה עשר בניסן ותקופה נופלת בשבעה עשר מעברין את השנה שכשאתה מונה משבעה עשר בניסן צ"א יום לתקופת ניסן וצ"א יום לשל תמוז הרי הם כלים בכ"א בתשרי ותקופה נופלת בכ"ב ואע"ג דלרבי יוסי מיום תקופה מתחיל ליכא מקצת חג בתקופה חדשה כיצד טול י"ד דניסן שהוא מלא ואייר וסיון נ"ט ותמוז ואב נ"ט הרי קל"ב ואלול כ"ט שהוא חסר הרי קס"א וכ"א דתשרי הרי קפ"ב ימי שתי תקופות ושל תשרי נופלת בכ"ב משום הכי מעברין אבל נפלה תקופת תשרי ביום כ"א אין מעברין דיום תקופה מתחיל ואיכא יום אחד מחולו של מועד בתקופה חדשה:

ששה עשר לפני החג. אם חסרה תקופת תמוז שהוא לפני החג ששה עשר מימי תשרי ונפלה של תשרי ב"ז אין מעברין דאיכא מחולו של מועד בתקופה חדשה טובא ולקמן פריך אמאי אמר שיתסר אפילו חסרה שיבסר ותמניסר וי"ט ועשרים קאמר נמי ר' יוסי דאין מעברין דהא ששה עשר לפני הפסח הוא דמעברין דהיינו משום דמטית תקופת תשרי בכ"ב:

אף ששה עשר לפני החג מעברין. דקסבר כוליה חג בעינן ולקמן פריך היינו תנא קמא:

אחרים. מפרש טעמייהו לקמן:

אמר רב יהודה אמר שמואל:

"אין מעברין את השנה,

אלא אם כן היתה תקופה חסירה רובו של חודש'.

"וכמה רובו של חודש? "

ששה עשר יום,

דברי רבי יהודה.

רבי יוסי אומר:

אחד ועשרים יום."

ושנייהם מקרא אחד דרשנו: "חג האסיף תקופת השנה" (שמות לז, כב).

מ' סבר: כוליה חג בעינן בתקופה חדשה,

ומ' סבר: מקצת חג בעינן בתקופה חדשה.

מאי קא סברי?

אי קסברי יום תקופה גומר, בלאו הכי נמי,

לא למאן דאמר 'כוליה חג' איכא,

ולא למאן דאמר 'מקצת חג' איכא!

אלא קסברי יום תקופה מתחיל.

מיתבי:

"יום תקופה גומר,

דברי רבי יהודה.

רבי יוסי אומר:

יום תקופה מתחיל."

ועוד,

תניא:

"אין מעברין את השנה,

אלא אם כן היתה תקופה חסירה רובו של חודש'.

וכמה רובו של חודש? "

ששה עשר יום,

רבי יהודה אומר:

שתי ידות בחודש.

וכמה שתי ידות בחודש? "

עשרים יום.

רבי יוסי אומר:

מחשבין ששה עשר לפני הפסח - מעברין,

ששה עשר לפני החג - אין מעברין.

רבי שמעון אומר:

אף ששה עשר לפני החג מעברין.

אחרים אומרים:

מיעוטו.

וכמה מיעוטו?

ארבעה עשר יום."

קשיא.

כ"ז

היינו ר' יהודה. דתרוייהו
מקצת חג בעי:

40. יג, א

אמר קר:

"רבי יהודה אומר:

שתי ידות בחודש, עשרים יום.

רבי יוסי אומר:

מחשבין, ששה עשר יום לפני הפסח מעברין."

היינו רבי יהודה!

יום תקופה גומר ויום תקופה מתחיל איכא בינייהו.

רפ"י

41. יג, א

אמר מר:

"ששה עשר לפני החג אין מעברין".

אלא לרבי יוסי ששה עשר יום לפני החג הוא דלא,
 הא שיבסר ותמניסר מעברין?
 והאמר: **"ששה עשר לפני הפסח"** - אין, בציר - לא!

לא,

אידי ואידי - אין מעברין,
 ואידי דתנא רישא: **"ששה עשר לפני הפסח"**,
 תנא נמי: **"ששה עשר לפני החג"**,

42. יג, א-ב

רס"י

איכא בינייהו. דלר' יהודה יום תקופה גומר ואפילו לא חסרה אלא עשרים ונפלה בכ"א ליכא מקצת חג ולר' יוסי יום תקופה מתחיל ואם נפלה בכ"א איכא מקצת חג עד שתחסר כ"א ותפול חדשה בכ"ב והוה ששה עשר לפני הפסח דהוי ההיא לפני החג חסירה כ"א הוא דמעברין אבל חסירה בציר מהכי לא.:

ולא מסיימי. אין סימן איזה מהן קאמר ששה עשר חסירה וב"ז תפול מעברין אבל נפלה בט"ז אין מעברין דיום תקופה מתחיל ואיכא כוליה חג וחד מינייהו קאמר אפילו נפלה בט"ז מעברין דיום תקופה גומר וליכא כוליה חג ואע"ג דתרוייהו אמרי כחדא ששה עשר חד קאי אחיסרון וחד קאי אנפילה ולא ידעינן הי מינייהו:

"דבי שמעון אומר:
אף ששה עשר לפני החג מעברין".

הינינו תנא קמא!

יג, ב **איכא בינייהו:**
יום תקופה מתחיל, ויום תקופה גומר. ולא מסיימי.

43. יג, ב

רס"י

שמור את חודש האביב שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן. שמור תקופת חדש ניסן של חמה שיהא בתוך חידושה של לבנה אביב הוא ניסן של חמה שאין ניסן קרוי אביב אלא על פי ביטול התבואה שמתבכרת בו וכל ביכור התבואה ועתי הקיץ והחורף לחשבון החמה הם ואמר רחמנא שמור שיהא חדש ניסן של חמה נמשך לתוך ימי חידושה של לבנה דכתיב חדש ואין לשון חידוש נופל אלא על לבנה המתחדשת ואשמועינן שיהא ניסן של חמה נמשך בתוך ימי חידוש הלבנה במקצת וכמה הן ימי חידושה י"ד ימים מכאן ואילך היא ישנה:

וליעברה לאדר. ולידחייה לפסח חד יומא ואי נמי מיקלע פסח בבד"ו לא איכפת לן דהא דלא עבדינן פסח בבד"ו טעמא משום תשרי הוא והיכא דלא אפשר מוטב דלעבריה לאדר וליקלע בבד"ו וניעבר בקייטא חד ירחא חסר טפי מכסדרן וניהדר לתשרי בדוכתא ביום הגון ולא ניעברוה לשתא למידחינהו לכולהו מועדות חדש שלם:

תנא. דאחרים מלמעלה למטה קחשיב וה"ק מעברין עד מיעוטה ולא מיעוטה בכלל כלומר אם תחסר תקופת טבת י"ח ימים או י"ז או ט"ז או ט"ו ותפול תקופת ניסן ביום ט"ז מעברין אבל אם חסרה י"ד ונפול תקופת ניסן בט"ו אין מעברין דמעברין לאדר ותפול תקופת ניסן בי"ד ויום תקופה מתחיל ויעשה פסח בתקופה חדשה:

לעולם בתשרי קיימי. ומשום הכי ליכא לתקוני מילתא בעבורי ירחי ומדחייה חד יומא למועד כדמפרש לעיל דתשרי לא מידחי חד יומא הוא ודאמרינן הא איכא כולה חול המועד בתקופה חדשה קסברי אחרים כוליה חג בעינן ואפילו יו"ט ראשון בתקופה חדשה ויום תקופה גומר הלכך כי נפלה תקופה בט"ו מעברין:

חג האסיף כתיב. חולו של מועד משמע ומשנינן אחרים הכי משמע להו קרא חג האסיף חג הבא בזמן אסיפה דהיינו סוכות יהא בתקופה חדשה:

"אחרים אומרים:

מיעוטו, וכמה מיעוטו? ארבעה עשר יום."

מאי קסברי?

אי קסברי יום תקופה גומר, וכוליה חג בעינן, האיכא!

אמר רב שמואל בר רב יצחק:

אחרים בתקופת ניסן קיימי.

דכתיב: **"שמור את ה'חדש האביב"** (דברים טז, א),

שמור אביב של תקופה שיהא ב'חדש ניסן.

וליעבריה לאדר!

אמר רב אחא בר יעקב:

תנא מלמעלה למטה קחשיב.

הכי קאמר: עד מיעוטו מעברין,

וכמה מיעוטו?

ארבעה עשר יום.

רבינא אמר:

לעולם אחרים בתשרי קיימי.

וקסברי: אחרים כוליה חג בעינן, ויום טוב ראשון.

יום טוב ראשון?

"חג האסיף" (שמות כג, טז) כתיב!

חג הבא בזמן אסיפה.

44. יג, ב

כ"י

זקני השוק. שאינן מסנהדרין:
 קטני עדה. מסנהדרי קטנה:
 מיוחדין שבעדה. סנהדרי גדולה:
 על בסמוך. ולא צריך למיסמך
 ממש כתב רחמנא וסמכו ממש:
 ולר"י משום סמיכה ממש לא
 איצטריך וסמכו אלא ליכתוב
 את ידיהם על ראש ואנא גמיר
 ראש ראש מוסמך ידו על ראש
 העולה (ויקרא א):

"סמיכת זקנים".

תנו רבנן:

"וסמכו זקני" (ויקרא ד, טו),

יכול זקני השוק?

תלמוד לומר: "עדה".

אי "עדה", יכול קטני עדה?

תלמוד לומר: "העדה" - מיוחדין שבועדה.

וכמה הן?

"וסמכו" - שנים,

"זקני" - שנים,

ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן חמשה.

דברי רבי יהודה.

רבי שמעון אומר:

"זקני" - שנים,

ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן שלשה.

ורבי שמעון הקתיב: "וסמכו"!

ההוא מיבעי ליה לגופיה.

ורבי יהודה?

לגופיה לא צריה, דאם כן דלא אתי "וסמכו" לדרשה,
 ליכתוב "זקני העדה ידיהם על ראש הפר" (ויקרא ד, טו).

ורבי שמעון?

אי כתיב הכי, הוה אמינא: מאי "על" - בסמוך.

ורבי יהודה?

גמר "ראש" "ראש" מעולה.

ורבי שמעון?

לא גמר "ראש" "ראש" מעולה.

45. יג, ב

רס"י

מיסמיך סבי. לקרות להם רבי:
במקום שבעים וחד קאי. לפי
שהיה משה ראש להם ושקול
ככולם:

בידא ממש סמכי ליה. בלשון
בעיא גרסינן ליה כלומר מי בעו
לאתנוחי ידיהו על רישיה
דסבא:

למידן דיני קנסות. דאלהים
כתיב (שמות כב) דמשמע דיני
מומחין והיינו סמוכין ובשאר
דיני ממונות לא בעינן מומחין
כדאוקימנא בריש פירקין (דף
ב:): משום נעילת דלת והיכא
דליכא נעילת דלת כגון בד'
שומרין וגזילות דיינינן בבבל
אעייג דליכא סמוכין
דשליחותיהו קא עבדינן
כדמפרש בהחובל (ב"ק דף פד:):
אבל בקנסא לא עבדינן
שליחותיהו משום דלא שכיחא
ולית בה חסרון כיס:

בטלו דיני קנסות. דכיון דליכא
סמיכה בטלו:

בין שתי עיירות גדולות. ולא
בתוך העיר שאם יודע שלא
יחריבו את העיר:
לונביאות. חנינות:

תנא:

"סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה".

מאי "סמיכה",

ומאי "סמיכת זקנים"?

אמר רבי יוחנן:

מיסמך סבי.

אמר ליה אבוי לרב יוסף:

מיסמך סבי בשלשה מנלן?

אילימא מדכתיב: "ויסמך את ידיו עליו" (במדבר כו, כג),

אי הכי תסגי בחד!

וכי תיקא: משה במקום שבועים וחד קאי,

אי הכי ליבעי שבועים וחד!

קשיא!

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי:

בידא ממש סמכין ליה?

אמר ליה:

סמכין ליה בשמא - קרי ליה 'רבי',¹⁸

ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות.

וחד לא סמך?

והא אמר רב יהודה אמר רב:

ברם זכור אותו האיש לטוב, ורבי יהודה בן בנאי שמו,

שאי למלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל.

נשתכחו?! נגרוסניהו!

יד, א אלא ^בטלו דיני קנסות מישראל.

שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל

שכל הסומך יהרג, וכל הנסמך יהרג,

ועיר שסומכין בה תיחרב.

ותחומין שסומכין בהן יעקרו,

מה עשה רבי יהודה בן בנאי?

הלך וישב לו בין שני הרים גדולים,

ובין שתי עיירות גדולות,

ובין שני תחומי שבת,

בין אושא לשפרעם,

וסמך שם חמשה זקנים.

ואלו הן: רבי מאיר, רבי יהודה, רבי שמעון, רבי יוסי, ורבי אלעזר בן שמוע.

רבי אוןא מוסיף: אף רבי נחמיה.

כיון שהכירו אויביהם בהן,

אמר להן: בני - רוצו!

אמרו לו: רבי, מה תהא עליך?

אמר להן: הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכים,

אמרו: לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות לונביאות של ברזל ועשאוהו ככברה!

¹⁸ חברנו למשפט אחד כיד רמה, ע"פ הרמב"ם משמע שני עניינים קריאת שם, וסמיכה.

רש"י

ולא קבלו. לפי שעדיין היה
בחור:

רבי יהודה בן בבא אחריני הווי בהדיה,
והאי דלא חשיב להו,
משום כבודו דרבי יהודה בן בבא.

ורבי מאיר, רבי יהודה בן בבא סמכיה?
והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
כל האומר: "רבי מאיר לא סמכו רבי עקיבא" - אינו אלא טועה!

סמכיה רבי עקיבא - ולא קיבלו,
סמכיה רבי יהודה בן בבא - וקיבלו.

46. יד, א

רפ"י

אילימא דלא דיינינן דיני קנסות בחוצה לארץ. והכי קאמר אין סמיכה מועלת בחוצה לארץ ואפילו סמכוהו בארץ:

פשיטא סומכין בחוצה לארץ ונסמכין בארץ. אם בניי בבל נותנין רשות לאחד שבאיי לודן קנסות:

הא אמרן דלא. דאין סמיכה בחוצה לארץ וכיון דאי הוה גבן הכא לא מצינו למסמכיה כל שכן היכא דליתיה גבן:

סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ מאי. אם הסומך עומד בארץ והנסמך עומד בבבל וליתיה גבי סומך מי מהני כאילו איתיה גביה בשעת סמיכה ומצי למידן בחוצה לארץ כדתנן סנהדרין נוהגין בחוצה לארץ או דילמא כיון דליתיה גביהו בשעת סמיכה לא מהניא ליה:

לא הוה מסתייע מילתא. כשהיו אצלו לא היה מוצא שנים שיצטרפו עמו לסומכו ואנן תלתא בעינן:

משתקיד. מחזור ומצפה לסומכו כמו (ירמיה א) כי שוקד אני:

מנין שאין נסמכין לבית עלי. שאינן זוכין להיות נסמכין: **זקן ממש.** בא בימים:

הכתוב כל מרבית ביתך ימותו אנשים. כשבאין לכלל אנשים בן שמנה עשרה שנה למה לי למיהדר ומכתביה:

אלא סמיכה. שאפילו חכמים הבאים לכלל זקנה כגון על ידי תורה וגמילות חסדים כדאמרין בראש השנה (דף יח.) בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים מכל מקום לא תהא תורת זקנה עליהם להיות ראויים לסנהדרין:

הוי קבל. אפל:

וקיים. ותחיה כלומר הרחק מן הרבנות שמקברת את בעליה אפילה מתרגם קבלה (שמות י):

כחל. לעינים:

שרק. לפנים:

פירכוס. לשיער שיר הוא לכלה נאה שמעלת חן בלא קישוט:

כל מן דין. כל כמו אלו וכיוצא בהן היו סומכין לנו שראויים הם לסמיכה:

סרמיסין. לשון הפכנים כמו סרס את המקרא מסופו לראשו (ב"ב דף קיט:) שמהפכין את טעמי תורה:

סרמיסין. לשון סמרטוט כלומר שאין נותנים טעם הגון לדבריהם:

חמיסין. חמסנין שמוענין מלומר טעמי תורה:

טורמיסין. לא איתפרש:

רבה דעמיה. נשיא בעמיו:

מדברנא. מנהיג על שם שהיה פרנס וקרוב למלכות:

בוצינא דנהורא. על שם שהיה גדול בנוי כדאמרין בהשוכר את הפועלים (בי"מ ד' פד:) שופריה דר' אבהו מעין שופריה (דר' יוחנן):

בריך מתייך. ברוך בואך:

אמר רבי יהושע בן לוי:

אין סמיכה בחוצה לארץ.

מאי אין סמיכה?

אילימא דלא דייני דיני קנסות כלל בחוצה לארץ, והא תנן:

"סנהדרין נוהגת בין בארץ ובין בחוצה לארץ!"

אלא,

דלא סמכין בחוצה לארץ.

פשיטא: סומכין בחוצה לארץ ונסמכין בארץ - הא אמרין דלא, **אלא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ, מאי?**

תא שמע:

דרבי יוחנן הוה מצטער עליה דרב שמו בר אבא דלא הוה גבייהו דליסמכיה. רבי שמעון בן זירוד וחד דעימיה, ומנו? רבי יוחנן בן עכמאי. ואמרי לה רבי יוחנן בן עכמאי וחד דעימיה, ומנו? רבי שמעון בן זירוד, חד דהוה גבייהו סמכוהו, וחד דלא הוה גבייהו לא סמכוהו.

רבי חנינא ורבי הושעיא הוה קא משתקיד רבי יוחנן למיסמכיהו, לא הוה מסתייעא מילתא,

הוה קא מצטער טובא,

אמרו ליה: לא נצטער מר דאנן מדבית עלי קאתינן,

דאמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן:

מניין שאין נסמכין לבית עלי?

שנאמר: "ולא יהיה זקן בביתך כל הימים" (שמואל א' ב, לב).

מאי "זקן"?

אילימא זקן ממש,

והכתוב: "וכל מרבית ביתך ימותו אנשים" (שמואל א' ב, לג),

אלא,

סמיכה.

רבי זירא הוה מיטמר למיסמכיה,

דאמר רבי אלעזר: לעולם הוי קבל וקיים.

כיון דשמעה להא דאמר רבי אלעזר:

אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עונותיו, אקמי ליה אנפשיה.

כי סמכוה לרבי זירא שרו ליה הכי:

'לא כחל, ולא שרק, ולא פירכוס, ויעלת חן.'

כי סמכוה לרבי אמי ולרבי אסי, שרו להו הכי:

כל מן דין, כל מן דין סמוכו לנא.

לא תסמכו לנא לא מסרמיטין ולא מסרמיסין.

ואמרי לה: לא מחמיסין ולא מטורמיסין.

רבי אבהו כי הוה אתי ממתבתא לבי קיסר,

נפקי מטרוניתא דבי קיסר ומשריין ליה:

'רבה דעמיה, מדברנא דאומתיה, בוצינא דנהורא, בריך מתייך לשלם!'

47. יד, א-ב

כ"י

מיוחדים שבשופטיך. שיהו
 מזקני סנהדרין גדולה:
 מה להלן מיוחדין שבעדה.
 כדפרישית לעיל (דף ינ:):
 ליגמרה לכולה מילתא. ואפילו
 מניינא דחמשה מהתם תיפוק
 דהא תניא לעיל (שם) וסמכו
 שנים זקני שנים:
 אלא. לעולם לא גמר גזירה שוה
 ושופטיך למיוחדין איצטריך
 ומניינא מרבויה דוי"ו: ה"ג
 אלא וי"ו דשופטיך למניינא
 ורבי שמעון וי"ו לא דריש:
 בעליל לעיר. במפורסם לכל
 שקרוב הוא לעיר זו מכל
 עירות:

"עריפת עגלה בשלשה".

תנו רבנן:

"ויצאו זקניך ושפטיך" (דברים כא, ב),

"זקניך" - שנים.

"שפטיך" - שנים.

ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן חמשה.

דברי רבי יהודה.

רבי שמעון אומר:

"זקניך" - שנים,

ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה.

ורבי שמעון האי "שפטיך", מאי עביד ליה?

ההוא מיבעי ליה למיוחדין שבשופטיך.

ורבי יהודה?

מ'זקני" "זקניך" נפקא,

ורבי שמעון?

אי 'זקני', הוה אמינא זקני השוק,

כתב רחמנא "זקניך",

ואי כתיב "זקניך", הוה אמינא סנהדרין קטנה,

כתב רחמנא "ושפטיך", ממיוחדין שבשופטיך.

ורבי יהודה?

גמר "זקני" "זקני" מ'וסמכו זקני העדה את ידיהם" (ויקרא ד, טו),

מה להלן מיוחדין שבבעדה, אף כאן מיוחדין שבזקניך.

אי יליף, לילף כולה מהתם, "זקניך ושפטיך" למה לי?

אלא,

וי"ו "ושפטיך" למניינא.

ורבי שמעון?

וי"ו לא דריש.

אלא מעתה, "ויצאו" - שנים, "ומדדו" (דברים כא, ב) - שנים,

לרבי יהודה הרי תשעה!

לרבי שמעון שבעה!

ההוא מיבעי ליה לכדתניא:

"ויצאו" - הו ולא שלוחו.

יד, ב, "ומדדו" - שאפילו נמצא בעליל לעיר, צריך לעסוק במדידה."

48. יד, ב

רפ"י

בית פגי. מקום לפני מן חומת העיר ונדון כירושלים לכל דבריו:
מצאן. זקן ממרא לסנהדרין חוץ ללשכת הגזית שהיתה בהר הבית:
יכול תהא המראתו המראה. לידון בחנק:
אילימא. דנפוק מקצתן והורו אותן שבחוץ והמרה על דבריהם מאי איריא מקום גורם תיפוק לי דפטור משום דילמא הנך דבלישכה כוותיה סבירא להו:
שררך אגן הסהר. כתיב ודרשינן באחד דיני ממונות (ד' לו.) אל יחסר המזג אם נצרך אחד מהן לצאת אם יש שם עשרים ושלושה כנגד סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא:
על העיר. על ירושלים וצריך לקדש התוספת בשתי תודות ובשיר כדאמרינן בשבועות (ד' יד.):

מתניתין דלא כי האי תנא,

דתנא:

"רבי אליעזר בן יעקב אומר:

"ויצאו זקניה ושבטיה"

"זקניה" - זו סנהדרין,

"ושבטיה" - זה מלך ובהו גדול.

מלך דכתיב: "מלך במשפט יעמיד ארץ" (משלי כט, ד).

בהו גדול דכתיב: "יבאת אל הכהנים הלזים ואל השפט" (דברים יז, ט).

איבעיא להו:

רבי אליעזר בן יעקב בחדא פליג או בתרתי פליג?

במלך ובהו גדול פליג, אבל בסנהדרי אי כרבי יהודה, אי כרבי שמעון,

או דילמא בסנהדרי נמי פליג דאמר: כוליה סנהדרי בעינן?

אמר רב יוסף:

תא שמע:

"מצאן אבית פגי, והמרה עליהו, יכול תהא המראתו המראה?

תלמוד לומר: "זקמת ועלית אל המקום" (דברים יז, ה),

מלמד שהמקום גורם."

דנפוק כמה?

אילימא מקצתן,

דילמא הנהך דאיכא גואי קיימי כוותיה,

אלא,

פשיטא דנפוק כולהו.

למאי?

אילימא לדבר הרשות,

מי מצו נפקי?

והכתיב: **"שררך אגן הסהר אל יחסר המזג"** (שיר השירים ז, ג)!

אלא,

פשיטא לדבר מצוה.

היכי דמי?

לאו למדידת עגלה?

ורבי אליעזר בן יעקב היא, דאמר:

כולי סנהדרי בעינן.

אמר ליה אביי:

לא,

כגון שציצאו להוסיף על העיר ועל העזרות.

כדתנן:

"אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד."

תנא כוותיה דרב יוסף:

"מצאן אבית פאגי והמרה עליהו,

כגון שציצאו למדידת עגלה, ולהוסיף על העיר ועל העזרות,

יכול שתהא המראתו המראה?

תלמוד לומר: "זקמת ועלית אל המקום,"

מלמד שהמקום גורם."

רס"י

הקרים. החמיץ:

החלידו. דרוייל"א בלע"ז:

לקוחות. סוחרים בקיאים

בשומא:

בת אבא סוראה. אשת רב פפא

כדאמר בכתובות פי' אלו נערות

(ד' לט.) אמר רב פפא אמרה לי

בת אבא סוראה כו' והיתה

עושה לעצמה:

49. יד, ב

"נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה".

תנו רבנן:

"איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין?

פירות שהרקיבו ויין שהקרים, ומעות שהחלידו".

תנו רבנן:

"מעשר שני שאין דמיו ידועין פודין אותו בשלשה לקוחות,

אבל לא בשלשה שאין לקוחות.

אפילו גוי אחד מהן.

ואפילו אחד מהם בעלים".

בעי רבי ירמיה:

שלשה ומטילין לתוך כיס אחד, מהו?

תא שמע:

"איש ושתי נשיו פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין".

דילמא כגון רב פפא ובת אבא סוראה!

50. יד, ב

רפ"י

צינורא. מזלג קטן שטוין בו זהב:
כשמואל. לקמן בשמעתין:
עשרה כהנים כתובין. בפדיון הקדשות שלשה בפרשת ערכין שהיא ראשונה ושלשה בפדיון בהמה וארבעה בקרקעות:
אילימא משום דכתיב בהו. שלשה כהנים בפדיון בהמה דהיינו פדיון הקדש והוא הדין לשאר הקדשות:
תסגי בארבע אלמה תנן הקרקעות תשעה וכהן. אלא משום הכי בעי קרקעות עשרה משום דפרשה אחרונה היא וכדשלים פרשת הקרקעות כבר נשלמו י' כהנים ותלמד תחתונה מעליונה לכהן תהיה אחוזתו לא ממניינין דלאו בשומא כתב אלא והעריכו הכהן כערכך הכהן וחשב לו הכהן וכיוצא בהן:
הקדשות. דהיינו פדיון בהמה טמאה שהיא אמצעית ומשלמי בה שיתא כהנים דהא איכתיבא לה פרשת ערכין גבה ניבעי שיתא:

"ההקדשות בשלשה".

מתניתין דלא כהי האי תנא:

דתנא:

"רבי אליעזר בן יעקב אומר:

אפילו צינורא של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה".

אמר ליה רב פפא לאבוי:

בשלמא לרבי אליעזר בן יעקב דאמר בשמואל.

דאמר שמואל: עשרה כהנים, כתובין בפרשה (ויקרא פרק כז),

אלא לרבנן שלשה מנא להו?

וכי תימא: דכתיב בהו שלשה,

קרקעות דכתיב בהו ארבעה (ויקרא יד, יח, כג) תיסקי בארבעה!

וכי תימא: הכי נמי, אלמה תנן: "הקרקעות תשעה וכהן"!

אלא מאי דמשלמי בהו עשרה, הקדשות דמשלמי בהו שיתא ליבעו שיתא!

קשיא.

51. יד, ב - טו, א

רס"י

ערך. לא שייך גבי כלים אלא באדם ונותן לפי שניו כמו שכתוב בפרשה:

האומר ערך כלי זה עלי נותן דמיו. כמו שהוא שוה דיודע הוא שאין לומר לשון ערך לכלי ואין ערכו קצוב וגמר ואמר לשם דמים דאין אדם מוציא דבריו לבטלה:

ערכין המטלטלין. משמע שהערכין מיטלטלין:

במתפיס מטלטלין לערכו. שאומר ערכי עלי ונתחייב ערך הקצוב לפי שניו והיה לו מטלטלין ואמר הרי אלו לערכי וחלה עליהן קדושה ובה לפדותן צריך ג' להוציאן מיד הקדש:

ר' אבהו אומר באומר ערכי עלי. ואינו פורע ובא. כהן למשכנו ומצא לו מטלטלין והכי קאמר הערכין דהיינו ערך אדם ובא ליתן מטלטלין נגבין בשלשה שמאין:

בשלמא לאפוקי מהקדש. כגון דרב גידל ורב חסדא הוא דבעי שלשה דכיון דחל עליו הקדש לא ניפוק עד שיפדנו בשויו:

אלא לעיולי. כגון דר' אבהו: **עיולי נמי דילמא טעו.** ויקחנו להקדש ביותר משויו:

"הַעֲרִכִּינִי כו"

מאי "עֲרִכִּינִי הַמְטַלְטְלִין"?

אמר רב גידל אמר רב: באומר: ערך כלי זה עלי. דאמר רב גידל אמר רב: האומר: 'ערך כלי זה עלי', נותן דמיו.

טו, א

מאי טעמא?

אדם יודע שאין ערך לכלי, וגמר ואמר לשום דמים, משום הכי נותן דמיו.

האי "עֲרִכִּינִי הַמְטַלְטְלִין" עֲרִכִּינִי שֶׁל מְטַלְטְלִין מְבַעֵי לִיה!

תני: "עֲרִכִּינִי שֶׁל מְטַלְטְלִין".

רב חסדא אמר אבימי: במתפיס מטלטלין לערכין.

האי "עֲרִכִּינִי הַמְטַלְטְלִין" מְטַלְטְלִין שֶׁל עֲרִכִּין מִיבְעֵי לִיה!

תני: "מְטַלְטְלִין שֶׁל עֲרִכִּין".

רבי אבהו אמר:

באומר 'ערכי עלי',

בא פהו לגבות ממנו מטלטלין בשלשה, קרקעות בעשרה.

אמר ליה רב אחא מדיפתתי לרבינא: בשלמא לאפוקי מהקדש בעינן שלשה, אלא לעיולי להקדש, שלשה למה לי?

אמר ליה:

סברא הוא: מה לי עיולי, מה לי אפוקי.

אפוקי מאי טעמא דילמא טעי,

עיולי נמי דילמא טעי.

רש"י

.52 טו, א

[הערכיו המטלטלים - בשלשה.]

רבי יהודה אומר:

[אחד מהן ביהו.]

אמר ליה רב פפא לאביי:

בשלמא לרבי יהודה היינו דכתיב "מהו" (ויקרא כז, יב),

אלא לרבנן "מהו" למה להו?

קשיא.

53. טו, א

כ"י

חד לגופיה. דניבעי כהן: מיעוט אחר מיעוט. דכולהו ממעטי ישראל דמשמע כהן ולא ישראל:

ואימא חמשה כהנים וחמשה ישראל. בעינן דקמא לגופיה ושני לו הוי מיעוט אחר מיעוט ושלישי הדר איצטריך לגופיה דניהוי כהן דכיון דאיתרבי ליה ממיעוט אחר מיעוט דאפילו ישראל כי הדר כתב כהן דוקא כתביה דלאו מיעוט אחר מיעוט הוא דהא שני לאו מיעוט הוא אלא ריבוי וכן כולם חד דווקא וחד הוי מיעוט אחר מיעוט:

"הקרקעות תשעה וכהן".

מנהגי מילי?

אמר שמואל:

עשרה 'כהנים' כתובין בפ'שה (ויקרא פרק כז),
חד לגופיה,

הנה הוי מיעוט אחר מיעוט,

אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, דאפילו תשעה ישראל ואחד כהן.

מתקיף לה רב הונא כריה דרב נתן:

אימא חמשה כהנים וחמשה ישראלים!

קשיא.

54. טו, א

ר"י

ואדם כיוצא בהן. כקרקעות דבעי נמי תשע וכהן לשומו: **ועבד איתקש לקרקעות.** והתנחלתם אותם (ויקדא כה): **שער העומד ליגוזו.** והקדישו ובא לפדותו בשויו שעושין משער אדם נפה וקילקלי וחבק: **כגוזו דמי.** והווי להו מטלטלין ובשלשה: **אין מועלין בו.** דעבד הרי הוא כקרקע ואין מעילה בקרקע ובמסכת מעילה (דף יח:.) גמר חטא חטא מתרומה בפרק הנהנה: **מועלים בשערו.** דשערו לאו כגופו והוה ליה כשאר מטלטלין: **העומד ליגוזו.** שכבר שילח פרע וראוי להסתפר: **ש"מ.** פלוגתא דתנאי הוא לתנא קמא דאמר לית בהו מעילה סבר כמחובר דמי ולענין פדייה נמי בעי עשרה ולרבן שמעון כגוזו דמיא: **דברים שהן כקרקע.** מחוברין לקרקע: **ואינו כקרקע.** אלא כמטלטלין: **ר"מ מחייב.** לישבע על השאר שהודה מקצת הטענה אע"ג דאין נשבעין על הקרקעות כדילפינן בשבועת הדיינים (שב עוח דף מב.) הכא כיון דאין צריכין לקרקע דעומדות ליבצר הן כדמוקי ר' יוסי בר חנינא לפלוגתיה כבצורו דמין ונשבעין: **לא.** התם בענבים כל כמה דשבתק להו מיכחש כחשי אבל שערו אשבוחי משבח הלכך אפ"י ר' מאיר בשער כרבנן סבירא ליה:

"ואדם כיוצא בהן."

אדם מי קדוש?

אמר רבי אבהו:

האומר: 'דמי עלי'.

דתנאי:

"האומר: 'דמי עלי' שמין אותו בעבד הנמכר בשוק",

ועבד אתקש לקרקעות.

בעי רבי אבין:

שער העומד ליגוזו, בכמה?

כגוזו דמי בשלשה, או כמחובר דמי ובעשרה?

תא שמע:

"המקדיש את עבדו אין מועלין בו,

ובו שמעון בן גמליאל אומר:

מועלין בשערו".

וקיימא לן דבשערו העומד ליגוזו פליגי,

שמע מינה.

גימא הני תנאי פהני תנאי

דתנן:

"רבי מאיר אומר:

יש דברים שהן כקרקע, ואינו כקרקע, ואין חכמים מודים לו.

ביצד?

'עשר גפנים טעונות מסרתי לך',

והלה אומר: 'אינן אלא חמש'.

רבי מאיר מחייב

וחכמים אומרים:

כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע.

ואמר רבי יוסי בר חנינא:

בענבים העומדות ליבצר עסקינן.

מר סבר: כבצורות דמין.

ומר סבר: לאו כבצורות דמין.

לא,

אפילו תימא רבי מאיר,

עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם, כל כמה דשבקה להו מיכחש כחשי.

אבל שערו כל כמה דשבקה להו אשבוחי משבח.

55. טו, א

רס"י

קא פסיק ותני. מתני' רובע סתמא בכ"ג :
לא שנא. שור שרבע אדם זכר ולא שנא שור שרבע אשה נקבה דנפקא לן תרוייהו מקראי בפרק ארבע מיתות (לקמן נד): שהן בסקילה ותנא דמתני' מרבי להו לכ"ג :

בשלמא רובע נקבה. כתיב ביה כ"ג דכתיב והרגת את האשה ואת הבהמה איתקש בהמה לאשה ודיני נפשות נפקין לקמן בעשרים ושלשה :

אלא רובע זכר. מנלן דבעי כ"ג :
דכתיב כל שוכב וגו'. ומהאי נפקא לן בארבע מיתות לרובע זכר :

דאם אינו ענין. לאדם הבא על הבהמה דהא קרא אחרינא כתיב (ויקרא כ) איש אשר יתן שכבתו וגו' :

תניהו ענין לנשכב. למביא בהמה עליו ומדאפקיה בלשון שוכב לידון כשוכב מה בא על הבהמה הוא והיא בכ"ג כדילפינן מואת הבהמה תהרוגו (שם) דאיתקש בהמה לאדם אף מביא בהמה עליו שניהם בכ"ג :

"דיני נפשות] - בעשרים ושלשה.

הרובע והנרבע - בעשרים ושלשה,

שנאמר: "והרגת את האשה ואת הבהמה" (ויקרא כ, טז),

ואומר: "ואת הבהמה תהרוג" (ויקרא כ, טז).]

קא פסיק ותני -

לא שנא רובע זכר,

ולא שנא רובע נקבה.

בשלמא רובע נקבה, דכתיב: "והרגת את האשה ואת הבהמה" (ויקרא כ, טז),

אלא רובע זכר מנא לן?

דכתיב: "כל שוכב עם בהמה מות יומת" (שמות כב, יח),

אם אינו ענין לשוכב, תניהו ענין לנשכב.

ואפקיה רחמנא בלשון "שוכב", לאקושי נשכב לשוכב.

מה שוכב הוא ובהמתו בעשרים ושלשה,

אף נשכב הוא ובהמתו בעשרים ושלשה.

56. טו,א-ב

רש"י

אימא לקטלא. לחייב מיתה לבעלי וניחייביה מיתה והיכי מפקינן לה מפשטיה לגמרי: **אי כתב הכי**. קושיא היא כלומר איצטריך יומת לדונו במיתה האמורה בתורה סתם דאינו אלא חנק דלא תימא גם בעלי יסקל: **קטל איהו בסייף**. דקיי"ל לקמן (ד' נב) רוצח בסייף: **קטל שורו נימא בסקילה**. דחמירה מכולן בתמיה: **הניחא**. הא דעקרת ליה לקרא מפשטיה ולא מוקמינן ליה למיתת חנק ממש: **למ"ד חנק חמור**. מסייף בפי ד' מיתות (לקמן נ:). הלכך איכא למיפרך קטל איהו בסייף קטל שורו בחנק: **אלא למ"ד חנק קל**. אימא למיתת חנק אתא: **משום** היא גופה. משום הך קשיא גופא דלא תימא לא תקחו כופר כתב רחמנא וליקטול כתב רחמנא ונתן פדיון נפשו למימר דהיכא דקטל איהו לא תסגי ליה בממונא כו' אבל קטל שורו סגי ליה בממונא ואי לא יהיב כופר חייב חנק: **שור סיני**. בהמה שקרבה להר בעוד שהשכינה שם דכתיב אם בהמה אם איש לא יחיה: **בכמה**. דיינים נידון: **מה איש בעשרים ושלשה**. דאיש פשיטא לן דכבר הוקבעו לישראל סנהדראות מיתרו ואילך:

"שור הנסקל בעשרים ושלשה"

שנאמרו: "השור יסקל וגם בעליו יומת" (ויקרא כא, ט).

במיתת הבעלים, כך מיתת השור.

אמר ליה אביי לרבא:

ממאי דהאי "וגם בעליו יומת", לכמיתת בעלים כך מיתת השור הוא דאתא?

טו,ב. אימא לקטלא הוא דאתא!

אם כן, ליכתוב "וגם בעליו" ולישתוק!

אי כתב רחמנא הכי, הוה אמינא בסקילה.

בסקילה סלקא דעתך?

קטל איהו בסייף, ממונו בסקילה?!

ודילמא האי דכתב רחמנא "יומת" לאקולי עילויה, לאפוקי מסייף לחנק!

הניחא למאן דאמר: 'חנק חמור',

אלא למאן דאמר: 'חנק קיל', מאי איכא למימר?

לא סלקא דעתך,

דכתיב: "אם כפר ישת עליו" (שמות כא, ל),

ואי סלקא דעתך בר קטלא הוא,

והכתיב: "ולא תקחו כפר לנפש רצח" (במדבר לה, לא),

אדרבה,

משום היא גופה:

קטל איהו, לא תסגי ליה במקמונא אלא בקטלא,

קטל שורו ליפרוק נפשיה במקמונא!

אלא,

אמר חזקיה, וכן תנא דבי חזקיה:

"אמר קרא: 'מות יומת המכה רצח הוא' (במדבר לה, כא),

על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו."

איבעיא להו:

שור סיני בכמה?

מי גמר שעה מדורות, או לא?

תא שמע:

דתני רמי בר יחזקאל:

"אם בהמה אם איש לא יחיה" (שמות יט, ג)

מה איש בעשרים ושלשה, אף בהמה בעשרים ושלשה."

רַס"י

ברדלס. חיה היא ובלע"ז קורין אות' פוטווי"ש:

אמר ריש לקיש. הא דאמר ר' אליעזר כל הקודם להורגן זכה והוא שהמיתו נפש ואמילתא דתי"ק דאיירי כשהמיתו קאי ר' אליעזר:

יש להם תרבות. מותר לגדלן לפי שאדם יכול ללמדן שלא יזיקו הלכך שם בעלים נקרא עליהן ולא הוי כהפקר ואסור להורגן אם לא המיתו אבל אם המיתו סופן מוכיח על תחילתן שלא אלו בני תרבות ואין צריכין לדונן:

ר' יוחנן אמר אע"ג שלא המיתו. א"ר אליעזר כל הקודם להרגן זכה וה"ק ליה לתי"ק דקאמרת כשהמיתו צריכי כ"ג דיינין אני אומר אפילו לא המיתו מותר להורגן כל הקודם וכ"ש אם המיתו:

ואין להם בעלים. כלומר אין שם הבעלים חל עליהם ולא הוי אלא כהפק':: לפי שלא היה לו לגדלן:

זכה. משמע נשתכר:

זכה בעורן. העור שלו כיון דאין להם בעלים:

כיון דהמיתו. ואמור רבנן דאין צריך לדונן בב"ד הווי לחו כמאן דגמר דינייהו ואסירי בהנאה כדקי"ל שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור בפרק שור שנגח (בי"קמא).:

זכה לשמים. צדקה עשה:

57. טו, ב

"ארי והזאב, הדוב והנמר והפרדלס והנחש - מיתתן בעשרים ושלשה רבי אליעזר אומר: כל הקודם להורגן זכה".

אמר ריש לקיש:

והוא שהמיתו, אבל לא המיתו - לא!

אלמא קסבר:

יש להן תרבות, ויש להן בעלים.

רבי יוחנן אמר:

אף על פי שלא המיתו,

אלמא קסבר:

אין להם תרבות,

ואין להם בעלים.

תנן:

"רבי אליעזר אומר:

כל הקודם להורגן זכה",

בשלמא לרבי יוחנן, למאי זכה? זכה לעורן,

אלא לריש לקיש, למאי זכה?

כיון שהמיתו שוניהו רבנן כמאן דגמר דינייהו, ואיסורי הנאה נינהו!

מאי "זכה"?

זכה לשמים.

תניא כוותיה דריש לקיש:

"אחד שור שהמית ואחד בהמה וחיה שהמיתו בעשרים ושלשה,

רבי אליעזר אומר:

שור שהמית בעשרים ושלשה,

ושאר בהמה וחיה שהמיתו כל הקודם להורגן זכה בהו לשמים".

רפ"י

.58 טו, ב

איכא בינייהו נחש. דתייק חשיב ליה בהדי הנך ובעי כיג ור"ע באינד סבירא ליה כוותיה בר מנחש כדאמרינן בארבעה אבות נזיקין (סם דף טו): נחש מועד לעולם דברי הכל:

"רבי עקיבא אומר" כו'

רבי עקיבא היינו תנא קמא!

**איכא בינייהו:
נחש.**

59. טוב - טז, א

רס"י

לענין ע"י. חלק בין יחידים למרובים דעיר הנדחת בעי סנהדרי גדולה כדיליף לקמן (דף טז.) ויחיד נידון בכ"ג דכתיב (דברים יז) והוצאת את האיש ההוא וגוי אל שעריך ב"ד שבשעריך:

למימרא. דשבט שלם שהודח בדינא דרבים דיינינן ליה כדינא דעיר הנדחת דמיקרי מרובין דיינינן ליה בסייף ובסנהדרי גדולה:

מעשרה ועד מאה. בציר מעשרה לא מקרי עיר וטפי ממאה נפקא מתורת עיר והווי להו ציבור ובציבור לא כתיב סייף הלכך כל אי נידון בפני עצמו ובסקילה:

בנשיא שבט שחטא. ובאחת מכל מיתות ב"ד:

דרב אדא בר אהבה. לקמן: **וכתחילתה של א"י.** כך דינה לעולם אם נפלה מחלוקת נחלה בשבט: **קלפי אורים ותומים.** ביש נוחלין (ב"ב דף קכב.) מפורש:

אע"ג דקטלינן ביחיד. דדינא של שבט בסקילה אפ"ה בדינא דרבים דיינינן ליה דבעי ע"א ולא בדינא דיחיד בכ"ג:

לשעריך. לב"ד שבשעריך דהיינו סנהדרי קטנה ואי אתה מוציא כולה אלא בסנהדרי גדולה:

דרבי חמא בר' יוסי. לקמן:

"אין דנין"

האי שבט דחטא, במאי?

אילימא שבט שחלל את השבת, אימר דפליג רחמנא בין יחידים לדין מרובין לענין עבודה זרה, בשאר מצוות מי פליג?

אלא בשבט שהודח.

למימרא דבדינא דרבים דיינינן ליה?

כמאן?

לא כרבי יאשיה! ולא כרבי יונתן!

דתנאי:

"עד כמה עושין עיר הנדחת?

מעשרה ועד מאה,

דברי רבי יאשיה.

רבי יונתן אומר:

מאה ועד רובו של שבט.

ואפילו רבי יונתן לא קאמר, אלא רובו, אבל כולו לא!

אמר רב מתנה:

טז, א, הכא, ^בנשיא שבט שחטא עסקינן.

מי לא אמר רב אדא בר אהבה:

"כל הדבר הגדל וביאו אליה" (שמות יח, כב),

דבריו של גדול.

האי נמי גדול הוא.

עולא אמר רבי אלעזר:

בבאין על עסקי נחלות

וכתחילתה של ארץ ישראל,

מה תחילתה שבעים ואחד, אף כאן שבעים ואחד.

אי, מה תחילתה קלפי, אורים ותומים, וכל ישראל,

אף כאן: קלפי, אורים ותומים וכל ישראל!

אלא מחוורתא כרב מתנה.

רבינא אמר:

לעולם בשבט שהודח, ודקא קשיא לך, בדינא דרבים דיינינן ליה!

אין, אף על גב דקטלינן ביחיד, בי דינא דרבים דיינינן ליה.

מי לא אמר רבי חמא ברבי יוסי אמר רבי אושעיא:

"והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההוא" וגו' (דברים יז, ה),

איש ואשה אתה מוציא לשעריך, ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך,

הכא נמי: איש ואשה אתה מוציא לשעריך, ואי אתה מוציא כל השבט כולו לשעריך.

60. טז, א

רפ"י

אתיא הזדה הזדה. בנביא השקר כתיב (דברים יח) אך הנביא אשר יזיד ובזקן ממרא כתיב (שם יז) והאיש אשר יעשה בזדון מה זקן אינו נהרג אא"כ המרה על פי ב"ד הגדול דכתיב (שם) וקמת ועלית אף נביא אינו נידון אלא בבית דין הגדול:

והא הזדה. דזקן ממרא:

כי כתיבא בקטלא כתיבא. וקטלא דידיה בעשרים ושלשה דכי כתיב וקמת ועלית בהוראה כתיב שבאין לשואלו מה יורו וחוזר לעירו ואם הורה לעשות ככתחילה נידון כשאר המומתין בכ"ג דהא לא תני במתניתין (דף ב.) ולא את זקן ממרא:

דבר דבר מהמראתו. בנביא בקטליה כתיב (דברים יז) אשר יזיד לדבר דבר וגוי ובהמראת זקן כתיב (שם) ועשית ע"פ הדבר:

וליהדר זקן ממרא וניגמר. קטלי בסנהדרי גדולה הזדה הזדה מנביא דהא בקטלא דתרווייהו כתיב הזדה ונימא מה נביא בסנהדרי גדולה דהא גמרינן מהמראת זקן אף מיתת זקן בסנהדרי גדולה וניתני במתני' (דף ב.) ולא את הזקן ממרא אלא בב"ד של ע"א:

דבר דבר. הך גזירה שוה דדבר דבר גמיר ליה האי תנא מרביה אבל הך דהזדה הזדה לא גמיר ליה מרביה וקל וחומר אדם דן מעצמו ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבל מרבו הלכה למשה מסיני דאיכא למימר קרא למילתא אחריתא אתא וכן הלכה רווחת בישראל:

"לא את נביא השקר".

מנהגי מילי?

אמר רבי יוסי ברבי הנינא:

אתיא "הזדה" (דברים יח, כ) "הזדה" (דברים יז, יב) מזקן ממרא, מה להלן בשבועים ואחד, אף כאן בשבועים ואחד.

והא "הזדה" כי כתיבא בקטלא הוא דכתיבא, וקטלא בעשרין ותלתא הוא!

אלא אמר ריש לקיש:

גמר "דבר" (דברים יז, י) "דבר" (דברים יח, כ) מהמראתו.

וליהדר זקן ממרא,

ולגמר "הזדה" "הזדה" מנביא השקר!

"דבר" "דבר" - גמיר,

"הזדה" "הזדה" - לא גמיר.

61. טז, א

רס"י

יביאו אליך. ומשה במקום שבעים ואחד קאי: דבריו של גדול. דינו של בעל שררה כגון נשיא וכהן גדול: והאי תנא. דדרש דבר גדול דבר קשה למה לי תרי קראי: שורו של כהן גדול. אם המית איש: מדקא מיבעיא ליה שורו. שמע מינה שורו הוא דמספקא ליה משום דכתיב (שמות כא) וגם בעליו יומת כמיתת בעלים אבל שאר ממונו פשיטא לן דבשלשה ככל דיני ממונות: כל דבריו. ואפילו ממונו ליבעי סנהדרי גדולה:

"ולא את כהן גדול".

מנהגי מילי?

אמר רב אדא בר אבהו:

דאמר קרא: "כל הדבר הגדול יביאו אליך" (שמות יח, כב), דבריו של גדול.

מיתבי:

"דבר גדול" - דבר קשה.

אתה אומר דבר קשה, או אינו אלא דבריו של גדול?

בשהוא אומר: "את הדבר הקשה יביאון אל משה" (דברים יח, כו) - הרי דבר קשה אמור!

הוא דאמר כי האי תנא,

דתנא:

"דבר גדול" - דבריו של גדול.

אתה אומר: דבריו של גדול, או אינו אלא דבר הקשה?

בשהוא אומר: "הדבר הקשה" - הרי דבר קשה אמור.

הא מה אני מקיים "דבר גדול"?

דבריו של גדול.

והאי תנא, תרי קראי למה לי?

חד לצנאה בעלמא,

וחד לעשייה.

ואידך?

אם כן, לכתוב או "גדול" "גדול", או "קשה" "קשה",

מאי "גדול", ומאי "קשה"?

שמע מינה תרתי.

בעי רבי אלעזר:

שורו של כהן גדול - בכמה?

למיתת בעלים דידיה מדמינן ליה,

או דילמא למיתת בעלים דעלמא מדמינן ליה?

אמר אביי:

מדקא מבעיא ליה "שורו",

מכלל דממונו פשיטא ליה!

פשיטא!

מהו דתימא:

הואיל וכתב "כל הדבר הגדול",

"כל" - דבריו של גדול,

קא משמע לן.

62. טז, א-ב

"אין מוציאין [למלחמת הרשות - אלא על פי בית דין של שבעים ואחד]."

מנהגי מילי?

אמר רבי אבהו:

דאמר קרא: "ולפני אלעזר הכהן יעמד" (במדבר כז, כא),

"הוא" זה מלך,

"וכל בני ישראל אתו" זה משוח מלחמה.

"וכל העדה" - זה סנהדרין.

ודילמא לסנהדרין הוא דקאמר להו רחמנא, דלישיילו באורים ותומים?

אלא,

כי הא דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא:

כגור היה תלוי למעלה ממטותו של דוד,

כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו, והיה מנגן מאליו.

מיד היה דוד עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר.

כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו,

אמרו לו: אדונינו המלך, עמד ישראל צריכין לפרנסה!

אמר להן: לכו והתפרנסו זה מזה.

אמרו לו: אין הקומץ משביע את הארי, ואין הבור מתמלא מחוליותו,

אמר להם: לכו פשטו ידיכם בגדוד.

מיד יועצין באחיותפל, ונמלכין בסנהדרין, ושואלין באורים ותומים.

אמר רב יוסף:

מאי קרא?

"ואחרי אחיתפל,

טזב,

בניהו בן יהוידע ואביתר ושד צבא למלך יואב" (דברי הימים א' כז, לד).

"אחיתופל" - זה יועץ,

וכן הוא אומר: "ועצת אחיתפל אשר יעץ" וגו' (שמואל ב' טז, כג).

ו"בניהו בן יהוידע" - זו סנהדרין.

"אביתר" - אלו אורים ותומים.

וכן הוא אומר: "ובניהו בן יהוידע על המרתו ועל הפלתי" (דברי הימים א' יח, יז).

ולמה נקרא שמן "מרתו" ו"פלתו"?

"מרתו" - שפורתין דברייהו,

ו"פלתו" - שמופל אין מעשיהו.

ואחר כך: "שד הצבא למלך יואב".

אמר רבי יצחק בריה דרב אדא

ואמרי לה אמר רבי יצחק בר אבדימי:

מאי קרא?

"עורה כבודי עורה הנבל וכגור אעירה שחר" (תהלים נז, ט).

רס"י

ודילמא. הא דקא מדכר קרא בסנהדרין גדולה משום שאילת אורים ותומים הוא אתא לאשמעינן דנשאלין לסנהדרין באורים ותומים וכן למלך וכן למשוח מלחמה אבל לא להדיט ולעולם לענין לצאת למלחמה יוצאין בלא רשות סנהדרין:

כגור. נקב שלו כלפי צפון היה ובלילה רוח צפונית מנשבת דקיימא לן (בבבא בתרא ד' כה.) ארבע רוחות מנשבות בכל יום מזרחית בבקר ורוח דרומית בחצי היום ומערבית בתחילת לילה וצפונית בחצי לילה כמהלך חמה שמהלכת ממזרח לדרום ומדרום למערב וממערב לצפון ותניא ביבמות (דף עב.) כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר אף על פי שנופים היו ולא נשבה להם רוח צפונית ביום לא היה יום שלא נשבה להם רוח צפונית בחצי הלילה אלמא חצות לילה עת נשיבתה לעולם ופעמים שהיא מנשבת אף ביום והיא רוח נוחה ויפה לבריות והיום מאיר בה:

והיה דוד עומד ועוסק בתורה.

כדכתיב חצות לילה אקום

(חזקוני קיט):

קומץ. פרנסה מועטת:

ואין הבור מתמלא מחוליותו.

עוקר חוליא מבור עמוק וחוזר

והשליכה לתוכו אינו מתמלא

בכך כלומר אין סיפק בידינו

לפרנס עניים שבתוכנו:

ונמלכין בסנהדרין. נוטלין

רשות מהן והיינו מתניי:

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין.

שהיה מופלא שבב"ד:

ואביתר אלו אורים ותומים וכן

הוא אומר ובניהו בן יהוידע על

הכרתי ועל הפלתי. הוא למעלה

מהם וקודם היה להם ומדסמך

בקרא קמא אביתר בתר בניהו

שמע מינה אביתר היינו כרתי

ופלתי: וספרים דכתיב בהו

ואביתר על הכרתי שיבוש הוא

שארין מקרא זה בכל הנביאים:

שכורתין חותכין דברים

באמונתן:

מאי קרא. דכנור תלוי על מטתו

של דוד ומקיצו לדוד משנתו

דכתיב אעירה השחר אני מעורר

השחר ולא כשאר מלכים

שהשחר קודם ומעוררן:

כ"י

כן תעשו לדורות. מה משכן על פי משה והוא במקום סנהדרי גדולה אף לדורות על פי סנהדרי גדולה:

מיכן ואילך. כלים שעשו אחרי כן עבודתן מחנכתן משעה שמתחנכים בעבודה מתקדשין:

אותם. מיעוטא הוא: אשר ישרתו. להבא משמע לדורות הבאים נתנו בשירות מדכתיב (במדבר ז) כל כלי השרת אשר ישרתו:

הייג אי לאו אותם הוה אמינא לדורות במשיחה ובעבודה דהא כתיב וכן תעשו:

63. טז, ב

"ואין מוסיפין על העיר [ועל העזרות - אלא על פי בית דין של שבעים ואחד]."

מנהגי מילי?

אמר רב שימי בר חייא:

אמר קרא: "ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ... וכן תעשו" (שמות כה, ט) - לדורות הבאין,

מתיב רבא:

"כל הכלים שעשה משה משיחתו מקדשו, מיכן ואילך, עבודתו מחנכתו".

ואמאי?

גימא "וכן תעשו" - לדורות הבאין!

שאני התם,

דאמר קרא: "וימשיחם ויקדש אתם" (במדבר ז, א), "אתם" - במשיחה, ולא לדורות במשיחה.

ואמאי:

"אתם" במשיחה, ולדורות אי במשיחה אי בעבודה!

אמר רב פפא:

אמר קרא: "אשר ישרתו בם בקדש" (במדבר ד, יב), הכתוב תלאן בשירות.

אלא, "אתם" למה לי?

אי לאו "אתם",

הוה אמינא: לדורות במשיחה ובעבודה, דהא כתיב: "וכן תעשו", כתב רחמנא "אתם": אותם במשיחה, ולא לדורות במשיחה.

רפ"י

דאוקי סנהדראות. בעצת יתרו ומשה היה שופט ודיין על פי הדבור ושקול כסנהדרי גדולה שבירושלים:
שוטרים. גוללירים חובטין במקלות ע"פ השופטים לכל מי שאינו שומע:
אחד ממונה על כולן. זו סנהדרי גדולה:
מצוה בשבת לדון את שבתו. ולא ילכו בני שבת זה לבי"ד של שבת אחר:

64. טז, ב

"ואין עושין סנהדראות [לשבתים - אלא על פי בית דין של שבועים ואחד"].

מנא לן?

כדאשכחן במלשה, דאוקי סנהדראות, ומלשה במקום שבועים וחד קאי.

תנו רבנן:

"מניין שמעמידין שופטים לישראל?

תלמוד לומר: "שפטים ... תתן" (דברים טז, יח).

שטררים לישראל מניין?

תלמוד לומר: "ושטררים תתן".

שופטים לכל שבט ושבת מניין?

תלמוד לומר: "שפטים... לשבטיך".

שוטרים לכל שבט ושבת מניין?

תלמוד לומר: "שטררים... לשבטיך".

שופטים לכל עיר ועיר מניין?

תלמוד לומר: "שפטים... לשעריך",

שוטרים לכל עיר ועיר מניין?

תלמוד לומר: "שטררים... לשעריך".

רבי יהודה אומר:

אחד ממונה על כולן,

שנאמר: "תתן לה".

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

"לשבטיך ושפטי" - מצוה בשבת לדון את שבתו".

רש"י

לשעריך. לב"ד שבכל עיר ועיר:

65. טז, ב

"ואין עושין עיר הנדחת" [- אלא על פי בית דין של שבועים ואחד].

מנא הני מילי?

אמר רבי חייא בר יוסף אמר רבי אושעיא:

דאמר קרא: "והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא" (דברים יז, ה).

איש ואשה אתה מוציא לשעריך,

ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך.

"אין עושין עיר הנדחת בספר".

מאי טעמא?

"מקרה" (דברים יג, יד) אמר רחמנא ולא מן הספר.

רש"י

בב"ד אחד. כל זמן שסנהדרי זו קיימא אבל מתו אלו ונתמנו אחרים עושין:
במקום אחד. כגון בגליל או ביהודה:
ר"ש דריש טעמא דקרא. בהמקבל (בי"מ קטו):

66. טז, ב

"ולא שלש (ערי הנדחת) [אבל עושין אחת או שתיים]."

דכתיב: **"אחת"** (דברים טז, ג),

אבל עושין אחת או שתיים, דכתיב: **"עריד"**.

תנו רבנן:

"אחת" - אחת ולא שלש.

אתה אומר אחת ולא שלש, או אינו אלא אחת ולא שתיים?

בשהוא אומר **"עריד"** - הרי שתיים אמור,

הא מה אני מקיים **"אחת"**?

אחת ולא שלש."

זימנין אמר רב:

בבית דין אחד הוא דאין עושין,

הא בשנים ושלשה בתי דינין עושין.

וזימנין אמר רב:

אפילו בשנים ושלשה בתי דינין,

לעולם אין עושין.

מאי טעמא דרב?

משום קרחה.

אמר ריש לקיש:

לא שנו אלא במקום אחד, אבל בשנים ושלשה מקומות עושין.

רבי יוחנן אמר:

אין עושין, משום קרחה.

תניא בנותיה דרבי יוחנן:

"אין עושין שלש עיריות מנדחות בארץ ישראל,

אבל עושין אותם שתיים, כגון אחת ביהודה ואחת בגליל,

אבל שתיים ביהודה ושתיים בגליל - אין עושין.

וסמוכה לספר - אפילו אחת אין עושין."

מאי טעמא?

שקמא ישמעו גוים ויחריבו את ארץ ישראל.

ותיפוק ליה ד**"מקרבך"** אמר רחמנא, ולא מן הספר!

רבי שמעון היא,

דדריש טעמא דקרא.

67. טז, ב - יז, א

רש"י

עמד משום שכינה. עמד יעמדו מחוץ לאהל ולא יבאו לאהל משום שכינה לשון אחר משום שכינה שתשרה שכינה עליהם הוצרכו להיות משה עמהן כדכתיב (במדבר יא) ואצלת מן הרוח אשר עליך וגו':
בדומין לך. מיוחסין ומנוקין ממום:
ורבנן. נפקא להו בדומין לך מונשאו אתך דסנהדראות קטנות שנאמרו ביתרו וילפא גדולה מקטנה:

"סנהדרין גדולה היתה [של שבועים ואחד], וקטנה של עשרים ושלשה. מנין לגדולה שהיא של שבועים ואחד? **שנאמר: "אספה לי שבועים איש מזקני ישראל"** (במדבר יא, טז), ומשה על גביהן. **רבי יהודה אומר: שבועים**].

מאי טעמא דרבנן דאמרי "ומשה על גביהו"?

יא, א אמר קרא: **"והתיצבו שם אעמך"** (במדבר יא, טז), **"עמך"** - ואת בהדיהו.

ורבי יהודה?

"עמך" - משום שכינה.

ורבנן?

אמר קרא: **"ונשאו אתך במשא העם"** (במדבר יא, יז), **"אתך"** ואת בהדיהו!

ורבי יהודה?

"אתך" - בדומין לך.

ורבנן?

מ"זהקל מעליה ונשאו אתך" (שמות יח, כב) נפקא. וילפא סנהדרין גדולה מסנהדרין קטנה.

תנו רבנן:

"וישארו שני אנשים במחנה" (במדבר יא, כו),

יש אומרים: בקלפי נשתיירו.

שבשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה:

"אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" (במדבר יא, טז),

אמר משה: כיצד אעשה?

אברור ששה מכל שבט ושבט - נמצאו שנים יתירים,

אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט - נמצאו עשרה חסרים,

אברור ששה משבט זה וחמשה משבט - זה הריני מטיל קנאה בין השבטים!

מה עשה?

בירר ששה ששה והביא שבעים ושנים פיתקין,

על שבעים כתב 'זקו', ושנים הניח חלק.

בללו ונתנו בקלפי.

אמר להם: בואו וטלו פיתקיכם!

כל מי שעלה בידו 'זקו', אמר: כבר קידשך שמים.

מי שעלה בידו חלק, אמר לו: המקום לא חפץ בך, אני מה אעשה לך?

כיוצא בדבר אתה אומר: "ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת" (במדבר ג, מז).

אמר משה: כיצד אעשה להן לישראל?

אם אומר לו תן לי פדיון וצא, יאמר לי: כבר פדאני בן לוי,

מה עשה?

הביא עשרים ושנים אלפים פיתקין, וכתב עליהן 'בן לוי',

ועל שלשה ושבעים ומאתים, כתב עליהן 'חמשה שקלים'.

בללו ונתנו בקלפי.

אמר להן: טלו פיתקיכם. מי שעלה בידו "בן לוי",

אמר לו: כבר פדאך בן לוי.

מי שעלה בידו 'חמשת שקלים', אמר לו: תן פדיון וצא.

רבי שמעון אומר:

במחנה נשתיירו.

בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: "אספה לי שבעים איש",

אמרו אלדד ומידד: אין אנו ראויין לאותה גדולה.

אמר הקדוש ברוך הוא: הואיל ומיעטתם עצמכם, הריני מוסיף גדולה על גדולתכם,

ומה גדולה הוסיף להם?

שהנביאים כולן, נתנבאו ופסקו, והם נתנבאו ולא פסקו.

ומה נבואה נתנבאו?

אמרו: משה מת, יהושע מכניס את ישראל לארץ.

אבא חנין אומר משום רבי אליעזר:

על עסקי שליו, הן מתנבאים: "עלי שליו, עלי שליו".

רב נחמן אומר:

על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאין,

שנאמר: "כה אמר ה' אלהים:

האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים,

בני עבדי נביאי ישראל,

הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם" (יחזקאל לח, יז),

אל תיקרי "שנים" אלא שנים,

ואיזו הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת?

הוי אומר: אלדד ומידד.

69. יז, א

רפ"י

ושנים חלק. לא נכתב עליהן זקן:
מי שעלה בידו חלק כו'. ושנים מאותן שבעים שהלכו ליטול עלה בידו חלק ונשתיירו שני פתקין שהיו כתובין בקלפי שהיו של אלדד ומידד שלא הלכו ליטול שנתיירו שלא יעלה בידן חלק:
ולקחת חמשת חמשת. בבכורות העודפים על מנין הלויים:
אמר להן. לכל הבכורות באו טלו פיתקיכן:
שכל הנביאים כולן. אותן שבעים זקנים נתנבאו אותה שעה ראשונה לבדה כנוח עליהם הרוח סביבות האהל ופסקו:
על עסקי שליו. צורך שעה היתה:
אל תקרי שנים. אלא שנים:
אילימא דכתיב בהו. בשאר זקנים ולא יספו ומפרשת ליה ולא יוסיפו:
אלא מעתה קול גדול ולא יסף. דשכינה הכי נמי דלא אוסיף אלא על כרחיך דלא פסק הוא קול שכינה אינו פסק:

אמר מר:

"כל הנביאים כולן נתנבאו ופסקו, והו נתנבאו ולא פסקו."

מנא לן דפסקו?

אילימא מדכתיב **"ויתנבאו ולא יספו"** (במדבר יא, כה),
 אלא מעתה **"קול גדול ולא יסף"** (דברים ה, יט),
 הכי נמי דלא אוסיף הוא?
 אלא דלא פסק הוא.

אלא:

הכא כתיב: **"ויתנבאו"** (במדבר יא, כה),
 התם כתיב: **"מתנבאים"** (במדבר יא, כז),
 עדיין מתנבאים והולכים.

בשלקמא למאן דאמר **"משה מת"**, היינו דכתיב: **"אדני משה פלאם"** (במדבר יא, כה),
 אלא למאן דאמר הנה תרתני, מאי **"אדני משה פלאם"**?

דלא אורח ארעא,

דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפני רבו.

בשלקמא למאן דאמר הנה תרתני היינו דכתיב: **"ומי יתן"** (במדבר יא, כט),
 אלא למאן דאמר **"משה מת"**, מינח הוה ניחא ליה?!

לא סיימוה קמיה.

מאי **"פלאם"**?

אמר לו:

הטל עליהן צרכי ציבור, והו פלין מאיליהן.

70. יז, א

רש"י

אלא במוסיפין ודברי הכל דתנן בהיו בודקין (לקמן דף מ.) אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין וא' אומר איני יודע יודע יודע ליה הדיינין שנים דהשתא הוה ליה בית דין שקול דאינו יודע כמאן דליתיה הוא ופשו להו כ"ד משכחת ליה על פי שנים י"א מזכין וי"ג מחייבין:
ובסנהדרי גדולה. לר' יהודה זוגות נינהו:
במוסיפין. עושין ב"ד שקול כדפרישית:
פשיטא. דהכי בהדיא תנן (שם) וכמה מוסיפין שנים שנים וכיון דחד אמר אינו יודע הוה להו ב"ד שקול:
ואי אמר טעמא. מראה פנים לחובה ומראה פנים לזכות ומשום הכי מספקא ליה:
כיון דגמירי. דבעי הלנת דין בפרק היו בודקין (שם) שאם לא מצאו לו זכות יום ראשון מלינין אותו למחרת שמא ימצאו להם טעמי זכות:

[ומניין לקטנה שהיא של עשרים ושלושה?
שנאמר: "ושפטו העדה" (במדבר לה, כד) "והצילו העדה" (במדבר לה, כה), עדה שופטת, ועדה מצלת הרי כאן עשרים.
 ומניין לעדה שהיא עשרה?
שנאמר: "עד מתי לעדה הרעה" (במדבר יד, כז) יצאו יהושע וכלב.
 מנין להביא עוד שלשה?
[ממשמע שנאמר: "לא תהיה אחרי רבים לדעת" (שמות כג, ב) שומע אני שאהיה עמהם לטובה.
אם בן למה נאמר: "אחרי רבים להטת"?
 לא כהטיתך לטובה הטיתך לרעה;
 הטיתך לטובה על פי אחד.
 הטיתך לרעה על פי שנים.
 ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהם עוד אחד, הרי כאן עשרים ושלושה].

סוף סוף, לרעה על פי שנים לא משכחת לה!
 אי אחד עשר מזכין ושנים עשר מחייבין - אפתי חד הוא!
 אי עשרה מזכין ושלושה עשר מחייבין - תלתא הוו!

אמר רבי אבהו:
 אי אתה מוצא אלא במוסיפין, ודברי הכל.
 ובסנהדרי גדולה, ואלבא דרבי יהודה דאמר שבועים.

ואמר רבי אבהו:
 במוסיפין עושין בית דין שקול לכתחילה.

פשיטא!

מהו דתימא: האי דקאמר 'איני יודע' כמאן דאיתיה דמי, ואי אמר מילתא שמעינן ליה.
 קא משמע לן: דהאי דקאמר 'איני יודע' כמאן דליתיה דמי, ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה.

אמר רב כהנא:
 סנהדרי שראו כולן לחובה - פוטרין אותו.

מאי טעמא?

כיון דגמירי הלנת דין למעבד ליה זכותא, והני תו לא חזו ליה.

71. יז, א-ב

רס"י

בעלי קומה ומראה. שתהא אימתן מוטלת על הבריות:
ובעלי כשפים. להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי ב"ד ולגלות על המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהן כגון המצרים:
מפי המתורגמן. כשבאין עדי לועזים להעיד בפניהם לא יצטרכו להעמיד מליצים ביניהם דהוה ליה עד מפי עד:
ומה נחש שממית. אדם ובהמה ומרבה טומאת נבילות וטומאת מת בעולם הרי הוא טהור כשהוא מת שאינו בכלל שמנה שרצים:
ולא היא. לאו קל וחומר הוא דאין זה חומר אם הוא ממית ומרבה טומאה שהרי כמו כן יש קוצים שהן ממיתין ומרבין טומאה והן טהורין:
שנים לדבר. בשבעים לשון ואחד לשמוע שיהא מבין בשבעים לשון אע"פ שאינו יודע להשיב:
שמעון התימני. תלמיד היה ולא נסמך שלא בא לכלל זקנה:
שלישית חכמה. סנהדרין שיש בה שלשה מדברים בשבעים לשון חכמה היא וכשירה אלמא שלשה בעינן לדבר:

אמר רבי יוחנן:
 אין מושיבין בסנהדרין, אלא:
 בעלי קומה,
 ובעלי חכמה,
 ובעלי מראה,
 ובעלי זקנה,
 ובעלי כשפים,
 ויודעים בשבועים לשון,
 שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן.

אמר רב יהודה אמר רב:
 אין מושיבין בסנהדרין, אלא:
 מי שידע לטהר את השרץ מן התורה,

אמר רב¹⁹:
 אני אדון ואטהרנו.
 ומה נחש שממית ומרבה טומאה - טהור,
 שרץ שאינו ממית ומרבה טומאה - אינו דין שיהא טהור?!

י,ב

ולא היא,
 מידי דהוה אקוץ בעלמא.

אמר רב יהודה אמר רב:
 כל עיר שאין בה שנים לדבר, ואחד לשמוע - אין מושיבין בה סנהדרין.
 ובביתר הווי שלשה,
 ובבבנה ארבעה:
 רבי אליעזר, ורבי יהושע, ורבי עקיבא, ושמועון התימני דן לפניהם בקרקע.

מיתבי:
"שלישית חכמה, רביעית אין למעלה הימנה"

הוא, דאמר כי האי תנא,
 דתנא:
"שניה חכמה, שלישית אין למעלה הימנה".

¹⁹ במקבילה בערובין יג ע"ב הגירסה רבינא

72. יז, ב

רש"י

למידין לפני חכמים. כל היכא דאיתמר למידין לפני חכמים היינו לוי שהיה למד לפני רבי: רב נחמן. מוסיף שמעון התימני וחמשתן לא באו לזקנה ויושבין בקרקע ומשיבין תשובות קושיות לזקנים והיינו דנין בהלכה: והא שלחו מתם לדברי רבי יוסי בר חנינא. מוציא [אנן] מכלל רבנן בפי' א' דיני ממונות (לקמן לד.) אלמא שלחו מתם לאו ר' יוסי ברבי חנינא היא:

"למידין לפני חכמים" - לוי מרבי.
 "דין לפני חכמים" - שמעון בן עזאי, ושמעון בן זומא, וחנן המצרי, וחנניא בן חכינאי.

רב נחמן בר יצחק מתני חמשה:
 שמעון²⁰, שמעון²¹, ושמעון²², חנן²³, וחנניא²⁴.

- "רבותינו שבבבל" - רב ושמואל.
- "רבותינו שבארץ ישראל" - רבי אבא.
- "דייני גולה" - קרנא.
- "דייני דארץ ישראל" - רבי אמי ורבי אסי.
- "דייני דפומבדיתא" - רב פפא בר שמואל.
- "דייני דנהרדעא" - רב אדא בר מניומי.
- "סבי דסורא" - רב הונא ורב חסדא.
- "סבי דפומבדיתא" - רב יהודה ורב עינא.
- "חריפי דפומבדיתא" - עיפה ואבימי בני רחבה.
- "אמוראי דפומבדיתא" - רבה ורב יוסף.
- "אמוראי דנהרדעי" - רב חמא.
- "נהרבלאי מתנו" - רמי בר ברבי.
- "אמרי בי רב" - רב הונא.

והאמר רב הונא: אמרי בי רב!

אלא - רב המנונא.

- "אמרי במערבא" - רבי ירמיה,
- "שלחו מתם" - רבי יוסי בר חנינא.
- "מחכו עלה במערבא" - רבי אלעזר.

והא שלחו מתם לדברי רבי יוסי בר חנינא!

- אלא איפוד,
- "שלחו מתם" - רבי אלעזר.
- "מחכו עלה במערבא" - רבי יוסי בר חנינא.

²⁰ בן עזאי
²¹ בן זומא
²² התימני
²³ המצרי
²⁴ בן חכינאי

73. יז, ב

"וּבְמָה יֵהָא בְעִיד וְיֵהָא רְאֵיָה לְסַנְהֶדְרִין? מָאָה וְעֶשְׂרִים.

[רְבִי נַחֲמִיָּה אָמַר:

מֵאֲתַתִּים וְשָׁלְשִׁים, כְּנֶגֶד שְׁרֵי עֶשְׂרוֹת].

"מָאָה וְעֶשְׂרִים" מֵאֵי עֲבִידְתֵיהוּ?

עֶשְׂרִים וְשָׁלְשָׁה כְּנֶגֶד סְנֵהֲדָרֵי קְטָנָה,
וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל עֶשְׂרִים וְשָׁלְשָׁה - תְּשׁוּעִים וְתַרְתִּי,
וְעֶשְׂרֵה בְּטַלְנִין שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת - הֵרִי מָאָה וְתַרְי.

וְשְׁנֵי סוֹפְרִים,

וְשְׁנֵי חֲזַנִין,

וְשְׁנֵי בְעָלֵי דִינִין,

וְשְׁנֵי עָדִים, וְשְׁנֵי זֹמְמִין, וְשְׁנֵי זֹמְמֵי זֹמְמִין.

הֵרִי מָאָה וְאַרְבֵּיסַר.

וְתֵנְיָא:

"כָּל עִיד שְׂאִין בְּהַ עֶשְׂרֵה דְבָרִים הֶלְלוּ,

אִין תִּלְמִיד חָכֵם רְשָׁאי לְדוֹר בְּתוֹכָהּ:

בֵּית דִין מְכִין וְעוֹנְשִׁין,

וְקוֹפֵה שֶׁל צְדָקָה - נִגְבֵּית בְּשָׁנִים וּמֵתַחֲלָקֶת בְּשָׁלְשָׁה,

וּבֵית הַכְּנֶסֶת,

וּבֵית הַמְּדוּחָן,

וּבֵית הַנְּסָא,

רוֹפֵא

וְאוֹמֵן,

וּלְבַלֵּר,

וְטַבַּח

וּמְלַמֵּד תִּינוּקוֹת.

מִשׁוּם רְבִי עֲקִיבָא אָמַר:

אֶף מִינֵי פִירָא, מִפְּנֵי שְׁמִינֵי פִירָא מְאִירִין אֶת הָעֵינַיִם.

רַס"י

שֶׁלֹשׁ שׁוּרוֹת. לְקַמֵּן תִּנְיִן לְהוּ
בְּאַחַד דִּינֵי מִמוֹנוֹת (דף לו).
שֶׁאִם הוּצָרְכוּ לְסִמוּךְ וּלְהוֹסִיף
עַל הַדֵּינִין סוֹמְכִין מֵהֶן:

וְעֶשְׂרֵה בְּטַלְנִין. עֶשְׂרֵה בְּנֵי אָדָם
בְּטַלְנִין מְכַל מְלָאכָה לְהִיּוֹת
מְזוּמְנִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת שְׁחָרִית
וְעַרְבִית דְּאִמְרִין בְּבִרְכוֹת (דף
ו): כִּיּוֹן שְׁבֵא הַקְּבִי"ה לְבֵית
הַכְּנֶסֶת וְלֹא מִצָּא שֵׁם עֶשְׂרֵה מִיַּד
כּוֹעֵס דְּקִימָא לֵן (מְגִילָה דף נ):
כֹּל כִּרְךְ שְׂאִין בּו עֶשְׂרֵה בְּטַלְנִין
נִידוּן כְּכַפֵּר הַלְכָךְ אֵי לִיתְנַהוּ לֹא
חֲזִיא לְסַנְהֶדְרִי:

שְׁנֵי סוֹפְרִים. לִכְתוּב דְּבָרֵי
הַמְּזִכִּין וְדְבָרֵי הַמְּחַיִּיבִין וְכֹל
שֶׁעָה יוֹשְׁבֵין לְפָנֵי הַדֵּינִין לְקַמֵּן
בְּפֶרֶק הֵי בּוֹדֵקִין (דף מ):

וְשְׁנֵי חֲזַנִין. שְׁמֵשִׁי בִיַּד לְהַלְקוֹת
הַחַיִּיב וְלְהַזְמִין בְּעָלֵי דִינֵים
לְדִין:

וְשְׁנֵי בְעָלֵי דִינִין. שֶׁאִם לֹא כֵן
אֵת מִי הֵם דִּנִין:

וְשְׁנֵי זֹמְמִין. שִׁיתִּירָאוּ הָעֵדִים
לְהַעֲיֵד שְׁקֵר שְׁלֹא יִזְמוּ:

וְשְׁנֵי זֹמְמֵי זֹמְמִין. שְׁמָא
יִתְחַיֵּב בְּעַל דִּין עַל פִּי עֵדִים
וַיִּשְׁכַּר שְׁנַיִם לְהַזִּימֵן לְפִיכֵךְ
צְרִיךְ שְׁנַיִם אַחֲרַיִם בְּעִיר
שִׁיתִּירָאוּ אֵלּוּ מֵהֶם אִם נְבוֹא
לְהַזִּים הָעֵדִים יִבְאוּ אֵלּוּ הַשְּׁנַיִם
וַיִּזְיֵמוּ אוֹתָנּוּ:

עֶשְׂרֵה דְבָרִים. בִּיַּד הַגְּבַאִין
מִחֲלָקִין לְהֵם וְהוּי לְהוּ תֵּלֵת
מִיָּלֵי:

רוֹפֵא. לְמוֹל תִּינוּקוֹת:

אוֹמֵן. מְקִיז דָם:

לְבַלֵּר. לְכַתוּב סְפָרִים:

קוֹפֵה נִגְבֵּית בְּשָׁנִים וּמֵתַחֲלָקֶת
בְּשָׁלְשָׁה. טַעְמָא מִפִּי בְּהַשׁוֹתְפִין
(ב"ב ח):

בֵּית דִין מְכִין וְעוֹנְשִׁין. הָא
חֲשַׁבִּינָן לְהוּ לְעִיל דְּאִיכָא
סְנֵהֲדָרֵי גוֹבִין וּמִחֲלָקִין הוּי לְהוּ
חֲמִשָּׁא מִשִּׁיתָא דְּבַצְרֵי לְעִיל
רוֹפֵא וְאוֹמֵן וּלְבַלֵּר וּמְלַמֵּד חַד
גְּבַרָא הוּי לְכֹל הַנִּי:

רש"י

מאתים ושבעים ושבעה.
 מאתים ושלושים כרבי נחמיה
 ועוד מ"ז שאם יתחלקו ב"ד י"א
 מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד
 אומר איני יודע יוסיפו מאלו
 מ"ז עד שבעים כדאמר"י בהיו
 בודקין (לקמן דף מ.) שמוסיפין
 שנים על הכ"ג אם יזכוהו
 שניהם הרי י"ג מזכין ואחד
 עשר מחייבין זכאי ואם
 יחייבוהו חייב דאיכא הטייה
 לרעה על פי שנים ואם יחלקו
 צריך עוד להוסיף שנים וכן
 לעולם עד שיהיו שבעים לרבי
 יהודה ושבעים ואחד לרבנן:
 שרי אלפים שש מאות. היו
 שהרי שש מאות אלף רגלי:

"רבי נחמיה אומר:
[מאתים ושלושים, בנגד שרי עשרות]

תנ"א:
"רבי אומר:
מאתים ושבעים ושבעה". יח,א

והתנ"א:
"רבי אומר:
מאתים שבעים ושמונה!"

לא קשיא:
 הא רבי יהודה,
 הא רבנן.

תנו רבנן:
"ושמנת עליהם שרי אלפים, שרי מאות, שרי חמשים ושרי עשרות" (שמות יח, כא),
 שרי אלפים - שש מאות,
 שרי מאות - שש אלפים,
 שרי חמשים - שנים עשר אלף,
 שרי עשרות - שש ריבוא,
 נמצאו דייני ישראל - שבעת ריבוא ושמונת אלפים ושש מאות."